

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Jan Dokoupil

Role NATO a Evropské unie v kosovském konfliktu

Diplomová práce

Olomouc 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Role NATO a Evropské unie v kosovském konfliktu“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne Podpis:

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucí diplomové práce Mgr. Petře Měšťánkové Ph.D., za cenné rady a připomínky, vstřícný přístup, nekonečnou trpělivost a odborné vedení, bez něhož by nemohly následující stránky práce vzniknout.

Obsah

1. Úvod	7
2. Teoretická část	14
2.1. Teorie řešení konfliktů v mezinárodních vztazích	14
2.1.1. Definice konfliktu	14
2.1.2. Dynamika konfliktu.....	20
2.2. „Soft power“ vs. „hard power“	26
3. Představení konfliktu na Kosovu	35
3.1. Historické souvislosti kosovského konfliktu	35
3.2. Aktéři konfliktu	41
3.2.1. Interní aktéři	42
3.2.2. Externí aktéři	44
3.3. Fáze a dynamika kosovského konfliktu	54
3.3.1. Latentní konflikt.....	54
3.3.2. Manifestace konfliktu.....	55
3.3.3. Eskalace konfliktu	55
3.3.4. Mrtvý bod konfliktu	59
3.3.5. Deeskalace konfliktu	60
3.3.6. Řešení konfliktu	61
3.3.7. Postkonfliktní urovnání vztahů (budování míru)	63
4. Komparativní analýza role NATO a EU	66
4.1. Role NATO v kosovském konfliktu.....	66
4.1.1. Hlavní cíle/požadavky a očekávání	67
4.1.2. Reálné naplňování cílů	73
4.2. Role EU v kosovském konfliktu	76
4.2.1. Cíle a očekávání EU	77
4.2.2. Reálné naplňování cílů EU.....	83
5. Závěr.....	86

6.	Seznam použitých zdrojů (bibliografie).....	92
6.1.	Primární zdroje.....	92
6.2.	Sekundární zdroje.....	93
6.2.1.	Monografie (knihy).....	93
6.2.2.	Odborné časopisy.....	96
6.2.3.	Ostatní sekundární zdroje.....	98
7.	Shrnutí/Summary.....	99
8.	Klíčová slova/Key words.....	100

Seznam zkratek a zkrácených názvů

ES – Evropská společenství

EU – Evropská Unie

KBSE – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

KFOR – Kosovské ochranné jednotky

KOSIMO – Model simulace konfliktů

NATO – Severoatlantická Aliance

OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

OSN – Organizace spojených národů

RB OSN – Rada bezpečnosti OSN

SRJ – Svazová republika Jugoslávie

SZBP – Společná zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie

UÇK – Kosovská osvobozená armáda

UNHCR – Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky

UNCHR – Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva

UNMIK – Mise dočasné správy OSN v Kosovu

ZEU – Západoevropská unie

1. Úvod

Území Kosova a západního Balkánu je všeobecně pro evropskou a potažmo i světovou bezpečnost jednou z klíčových oblastí. Za účelem zlepšení bezpečnostní, ekonomické a politické situace, tak můžeme v oblasti Kosova vidět zvýšené úsilí mnoha mezinárodních organizací od 90. let až do současnosti. Stabilita tohoto regionu je pro evropské státy důležitá i z hlediska historického povědomí, kdy si všichni zajisté vzpomenou na onen pověstný „balkánský sud s prachem“. Z těchto důvodů se proto Kosovo stalo zajímavým tématem jak pro laickou, tak zejména odbornou veřejnost. Od devadesátých let dvacátého století až do současnosti se tomuto tématu věnovalo nespočet odborných publikací a článků, o článcích na internetu ani nemluvě. Kvalita těchto statí je však různá.

Tato předkládaná diplomová práce si klade za cíl analyzovat a srovnat roli dvou určených mezinárodních organizací, v tomto případě Severoatlantické aliance (NATO) a Evropské unie (EU), při řešení kosovského konfliktu.

Jsem si vědom faktu, že téma kosovského konfliktu, obecně situace na Balkáně a societární procesy s tímto spojené, jsou tématem, které bylo zpracováno jak v českém, tak zahraničním prostředí již nesčetněkrát. Tématika Kosova byla odbornou akademickou obcí zpracovávána a zkoumána mnoha různými prizmaty a úhly pohledu. Popsat nějakým uceleným způsobem, jak byl kosovský konflikt zkoumán a přitom neopomenout vzhledem k obrovské oblíbenosti a atraktivitě tématu, některého z autorů, je téměř nadlidským úkolem. Přesto se o to v omezené míře můžeme alespoň pokusit, přičemž podrobněji bude určitá literatura představena až dále na příslušném místě úvodu, kde bude pozornost věnována zdrojům použitým v této práci.

Máme velké, řekněme skoro až nekonečné penzum autorů, kteří se s problematikou Kosova zabývají z hlediska historického vývoje této oblasti, a tudíž autoři budou vybráni téměř namátkovým způsobem. Zde můžeme jmenovat z českého prostředí Václava Štěpánka, který se kosovskou otázkou ve 20. století zabývá opravdu velmi podrobně. Dále můžeme zmínit kupříkladu Jana Pelikána, který velmi komplexně popsal dějiny Srbska, avšak dlouhodobě se věnuje i kosovskému konfliktu z různých úhlů pohledu. Ze zahraničních autorů jmenujme například velmi kvalitní díla N. Malcolma s jeho prací „Kosovo: A Short History“ či M. Vickerse a jeho práci „Between Serb and Albanian: A History of Kosovo“.

Často bývá Kosovo a oblast balkánského poloostrova vůbec zkoumána v souvislosti s etnickými čistkami či genocidou. V tomto případě se sluší jmenovat dílo Andrewa Bella či Martina Laryše. Předmětem odborných prací bývá také otázka legality a legitimacy, tedy jisté

mezinárodně-právní aspekty leteckých úderů NATO proti Jugoslávii. Tímto se ve svém díle zabývá Adam Roberts či Sir Christopher Greenwood. Mnoho prací také řeší důležitý fenomén související s kosovskou krizí, a sice to, jak se vlivem zásahu NATO v Kosovu změnila nejen evropská bezpečnostní architektura po skončení studené války, ale jaká je nová role NATO v dnešním světě. Tímto se ve svém díle komplexně zabývá Paul Latawski a Martin A. Smith. Jiné autory též také zajímá, jak se vlivem zkušeností s řešením kosovského konfliktu proměnila společná zahraniční a bezpečnostní politika EU. Tímto se ve svých statích zabývali kupříkladu Ladislav Cabada a Martin Ehl nebo Charlotte Bretherton a John Vogler. Hodnocením použití kombinace diplomatických/donucovacích prostředků a vzdušné síly ze strany NATO se zabýval Dag Henriksen.

Dále budou některé použité zdroje zhodnoceny v kontextu předkládané práce. V rámci této práce bylo vzhledem k tématu pracováno především s literaturou současných autorů. Navážeme-li představení zdrojů na strukturu práce, která bude popsána níže, můžeme předeslat, že nejen v teoretické části, která se zabývá řešením konfliktů v mezinárodních vztazích, bude důležitým zdrojem také zahraniční literatura, zejména pak práce z produkce výzkumných institucí a ústavů, jež se věnují výzkumu míru, konfliktů a mezinárodní bezpečnosti. Nemůžeme však tvrdit, že by v českém prostředí byl tento obor rozvinut v nějaké zanedbatelné míře, protože i v našem prostředí je mnoho lidí, kteří se konflikty zabývají¹, avšak stále v této oblasti převažují spíše zdroje zahraniční. Ovšem v této práci bylo vycházeno i z relevantních česky psaných zdrojů, kterých je však logicky menší počet ve srovnání s těmi zahraničními.

Při zpracovávání tematiky, jež se věnuje definici konfliktů v mezinárodních vztazích, byly oporou publikace a především elektronické databáze Uppsalské univerzity a její Uppsala Data Conflict Project a Heidelberský institut pro výzkum míru a konfliktů se svým projektem KOSIMO a Konfliktbarometer. S těmito dvěma institucemi jsou úzce spjata jména takových kapacit oboru jako Frank R. Pfetsch, Christoph Rohloff, Peter Wallensteen a Margareta Sollenbergová, z jejichž prací je hojně citováno. Ovšem za stěžejní práci, ze které jsem vycházel při zpracování teoretické části této práce, a to jak při definování konfliktu, tak i v souvislosti s řešením konfliktu, lze považovat publikaci „Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích“ od Šárky Waisové, která se dlouhodobě a komplexně zabývá konflikty v mezinárodních vztazích a s tím spojenou problematikou. Ve spojitosti s postkonfliktní rekonstrukcí je vycházeno také z díla Luc Reychlera, které se věnuje peacebuildingu.

¹ Například v Praze Metropolitní univerzita a Journal of Security Studies nebo Asociace pro mezinárodní otázky, dále Univerzita v Hradci Králové či Katedra politologie a evropských studií na Univerzitě Palackého v Olomouci

Práce dále vychází z teoretických náhledů týkajících se chápání či pojetí moci obecně, kdy toto bude podepřeno díly takových velikánů daného oboru, jako je Robert Gilpin, John Locke nebo Edward Hallet Carr, a poté konkrétně z konceptů hard power a soft power. V souvislosti s teoretickým vymezením soft power a i jeho následnou aplikací v reálném světě vyjdeme především z díla Josepha Nye, jakožto zakladatele tohoto konceptu, který se touto problematikou soustavně zabývá až do současnosti a tento jeho koncept se tak pořád vyvíjí. Jeho stěžejními díly jsou „The Future of Power“; „The Powers to lead“ a „Soft power: The means to Success in World Politics“. Problematicou soft power, hard power i jejich vzájemného vztahu, což bylo využito pro účely této práce, se dále zabývají autoři jako Raymond Aron, Bilgin Pinar, Ying Fan, Gregory Treverton či John Mersheimer. Z českých zástupců lze v této souvislosti vyzdvihnout kvalitní stati Lukáše Novotného, Jany Peterkové a Jitky Flanderové. Dále se zabývám také problematikou sankcí, jež vychází především z výborného článku trojice Druláková, Trávníčková a Zemanová, který se zabývá rozborem užívání sankcí mezinárodními organizacemi. Nejen v teoretické části bude pracováno jak se zdroji v elektronické, tak i tištěné podobě, kdy bude navíc využíváno i výše zmíněných elektronických databází výzkumných institucí a také četných časopiseckých zdrojů (např. Journal of Peace Research, Mezinárodní politika, Mezinárodní vztahy atd.).

Historickými souvislostmi a vývojem konfliktu se zabývají především dále uvedení autoři. Při představení historických souvislostí se budeme opírat o práci Andrewa Bella, který se zabývá etnickými čistkami v nejen v bývalé Jugoslávii, dalším autorem, který má k dané problematice co říci, je Jan Pelikán a jeho Dějiny Srbska. Komplexní problematikou Kosova se ve svém díle, které nám v této souvislosti také pomůže, zabýval i Patrik Girgle. Nápomocny nám rovněž budou texty Martina Laryše, Rajko Dolečka, Václava Štěpánka či Jana Závěšického. Dále nutno zmínit, že je mnoho dalších autorů, kteří se věnují roli externích a interních aktérů, kdy při zpracování této problematiky, ale i při komparaci angažmá EU a NATO v Kosovu, vyjdeme především z výborné knihy Zdeňka Kříže, která se velmi komplexně zabývá Severoatlantickou aliancí a řešením ozbrojených konfliktů a porovnává její angažmá v Libyi a právě na Kosovu. Dalším nesmírně užitečným zdrojem je publikace „The Kosovo Report“, která byla vydána Nezávislou mezinárodní komisí pro Kosovo, která je velmi rozsáhlá v pojednávání o různorodých aspektech a aktérech kosovské krize. Další publikací, která se zabývá rolí různých aktérů v kosovském konfliktu, a ze které bylo rovněž hojně čerpáno, je „Stabilita Balkánu a Evropská unie – Příspěvek České republiky“, která byla vydána v rámci české vládní instituce Rada pro mezinárodní vztahy za přispění velmi kvalitního autorského kolektivu, kdy jsou citovány zejména příspěvky Zdeňka

Matějky. V českém prostředí se rolí mezinárodních organizací a jejich zhodnocení věnoval Jiří Dienstbier, který se zabýval konkrétně problematikou Balkánu a Kosova, kdy k tomuto tématu měl velmi blízký vztah, jelikož v letech 1998 až 2001 působil v Kosovu na vysokém postu ve službách OSN jako zvláštní zpravodaj Komise OSN pro lidská práva, a toto své působení zmapoval v knize nesoucí název „Daň z krve“, kde je dění v Kosovu popisováno z jeho pohledu velmi kriticky. Role mezinárodních organizací je zhodnocena též na základě jejich dokumentů, zejména mluvíme o relevantních rezolucích Rady bezpečnosti OSN, ale i dokumentech jiných mezinárodních organizací. Role aktérů v kosovském konfliktu byla podrobena analýze také v rámci děl Henriksena nebo McGwirea. Zdroje, které jsou oporou této části práce, se prolínají i do ostatních oddílů tohoto díla, neboť problematika napříč kapitolami je velmi úzce propojena.

Komparativní analýza nástrojů, které NATO a EU použily v kosovském konfliktu, se bude opírat hlavně o dokumenty těchto mezinárodních organizací, jakož i o díla některých výše zmíněných autorů zabývajících se rolí externích aktérů v konfliktech a navíc můžeme zmínit i dílo Jana Eichlera, který se dlouhodobě věnuje evropské bezpečnostní problematice mimo jiné i v souvislosti s Kosovem. A také Ladislav Cabada a Martin Ehl jsou autory, kteří se tomuto tématu věnovali a poskytli tak dobrý základ pro zpracování této problematiky.

V rámci analýzy zdrojů, ze kterých bylo čerpáno, jsem objevil, že není příliš zpracována komparace rolí NATO a EU v kosovském konfliktu v rámci časového období, které jsem si dále v práci vymezil pro ověřování výzkumných otázek a hypotéz. Samozřejmě si v této souvislosti uvědomuji, že literatura k danému tématu může být obsáhlejší a mohlo dojít z mé strany i k opomenutí určitých relevantních zdrojů.

Na tomto místě je vhodné pokračovat tím, že bude představen výzkumný rámec, který byl zvolen pro tuto práci. Nejprve budou zmíněny výzkumné otázky, které budou celou práci prostupovat, a budou se zaměřovat na roli dvou výše zmíněných externích aktérů, tedy NATO a EU při řešení kosovského konfliktu. Na výzkumné otázky budou navazovat související hypotézy.

Výzkumná otázka č. 1 zní: „*V čem se odlišují nástroje a postupy NATO a EU v řešení konfliktů?*“ Od této výzkumné otázky se logicky odvíjí hypotéza, která bude ověřována na případu Kosova, že role NATO je zejména vojenského charakteru – odpovídá tedy za vojenské aspekty řešení konfliktu, zatímco role EU je spíše diplomatického charakteru. Dalším dílčím prvkem tvořící hypotézu je fakt, že tyto organizace používají odděleně nástroje hard power a soft power, přičemž první uvedené nástroje jsou doménou NATO a druhé jsou používány EU. Za nástroje či zdroje hard power jsou považovány obvykle vojenské

intervence, vyjednávání a donucování ostatních skrze cílený nátlak či různé druhy nejen ekonomických sankcí, ale například i zbrojní embarga nebo diplomatická omezení. Typické je použití výhrůžek, hrozeb, zastrašování, ale případně i odměn a plateb. Soft power naopak využívá k prosazení svých cílů nikoliv přímý nátlak, ale jakousi atraktivitu pro ostatní, díky které ostatní hráči dobrovolně přistoupí na požadavky takového soft power aktéra. Nástroji soft power, které napomáhají tomuto dobrovolnému přijetí určitých požadavků, jsou tedy zjednodušeně řečeno kultura a její atraktivita pro ostatní, politické hodnoty a zahraniční politika. K bližšímu vymezení těchto pojmů a s tím související problematiky dochází v teoretické části této práce.

Druhá výzkumná otázka, na kterou se práce soustředí, zní: „*Do jaké míry byli externí aktéři (NATO a EU) úspěšní při řešení kosovského konfliktu?*“ Přičemž hypotéza odvíjející se od této výzkumné otázky je, že tito externí aktéři úspěšní nebyli, protože nedokázali naplnit cíle, které si předsevzali.

Výše uvedené výzkumné otázky a hypotézy budou ověřovány v dále určeném časovém období. Časové období této práce je zvoleno tak, že kosovský konflikt bude analyzován přibližně od přelomu let 1997 a 1998, jelikož od tohoto období dochází v Kosovu k výrazné eskalaci násilí, což si pochopitelně vyžádalo určitou reakci Západu a mezinárodního společenství obecně, tedy včetně NATO a EU. Tato reakce poháněná jistě upřímnou snahou o uklidnění napjaté situace v Kosovu, která již v té době měla de facto formu občanské války, vyústila koncem března 1999 v leteckou kampaň NATO proti Svazové republice Jugoslávie trvající do 9. června 1999. Konečným datem ohraničující výzkumný rámec tématu je 12. červen 1999, tedy datum, kdy došlo k ustavení mezinárodního protektorátu nad Kosovem pod patronací mise OSN UNMIK. Jsem si samozřejmě v souvislosti s takto úzkým časovým vymezením tématu vědom toho, že aktivity NATO, EU, OSN, OBSE a dalších mezinárodních organizací pokračovaly v oblasti Kosova i po mnou uvedeném konečném datu. A ačkoliv jsem se tedy rozhodl hypotézy a výzkumné otázky ověřovat pouze v takto úzkém časovém rozmezí, jsem si vědom důležitosti následného vývoje pro utváření a stabilizaci tohoto regionu. Z tohoto důvodu budou v části práce zabývající se historickými souvislostmi a představením konfliktu na Kosovu nastíněny i některé otázky, jež se týkají postkonfliktního vývoje v této oblasti. Jak již bylo naznačeno u představení zdrojů této práce, toto časové období v souvislosti s komparací rolí NATO a EU nebylo v literatuře příliš zpracováno, a proto se jím tato práce chce zaobírat.

Metodologie, která byla zvolena pro tuto diplomovou práci, je charakteristická tím, že se opírá převážně o empiricko-analytický přístup. Na případové studii kosovského konfliktu je

prováděna komparativní analýza nástrojů, které byly použity Severoatlantickou aliancí a Evropskou unií – to se týká především čtvrté kapitoly práce. V rámci třetí kapitoly dochází ke kombinaci deskripce i analytického přístupu, když poznatky týkající se dynamiky konfliktu deskriptivně popsané v teoretické části aplikují na kosovský konflikt a při této aplikaci je částečně vycházeno i z poznatků, které byly učiněny v předchozích částech textu práce.

Předkládaná práce skládá z úvodu, tří kapitol a závěru. První kapitola bude věnována teoretickému zakotvení tématu celé práce. Tato kapitola bude pro lepší přehlednost rozdělena na dva větší oddíly. Jelikož se tato diplomová práce zabývá kosovským konfliktem, dojde v rámci prvního oddílu teoretické části k představení teorie řešení konfliktů v mezinárodních vztazích. Tento první oddíl bude ještě rozdělen do dvou částí, kdy se první část bude zabývat definicí konfliktů v mezinárodních vztazích, dále jaká jsou úskalí výzkumu konfliktů z hlediska různých institucí, které se touto problematikou zabírají, a v neposlední řadě budou nastíněny možnosti řešení konfliktů. V druhé části oddílu teorie řešení konfliktů v mezinárodních vztazích bude teoreticky zakotvena dynamika a fázování konfliktů v mezinárodních vztazích, které pak bude v následujících kapitolách aplikováno právě na případ kosovského konfliktu. Druhý oddíl teoretické části se bude soustředit na teoretické vymezení konceptu hard power a soft power, jakož i s tím související otázky. Budou nastíněny teoretické přístupy předních autorů zabývajících se touto problematikou. Na závěr této kapitoly dojde také k vymezení jednoho z důležitých nástrojů hard power, který se nově prosazuje zejména po skončení studené války, a sice sankcí. Takto nastíněná teoretická východiska pak budou základem pro navazující praktickou část práce.

Dále navazuje kapitola, která se bude zabývat komplexním představením konfliktu na Kosovu. Nejprve dojde k nastínění historického vývoje a důležitých momentů, které mohly výrazně ovlivnit situaci na tomto území. Posléze dojde k představení interních a externích aktérů, kteří měli v kosovském konfliktu významný vliv, přičemž v této části se bude jednat především o další aktéry mimo EU a NATO, bez jejichž uvedení by souvislosti práce byly těžko uchopitelné. Role NATO a EU pak bude podrobněji analyzována ve čtvrté kapitole. Poslední část třetí kapitoly se bude soustředit na dynamiku a jednotlivé fáze kosovského konfliktu, kdy teoretické poznatky nám známé z druhé kapitoly budou aplikovány na konkrétní realie případu konfliktu na Kosovu.

Čtvrtá, stěžejní kapitola je pak věnována rolím NATO a EU v kosovském konfliktu. Bude provedena komparativní analýza nástrojů, které tyto dvě zmíněné organizace použily v kosovském konfliktu. Nejprve budou vymezeny hlavní cíle a očekávání, které si tyto organizace předsevzaly, a tyto pak budou následně konfrontovány s reálným naplněním těchto

cílů při řešení kosovského konfliktu v určeném období. V souvislosti s výzkumným rámcem práce bude také věnována pozornost tomu, jsou-li nástroje použité k naplnění určených cílů, „měkkého nebo tvrdého“ charakteru.

V závěru práce dojde k shrnutí výše uvedených poznatků, které povedou k odpovědím na uvedené výzkumné otázky a dojde k potvrzení nebo falzifikaci výše představených hypotéz.

Zjištěné poznatky, jež budou vycházet z konkrétní hypotézy a výzkumné otázky této práce však budou platit jen pro případ kosovského konfliktu. Je však možné při změně určitých proměnných výzkum modifikovat a pokusit se o obdobné testování i u jiných konfliktů a rolí mezinárodních či regionálních organizací.

2. Teoretická část

2.1. Teorie řešení konfliktů v mezinárodních vztazích

2.1.1. Definice konfliktu

Jelikož se celá tato práce zabývá kosovským konfliktem a rolí externích aktérů NATO a Evropské unie při řešení konkrétního konfliktu, který se odehrával v Kosovu, je nejdříve nutné teoreticky vymezit pojem konfliktu v mezinárodních vztazích, řešení takovýchto konfliktů a další návazné věci, které s tímto fenoménem úzce souvisejí, a jež budou tuto práci v průběhu postupovat, čili jejich pochopení a teoretické zakotvení je více než žádoucí.

Zabývat se historickým vývojem řešení konfliktů v mezinárodních vztazích není považováno vzhledem k tématu práce za nutné. Jen na okraj však můžeme zmínit, že ve druhé polovině 20. století došlo k významné proměně charakteru mezinárodních vztahů, což mělo za následek i rozvinutí nástrojů a nárůst počtu aktérů, kteří se zapojují do procesu řešení konfliktů. V mezinárodním prostředí se vedle sebe objevují různé typy států², a tyto státy mají zcela odlišné cíle a hodnoty a navíc čelí i odlišným bezpečnostním problémům. Nastává tedy situace, že vlivem existence takto rozdílných typů státních útvarů, se konflikty, do nichž státy vstupují, odlišují příčinami, cíli a mají také zcela odlišný průběh. Stát jako takový rovněž ztrácí svou dominantní pozici v mezinárodních vztazích a na scéně se objevují i mnozí nestátní aktéři (mezinárodní vládní a nevládní organizace, nadnárodní korporace, mafie, teroristické skupiny...), které mají významný podíl na formování a agendu mezinárodní politiky.³

Tato měnící se role státu se projevuje mimo jiné i v tom, že v situaci, kdy stát přestává plnit některé své základní funkce – např. ochránce a distributora veřejných statků, jakými jsou bezpečnost, pořádek a blahobyt obyvatelstva, nastupuje na jeho místo mezinárodní společenství, které pak tuto úlohu ku příkladu formou humanitární pomoci či intervence, supluje. Společnou nejdůležitější hodnotu většiny států a mezinárodních organizací se v tomto období stala bezpečnost a dobrý život státu a lidského jedince. Hlavním cílem pak bylo udržení míru, který je premisou pro zajištění výše zmíněné hodnoty. V devadesátých letech 20. století ovšem došlo k výrazné proměně těchto principů mezinárodních vztahů, když zásady neintervence, suverenity a teritoriality přestaly mít svou absolutní platnost, čehož je názorným příkladem právě kosovský konflikt. Jelikož je mezinárodní systém jakýmsi

² Jedná se o státy moderní, postmoderní a postkoloniální

³ WAISOVÁ, Šárka. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. 1. vydání. Praha: nakladatelství Portál, 2005, s. 21 – 22.

komplexním, vzájemně propojeným organismem, tento fakt se zajisté promítne i do samotné podoby konfliktů a jejich řešení.⁴

Nyní je důležité definovat a vymezit samotný pojem konfliktu. Pojem konflikt jako takový může mít mnoho významů. Celý výzkumný obor zabývající se řešením konfliktů pojem konfliktu chápe jako „*typ chování nebo jako druh činnosti, která nemusí nutně obsahovat prvky ozbrojeného násilí (propaganda, diplomacie, demonstrace, bojkot, sankce)*.“⁵ Konflikt má tedy určité prvky, které když zkombinujeme, vyjde nám definice konfliktu jako „*sociální situace, kdy v tomtéž okamžiku minimálně dva aktéři usilují o získání téhož statku – tohoto statku není dostatek, aby uspokojil poptávku obou (všech) aktérů*.“⁶ Toto je opravdu nejjobecnější definice konfliktu jako takového. Nás však pro účely této práce bude zajímat zejména konflikt v mezinárodních vztazích, a proto je nutné tento pojem vymezit i dále.

Jak už bylo naznačeno výše, kromě států se do mezinárodních vztahů stále častěji jako aktéři zapojují v poslední době i mezinárodní organizace. Dle výzkumníků Franka Pfetsche a Christoha Rohlofffa se tyto konflikty označují jako politické. Dle jejich definice je tedy politický konflikt „*střetem překrývajících se zájmů v oblasti národních hodnot a témat (nezávislost, právo na sebeurčení, hranice a území, distribuce domácí a mezinárodní moci, přístup k moci)*. Konflikt musí trvat určitou dobu a mít určitý rozsah, musí probíhat minimálně mezi dvěma stranami (státy, skupiny států, organizace nebo organizované skupiny), které jsou rozhodnuty prosazovat svůj zájem a dosáhnout vítězství. Minimálně jednou z těchto stran musí být organizovaný stát. Možnými nástroji, které jsou používány v průběhu konfliktu, jsou vyjednávání, autoritativní rozhodnutí, hrozba, nátlak, pasivní nebo aktivní ukončení, nebo použití fyzického násilí a války.“⁷

Vznik konfliktu a chování stran každého sporu je ovlivněno řadou prvků. Jmenujme z nich aspoň ty nejvíce signifikantní a to historii vzájemného vztahu obou aktérů, povaha stran sporu, vnímání a interpretace konfliktní situace aktérem sporu. Zkoumáme-li nějaký konkrétní konflikt v mezinárodních vztazích, tak to od nás vyžaduje, aby tento výzkum zahrnoval určité prvky, které jsou dle Šárky Waisové následující:⁸

1. Výzkum pozadí konfliktu (geopolitického a ekonomického postavení stran, historie, vzájemných vztahů oponentů i konfliktu samotného);

⁴ Tamtéž

⁵ WAISOVÁ: *Řešení konfliktů...*, s. 35.

⁶ Tamtéž

⁷ PFETSCH, Frank R.; ROHLOFF, Christoph. *National and international conflicts 1945-1995. New empirical and theoretical approaches*. New York: Routledge, 2000, s. 37 – 40.

⁸ WAISOVÁ: *Řešení konfliktů...*, s. 36.

2. Určení druhu aktérů (státy, revoluční či povstalecké skupiny, hnutí za nezávislost, mezinárodní organizace atd.);
3. Výzkum charakteru a povahy stran konfliktu;
4. Výzkum příčin konfliktu (co je tématem sporu);
5. Výzkum kontextu, resp. prostředí konfliktu (tedy, kteří další aktéři jsou zapojeni, kdo jednotlivé strany podporuje, kdo se snaží o řešení).

Až výzkum těchto prvků nám odhalí skutečný charakter konfliktu a pomůže nám odhadnout, jak by se mohl vyvíjet do budoucna. Pro přehledné rozdělení konfliktů nám obor řešení konfliktů nabízí určité specifikace, s nimiž se můžeme setkat. Jsou jimi rozdělení dle:

1. „umístění“ konfliktu v mezinárodním systému
2. prostředků použitých v konfliktu
3. příčin nebo také druhu neslučitelných zájmů.⁹

Při charakteristice konfliktů dle umístění v mezinárodním systému se používá tzv. analytických rovin, které nám rozdělí konflikty na systémové, mezinárodní konflikty a vnitrostátní konflikty. Tyto vnitrostátní konflikty se mohou dále dle určitých kritérií štěpit na války za nezávislost, autonomistické konflikty a občanské války. Je mnoho případů, kdy konflikt má aspekty jak vnitrostátní, tak i mezinárodní. Častým jevem je také přeměna vnitrostátního konfliktu v konflikt mezinárodní například jeho rozšířením do sousedních států pod vlivem zahraniční politické, diplomatické či vojenské pomoci. Důsledkem konfliktu se může rovněž stát příčinou sporu v jiné zemi. Typickým příkladem je uprchlictví do sousedních zemí z válčícího území. Dojde-li k intervenci států regionu či mezinárodního společenství, tak se rovněž z původně vnitrostátního stává konflikt mezinárodní.

Druhé dělení dle prostředků použitých v konfliktu nám specifikuje další druhy konfliktů, a to násilné a nenásilné. Stěžejním dokumentem sloužícím ke klasifikaci ozbrojených konfliktů v mezinárodním právu jsou všeobecně známé Ženevské konvence.

Třetím faktorem, dle něhož lze konflikty dělit, jsou příčiny, čili druhy zájmů prosazované aktéry a cíle, kterých se snaží dosáhnout. V této kategorii tedy můžeme mluvit o teritoriálních konfliktech, mocensko-politických konfliktech, bojích za nezávislost, ideologických konfliktech a konfliktech o zdroje. Je ovšem nutno poznamenat, že obdobně jako u dělení dle „umístění“ konfliktu v mezinárodním systému, tak i u dělení konfliktů dle příčin je velká část

⁹ Tamtéž, s. 37.

konfliktů, které mají více příčin a snaží se prosadit více zájmů. Dochází tedy k prolínání jednotlivých typů motivace ke konfliktu.¹⁰

Na předchozích místech textu bylo naznačeno jak obtížné je definovat konflikty v mezinárodních vztazích a že jsou rovněž různé možnosti klasifikace konfliktů. V současnosti existuje mnoho klasifikačních přístupů v závislosti na tom, která výzkumná instituce daný konflikt zkoumá. Mezi přední instituce pro výzkum a řešení konfliktů řadíme Uppsalskou univerzitu, Stockholmský mezinárodní institut pro výzkum míru, Michiganskou univerzitu, Hesenskou nadaci pro výzkum míru a konfliktů, Heidelberský institut pro výzkum mezinárodních konfliktů, z českých center pak Center for security studies při Metropolitní univerzitě Praha. Můžeme bez nadsázky říci, že téměř každá výzkumná instituce má poněkud rozdílný přístup ke zkoumání konfliktů a i rozličné pojetí (definice) konfliktu, jež pro svůj výzkum využívají. Toto má za následek skutečnost, že když dojde k porovnání výsledků určitých výzkumných institucí, často se může stát, že stejný konflikt je vyhodnocen různě, v závislosti na tom, který ústav jej zkoumal. Abychom mohli využít v rámci objektivitě výsledky vícero institucí, zaměříme se na rozdíly v přístupech těchto jednotlivých institucí a center a pokusíme se najít průřezovou definici konfliktu, která bude co nejlépe odpovídat účelu této diplomové práce.

V této práci se zaměříme na srovnání náhledu na konflikty a jejich zkoumání v rámci dvou významných projektů. Jsou jimi Uppsala Conflict Data Project, jež je sdíleným projektem Uppsalské univerzity a Mezinárodního institutu pro výzkum míru v Oslu a projekt COSIMO (Conflict Simulation Model) na Heidelberském institutu pro výzkum mezinárodních konfliktů.

Nejprve se blíže podíváme na projekt COSIMO, což je zkratkou pro „Conflict Simulation Model“. Heidelberský institut pro výzkum mezinárodních konfliktů zaujala počínaje rokem 2011 nový metodologický přístup ke zkoumání konfliktů, který dle mého názoru poskytuje vysoce kvalitní a velmi podrobný výzkum a hodnocení konfliktů. Tato nová metodologie se však vyznačuje jistými odlišnostmi od předchozího metodologického přístupu využívaného do roku 2002. Vzhledem k tématu práce, která se zabývá konfliktem na Kosovu, jehož počátky se časově řadí před rok 2002, budeme vycházet ze staršího metodologického přístupu.

Předně se sluší uvést, že před rokem 2002 byl projekt Heidelberského institutu nazýván KOSIMO (Konflikt Simulations Modell) a byl veden profesorem Pfetschem. Z toho plyne, že

¹⁰ WAISOVÁ Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. 1. vydání. Praha: nakladatelství EUROLEX BOHEMIA, 2003, s. 68; WAISOVÁ: *Řešení konfliktů...*, s. 38-40.

tento výzkumný projekt přijal za svou definici konfliktu právě dle prof. Pfetsche a rozumí jím tedy situace vyznačující se „*střetem překrývajících se zájmů v oblasti národních hodnot a témat (nezávislost, právo na sebeurčení, hranice a území, distribuce domácí a mezinárodní moci, přístup k moci)*. Konflikt musí trvat určitou dobu a mít určitý rozsah, musí probíhat minimálně mezi dvěma stranami (státy, skupiny států, organizace nebo organizované skupiny), které jsou rozhodnuty prosazovat svůj zájem a dosáhnout vítězství. Minimálně jednou z těchto stran musí být organizovaný stát.“¹¹ K bližší specifikaci konfliktů, které mohou být mezistátní a vnitrostátní je využívána tzv. síla (intenzita) konfliktů. Dle tohoto měřítka lze konflikty dělit následovně:

1. latentní konflikty (mající zcela nenásilný průběh)
2. krize (mající převážně nenásilný průběh)
3. vážné krize (mající převážně násilný průběh vyznačující se sporadickým, nepravidelným použitím násilí)
4. války (systematické a kolektivní použití násilí a nasazení pravidelných bojových jednotek, protivníci jsou zhruba stejně silní a jsou vystaveni materiálním i lidským ztrátám)

Konflikty s intenzitou 1 a 2 jsou převážně nenásilného charakteru, naproti tomu zbylé dva druhy jsou obvykle prováděny násilně a vojensky.¹² Dle tohoto výzkumu za nejčastější příčiny byly prokázány spory o území a hranice, snaha o dosažení národní nezávislosti, různorodé autonomie, nesouhlas se systémem vlády a ideologií a konflikty o zdroje.¹³ Z dlouhodobého hlediska tento výzkum prokázal, že kolem počátku nového tisíciletí narůstal počet konfliktů, především v Asii a Africe, avšak i v Evropě byl zaznamenán mírný nárůst. Regiony se však lišily intenzitou konfliktů, kdy v Evropě převažovaly latentní konflikty, stejně tak v Asii, vážné krize a války zde byly spíše výjimkou, kdežto v Africe velmi vzrostl počet vážných krizí a válek, který se rovnal počtu latentních konfliktů.¹⁴

Výzkum se zabýval také možnými strategiemi a nástroji, které jsou používány v průběhu konfliktu pro jeho vyřešení. Jsou to vyjednávání, autoritativní rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora v Haagu, hrozba, nátlak, válečné střety (absolutní vítězství jednoho z aktérů), mírové dohody, mezinárodní mise, mezinárodní donucovací akce (donucovací mise, sankce, embarga).

¹¹ PFETSCH, Frank R.; ROHLOFF, Christoph. *National and international conflicts 1945-1995. New empirical and theoretical approaches*. New York: Routledge, 2000, s. 37 – 40.

¹² *Konfliktbarometer 2001 Krisen, Kriege, Putsche, Verhandlungen, Vermittlung, Friedensanschlüsse*. Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung, 2001, s. 2

¹³ Tamtéž

¹⁴ Tamtéž, s. 3–5.

Uppsala Conflict Data Project se zabývá proměnou charakteru konfliktů po skončení studené války a cílem je výzkum počtu a příčin ozbrojených konfliktů. Výzkum je veden další velkou kapacitou oboru, a sice Peterem Wallensteenem. V rámci tohoto projektu představuje ozbrojený konflikt situaci neslučitelných zájmů, které se týkají vlády a/nebo území, je zde použití ozbrojené síly mezi oběma stranami sporu, z nichž alespoň jedna strana je vláda státu, a tento konflikt má za následek minimálně 25 úmrtí souvisejících s bojem.¹⁵ Konflikty jsou zde rozděleny podle závažnosti resp. počtu mrtvých. Dělí se tedy na „méně závažné ozbrojené konflikty“¹⁶, „závažnější ozbrojené konflikty“¹⁷ a války.¹⁸ V rámci výzkumu je taktéž pracováno s pojmem hlavní ozbrojené konflikty, pod který jsou zahrnuty vážné ozbrojené konflikty a války.¹⁹

Odlišně od projektu KOSIMO podle Uppsalského výzkumu v 90. letech lze pozorovat klesající trend v počtu konfliktů. Těsně po skončení studené války sice počet konfliktů skokově narostl, od poloviny dekády se však intenzita konfliktů zmírnila nebo rovnou konflikty utichly. Konflikty od roku 1989 jsou většinou vnitrostátního charakteru. Ze 110 konfliktů v průběhu 90. let jich pouze sedm bylo tzv. mezistátních.²⁰ Řešení konfliktů je rovněž jednou z oblastí zájmu tohoto výzkumu a jsou uznávány tři kategorie řešení. Jsou jimi mírová dohoda, vítězství jedné ze stran a jiný výsledek (např. dohoda o příměří, nízká aktivita, žádná aktivita,...). Mírové dohody sice zpočátku zaujímaly nejslabší místo ve výsledcích řešení konfliktů vzhledem k jiným možnostem, avšak postupem času narůstaly a srovnáme-li data s obdobím studené války, došlo dokonce k výraznému zvýšení.²¹

Výsledky obou projektů jsou poněkud odlišné. Zatímco závěry z Heidelbergu naznačují, že počet konfliktů se výrazně zvyšuje, závěry z Uppsalý jsou zcela opačné. Tento výsledek je dán tím, že každá instituce má jinou definici konfliktu a dalších kategorií. Uppsala Data Conflict Project se zabývá ozbrojenými konflikty, které jsou ze své podstaty závažnější, a není jich tolik, zatímco pro KOSIMO jsou konfliktem i situace mírného napětí, od kterého je použití síly na hony vzdálené. Oba výzkumy se však shodnou v tom, že počet konfliktů je stále dosti velký a nenásilně ukončené konflikty jsou spíše výjimkou. V rámci tématu této

¹⁵ WALLENSTEEN, Peter; SOLLENBERG, Margareta. Armed Conflict 1989–2000. *Journal of Peace Research*, 2001, roč. 38, č. 5, s. 630.

¹⁶ Minimálně 25 mrtvých, ale ne více než 1000 mrtvých v průběhu celého trvání konfliktu

¹⁷ Více než 1000 mrtvých v průběhu celého konfliktu, avšak mezi 25 až 1000 obětí během jednoho roku

¹⁸ Minimálně 1000 mrtvých během jednoho kalendářního roku.

¹⁹ WALLENSTEEN, Peter; SOLLENBERG, Margareta. After the Cold War: Emerging Patterns of Conflict 1989–94. *Journal of Peace Research*, 1995, roč. 32, č. 3, s. 345 – 346.

²⁰ WALLENSTEEN, Peter; SOLLENBERG, Margareta. Armed Conflict 1989–2000. *Journal of Peace Research*, 2001, roč. 38, č. 5, s. 635

²¹ WALLENSTEEN, Peter; SOLLENBERG, Margareta. Armed Conflicts, Conflict Termination and Peace Agreements. *Journal of Peace Research*, 1997, roč. 34, č. 3, s. 344.

práce bych se přiklonil spíše ke specifikaci konfliktu jako „ozbrojeného zápolení k prosazení určitých specifických vzájemně neslučitelných zájmů aktérů, kde budou soupeřit dva aktéři, z nichž alespoň jeden bude reprezentantem státu, bude se odehrávat na určitém území a v tomto zápolení budou mrtví v souvislosti s použitím ozbrojené síly ze strany aktérů.“ Jelikož tato definice samozřejmě není bezproblémová, bude zde upřímná snaha vzít si inspiraci pro výzkum kosovského konfliktu z práce obou výše zmíněných institucí.

2.1.2. Dynamika konfliktu

Z teoretického hlediska je pro tuto práci nesmírně důležité nastínit problematiku, jež souvisí s dynamikou konfliktů a popsat jednotlivá stádia, jimiž většinou každý konflikt prochází. V této teoretické části bude tato problematika uvedena jen ve velmi obecných souvislostech umožňující základní pochopení dané problematiky, přičemž konkrétní a podrobnější aplikace tohoto teoretického konceptu dynamiky a popsání jednotlivých fází kosovského konfliktu bude součástí podkapitoly 3.3.

Jistě si všichni uvědomují, že každý konflikt prochází mnoha fázemi. V těchto fázích se mění vzájemné vztahy, cíle, zájmy a chování jednotlivých aktérů sporu. Na následujících řádcích budou charakterizována jednotlivá stádia, jimiž konflikty procházejí, plus budou stručně nastíněny i určité možné nástroje řešení těchto jednotlivých fází.

Badatelé zabývající se tematikou konfliktů i samotní aktéři konfliktů se jistě shodnou na tvrzení, že konflikty jsou sociální procesy se svou vlastní dynamikou, které ve svém průběhu procházejí různými stádii a stupni intenzity. Toto vše ovlivňuje, jak nástroje, tak strategie stran sporu i možná řešení konfliktu. Těmito stádii jsou dle základního rozdělení dle Š. Waisové – latentní konflikt, manifestace konfliktu, eskalace konfliktu, mrtvý bod konfliktu, deeskalace konfliktu, řešení konfliktu a postkonfliktní urovnání vztahů (budování míru).²²

Dále tedy budou stručně jednotlivé fáze popsány. Pro začátek je dobré zmínit, že samozřejmě ne každý konflikt musí projít všemi výše stanovenými fázemi a toto „rozfázování“ konfliktu je pouze jakýmsi ideálním konceptem. Často se stává, že určité konflikty ustrnou v určitých fázích po celá desetiletí nebo, že se aktéři vrací zpět do nižších stupňů intenzity a pak zase do vyšších a to i opakovaně.²³

Určitý potenciál ke vzniku konfliktu existuje všude tam, kde nalezneme aktéry, kteří se liší hodnotami, avšak shodují se podobnými cíli, zájmy a potřebami. Aktéři se snaží získat určitý statek, jehož je omezené množství a všichni účastníci si to uvědomují. Tato fáze

²² WAISOVÁ: *Řešení konfliktů...*, s. 50.

²³ Tamtéž, s. 51.

konfliktu se nazývá **latentní**. V této fázi si sice strany uvědomují onu vzájemnou neslučitelnost zájmů, avšak neshody nejsou tak velké, aby některá ze stran byla donucena k rozhodnému jednání. Tento stav tak může trvat klidně i několik desetiletí, jednak proto, že aktéři nemají nástroje a síly k onomu rozhodnému jednání nebo zkrátka nechtějí z určitých důvodů proti svému soupeři vystoupit. Nástrojem, který většinou zabraňuje tomu, aby se latentní fáze přelila do dalšího stadia manifestace konfliktu, je většinou preventivní mnohoúrovňová diplomacie, podpora komunikace a spolupráce na všech úrovních a tím dlouhodobé budování stabilního mírového prostředí mezi aktéry.

K další fázi konfliktu, konkrétně k tzv. **manifestaci konfliktu**, dojde v případě, že některý z aktérů sporu veřejně artikuluje své zájmy, které jsou neslučitelné a zároveň projeví záměr je chránit a to na úkor druhé strany. Tato situace je jakýmsi předstupněm vyhocení vzájemného konfliktu, kdy se konflikt, který dříve takzvaně „doutnal pod povrchem“ stává očividným a zřejmým. V této fázi konfliktu se nabízí řešení především pomocí preventivní diplomacie.

Navazujícím stádiem je **eskalace konfliktu**. Dochází k vytříbení vztahu mezi aktéry na základě principu akce a reakce. Každá ze stran se snaží dosáhnout svých cílů, nikdo nechce ustoupit ze svých maximálních požadavků a dochází k hledání podpory pro své záměry i u dalších aktérů, kteří nejsou přímými účastníky sporu. Průběh této fáze závisí na různých faktorech od předmětu sporu až po sílu protivníků či vyhlídky na možná rizika, úspěchy či zisky. K tomu, aby se konflikt vyhrotil až do fáze eskalace, nahrává např. polarizace politických elit a vytváření spojeneckých aliancí, převzetí moci armádou, frustrace a nespokojenost stran sporu, nárůst počtu sporných témat (monotematické konflikty trvají většinou kratší dobu a jsou méně ničivé), silová nerovnováha mezi protivníky, existence určitých negativních stereotypů o protivníkovi i jistý strach ze ztráty prestiže.²⁴ Samotnou fázi eskalace konfliktu pak také můžeme dělit na čtyři fáze, kterými jsou diskuze, polarizace, izolace a destrukce. Tyto zmíněné „podfáze“ se liší interakcí mezi stranami konfliktu, způsobem komunikace a vzájemného vnímání, pojetím vzájemného vztahu, chápáním možného výsledku a preferovanou strategií jednání v konfliktu.²⁵

Dále k jednotlivým podfázím eskalace konfliktu pouze ve stručnosti. Ve fázi diskuze se sice aktéři uchylují k určitému nepřátelskému chování, avšak není narušena důvěra mezi stranami konfliktu a výměna informací. Situace může být řešena vyjednáváním a vyrovnávacím či smířčím řízením. V další fázi polarizace konfliktu se snižuje důvěra a hlavně vzájemný

²⁴ REYCHLER, Luc. Conceptual Framework. In REYCHLER, Luc; PAFFENHOLZ, Thania (ed). *Peacebuilding. A Field Guide*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2001, s. 8.

²⁵ FISHER, Ronald, J. *Beyond Confrontation. Learning Conflict Resolution in the Post-Cold War Era*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1995, s. 49.

respekt mezi aktéry. Rozšiřují se negativní stereotypní představy o protivníkovi, avšak nikdo se zatím neuchyluje k násilnému jednání. Tato fáze se většinou řeší na úrovni konzultace, mediace či soudního řízení. V třetí fázi eskalace konfliktu, jež nese pojmenování izolace, se k sobě aktéři chovají převážně nepřátelsky snažící se ohrozit a poškodit svého protivníka. Vzájemná komunikace je minimální a na scéně se objevuje propaganda. Konfrontace se prohlubuje, nedorozumění narůstá. Stěžejním znakem je fakt, že strany sporu začínají mobilizovat své ozbrojené složky, které jsou za určitých podmínek i ochotny použít a vstoupit do války. Jsou vidět malé demonstrativní střety ukazující sílu a připravenost k vzájemné konfrontaci. Nástroji k řešení v této fázi jsou konzultace, embargo, sankce, arbitráž, nátlak a krizová diplomacie. V poslední podfázi eskalace, jež dosahuje intenzity destrukce, je cílem aktérů zničení nebo alespoň porážka protivníka. Spor je rozšiřován o nová, dříve ve vzájemném vztahu, nekonfliktní témata a jsou hledáni spojenci a vytvářeny koalice. Veškerá komunikace je vedena pouze prostřednictvím násilných a ozbrojených střetnutí. V této fázi je řešením tzv. vynucení míru (peaceenforcement) a udržení míru (peacekeeping).²⁶

Veledůležitou fází pro řešení konfliktu je tzv. **mrtvý bod**. Takto lze nazvat situaci, kdy ani jedna strana nemá dostatek prostředků, aby zničila soupeře a dosáhla vítězství. V tomto okamžiku se tak naskytuje, vzhledem k bezvýchodnosti situace, ideální příležitost pro započetí jednání mezi protivníky. Tento bod je důležitým předstupněm k deeskalaci konfliktu, avšak zasáhne-li do řešení situace třetí strana a dojde k tzv. vynucení míru (tj. externí aktér násilím přinutí soupeře akceptovat příměří či jiné navržené řešení), důležitost tohoto prvku se snižuje.²⁷

Během fáze **deeskalace** dochází k transformaci dříve konfliktního vztahu mezi aktéry, jejímž základním rysem je oslabení konfliktu, ustupování od původních požadavků stran sporu, obnovení komunikace a snaha sporných stran k nalezení řešení přijatelného pro všechny. Důležitými faktory, jež přispívají k deeskalaci konfliktu jsou zvýšení lokálních mírových kapacit a vstup neutrální třetí strany, obnovení diplomatických vztahů, specifikace požadavků protivníků, omezení rozsahu sporných témat a dosažení dohody o příměří, kontrole zbrojení a odzbrojení. V této fázi konfliktu klesá jeho intenzita a destruktivní síla.²⁸

Předposlední je tzv. fáze **řešení konfliktu**, kdy znesvářené strany překonají onu neslučitelnost zájmů, a dojde k jeho ukončení, jež může mít nejrůznější formy. Jednotlivé formy zde nebudou vzhledem k účelu práce dopodrobna rozebírány. Bude poskytnut pouze

²⁶ WAISOVÁ: *Řešení konfliktů...*, s. 53

²⁷ Tamtéž, s. 54

²⁸ REYCHLER: *Conceptual Framework...*, 2001, s. 8

jejich přehled, přičemž trochu obšírněji zde bude popsána forma, jež byla užitá při řešení kosovského konfliktu.

Podle Wallensteena mohou tedy nastat následující situace:²⁹

1. Sporné strany mění pořadí priorit v agendě své politiky či vzájemný spor přestávají vnímat jako hru s nenulovým součtem. Je to tzv. efekt, kdy „noví vůdcové myslí jinak“.
2. Řešením je rozdělení určitého statku a sporné strany přestávají situaci vnímat jako hru s nulovým součtem. Je překonána neslučitelnost zájmů. Strany jsou schopny dohodnout se na rozdělení statku, jelikož každý alespoň částečně uspokojí svou vlastní potřebu.
3. Řešení tzv. „kus za kus“, kdy sporné strany zaměří své požadavky na odlišné statky, a každá ze stran získá ten statek, který si kompromisně zvolila. Tato možnost je uskutečnitelná však pouze v situaci, kdy nejde pouze o monotematický spor.
4. Řešení tzv. sdílené kontroly je situace, kdy se strany dohodnou na společné správě a užívání statku, o který je spor veden.
5. Volba vnějšího mechanismu řešení souvisí s rozhodnutím třetí strany, kdy jde např. o arbitráž nebo rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora v Haagu.
6. V určitých situacích se může stát, že konflikt, je tzv. „ponechán sobě samému“, může být odsunut do pozadí nebo i „zapomenut“. Strany již nechtějí další vyhrzení konfliktu, zároveň zde však není ochota k jeho ukončení.
7. Donucovací zásah třetí strany omezuje možnost účastníků konfliktu v pokračování sporu a zvolit způsob ukončení konfliktu. Řešení podléhá rozhodnutí této třetí strany, která je jediná ochotná a schopná jej prosadit. V současnosti můžeme hovořit o tzv. vynucení míru (vojenské vynucovací mise, sankce, embarga). Možnost použití tohoto řešení je zakotvena přímo v Chartě OSN, konkrétně kapitole VII a rozhoduje o něm Rada bezpečnosti OSN. Tohoto bylo použito za poslední dobu např. ve Rwandě, Somálsku a právě na Kosovu.
8. Na závěr výčtu jsem si ponechal řešení, které bylo využito právě v devadesátých letech během válek v Jugoslávii a později i na Kosovu. Tímto řešením je „přenechání kontroly třetí straně“, což je prakticky externalizace kontroly sporného statku. Ve zmíněných devadesátých letech to byly právě např. tzv. mezinárodní protektoráty nad Bosnou a Hercegovinou nebo nad Kosovem. V případě Kosova byl protektorát

²⁹ WALLENSTEEN, Peter. *Understanding Conflict Resolution. War, Peace and the Global System*. London: SAGE Publications, 2002, s. 15-20.

ustaven rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 1244 a protektorem byly mezinárodní vojenské jednotky.

Vrátíme-li se k jednotlivým fázím konfliktu, tak za závěrečné stadium bychom označili **postkonfliktní urovnání vztahů a budování míru**. V rámci této fáze dochází k plnému obnovení diplomatických vztahů, jakož i k oživení vztahů v oblasti ekonomiky, kultury, budování sociálních vztahů a dlouhodobé spolupráce mezi dřívějšími nepřáteli. Cílem této fáze je vybudování stabilního míru a takového prostředí, které by zajistilo, aby žádný podobný spor již nevznikl. Z logiky věci plyne, že vzhledem k rozsahu činností bývá tato fáze obvykle nejnáročnější a nejdéle trávající fází řešení konfliktů.

Vzájemné vztahy mezi aktéry jsou také ovlivňovány předchozí zpětnou vazbou čili vzájemné zkušenosti z předchozího jednání. Má-li jedna strana předchozí špatnou zkušenost ze vzájemného jednání, bude důvěra narušena a dosáhnout kompromisu bude zajisté složitější. Můžeme tedy vyzorovat, že konflikt prochází mnoha fázemi a intenzita sporu a chování aktérů je v závislosti na jednotlivých fázích velmi proměnlivé. Zkušenosti z předchozích fází i dlouhodobé vzájemné vztahy ovlivňují použití budoucích nástrojů a strategií. Chceme-li najít řešení konfliktu, pak musíme zohlednit jak typ a příčiny sporu, tak i intenzitu, vzájemné zkušenosti, charakter stran sporu i prostředí. Mění-li se intenzita sporu a chování aktérů, jsou to tedy faktory, jež zásadně ovlivňují i způsob a zvolené prostředky k řešení daného konfliktu.³⁰

Na tomto místě bude stručně nastíněn jeden důležitý trend prosazující se až po skončení bipolární konfrontace (studené války), kterým je prevence vypuknutí násilí. Tento nástroj má sloužit k tomu, aby střety nepřešly do stadia, kdy protivníci použijí ozbrojené násilí. Tento nový druh akce byl reakcí na hrůzné zkušenosti mezinárodního společenství při konfliktech v Somálsku, Rwandě a Jugoslávii. Mezi teoretiky není shoda ohledně definice prevence konfliktů. Pro příklad lze uvést např. definici, která rozumí prevencí konfliktů „*činnost, jejímž cílem je předejít vypuknutí ozbrojených konfliktů a masového násilí.*“³¹ Prevence nezahrnuje podle některých autorů dříve upřednostňovanou preventivní diplomacii. Do této disciplíny je zahrnuta např. zahraniční politika, intervence, rozvojová pomoc, prosazování norem mezinárodního práva atd. objevují se dva hlavní přístupy k prevenci konfliktů, kterými jsou přímá prevence a strukturální prevence.³²

³⁰ WAISOVÁ: *Řešení konfliktů...*, s. 55-59.

³¹ MIAL, Hugh; RAMSBOTHAM, Oliver; WOODHOUSE, Tom. *Contemporary Conflict Resolution. The Prevention, management and transformation od deadly conflicts*. Cambridge: Polity Press, 1999, s. 96.

³² WAISOVÁ: *Řešení konfliktů...*, s. 61 – 66.

Podmínkou k úspěšné prevenci je rozpoznat včas příčiny konfliktu. Důležité jsou pak samozřejmě nástroje a mechanismy prevence, jež jsou mezinárodním společenstvím zvoleny. Při vnitrostátních a mezistátních konfliktech se užití mechanismů drobně odlišuje. Rámcově je užití nástrojů prevence dáno kapitolou VI Charty OSN - Pokojné řešení sporů, zde uvedené prostředky často využívají tzv. „cukr a bič“, když se snaží přinutit účastníky sporu k nenásilnému řešení sporu výměnou za poskytnutí materiální či technické pomoci. Nástroje mohou být rozděleny do sedmi funkčních oblastí:

1. Oficiální diplomacie (mediace, negociace, smírčí řízení, mírové konference, diplomatické sankce, diplomatické (ne)uznání, neformální konzultace atd.)
2. Neoficiální diplomacie (mírové komise, civilní pozorovatelé, tradiční způsob - rada starších, nenásilné kampaně, kulaté stoly, kulturní výměny, civilní vyšetřovací mise)
3. Armáda (preventivní rozmístění ozbrojených sil, restrukturalizace a reforma ozbrojených sil, vojenská pomoc, organizace kolektivní bezpečnosti, demilitarizované zóny, embarga na dodávky zbraní atd.)
4. Ekonomická a sociální oblast (rozvojová pomoc, ekonomické reformy, ekonomické sankce, diverzifikace průmyslu a obchodu, potlačení negativního vlivu diaspory, atd.)
5. Politika (demokratizace politického systému, vytváření nových politických stran a institucí, zajištění postavení menšin v politickém systému, monitoring voleb, podpora lidských práv, protikorupční opatření, decentralizace a protektoráty)
6. Právo (Tribunály pro válečné zločiny, reforma policie, vyšetřovací komise, arbitráž)
7. Média a vzdělávání (mezinárodní multietnické vysílání, podpora existence alternativních zdrojů informací, rozšíření všeobecného přístupu ke vzdělání)

Tyto nástroje mohou cílit i na více příčin konfliktů a různě se kombinovat vzhledem k charakteru každého určitého konfliktu a prostředí.³³ Jednotliví aktéři prevence budou podrobněji rozvedeni ve třetí kapitole této práce, zde jen zmíníme, že se jedná o široké spektrum zahrnující velmoci, OSN, sousední státy, regionální organizace, místní nevládní organizace a významné jedince. Podíl těchto aktérů při prevenci je závislý na cílech, zájmech, účasti ve sporu a kapacitách, jimiž disponují.³⁴

³³ Tamtéž, s. 77 – 78.

³⁴ Tamtéž, s. 79

2.2. „Soft power“ vs. „hard power“

Hypotéza této diplomové práce, která celou touto prací prostupuje a soustředí se na roli externích aktérů kosovského konfliktu, konkrétně na NATO a EU, považuje prvního jmenovaného za „hard-power“ aktéra, přičemž Evropské unii přiděluje roli reprezentanta „soft power“. Na tomto místě v oblasti teoretického zakotvení by tedy bylo vhodné vysvětlit koncept soft power a hard power, jakož i zmínit jednotlivé indikátory těchto druhů moci. Toto nám usnadní vidět, které z těchto indikátorů byly zmíněnými aktéry použity a lépe tak komparovat roli obou externích aktérů jako reprezentantů hard či soft power v kosovském konfliktu, pochopit jejich počínání a potvrdit nebo vyvrátit výše uvedenou hypotézu.

Dříve než dojde k vymezení konceptu hard power a soft power, měl by být zmíněn vůbec samotný pojem moci, který je s touto problematikou úzce spjat. Moc jako taková je pojem, který je bezpochyby ústředním předmětem studií zabývajících se světovou politikou. Ačkoliv je nesmírně důležitá pro výzkum nejen mezinárodních vztahů, tak pro ni doposud neexistuje definice, která by byla obecně platná a univerzálně přijímaná. Kromě samotné definice vyvstává také problém s jejím změřením. Profesor Robert Gilpin dokonce tvrdí, že koncept moci je jednou z neproblematičtějších záležitostí v oboru mezinárodních vztahů.³⁵ Mít nějakou moc je samozřejmě velmi atraktivní, protože dle obecné definice moci známého myslitele Johna Locka, mít moc znamená být schopný udělat či získat jakoukoliv změnu.³⁶

Jak tedy vlastně vnímat moc? Lze ji chápat jako určitý vliv, popřípadě schopnost ovlivnit ostatní aktéry. V těchto souvislostech je dle definice Roberta Dahla moc chápána jako schopnost aktéra A přinutit aktéra B, aby vykonával určitou činnost, kterou by jinak nebyl ochoten provádět.³⁷ Moc lze také vnímat nejen jako vliv, ale i jako potenciál k ovlivnění chování ostatních. Takovýto potenciál pak závisí na jednotlivých charakteristikách země, kterými jsou ku příkladu její velikost, velikost jejích ozbrojených sil, příjem atd. Moc je pak vnímána ne přímo jako vliv, ale spíše schopnost.³⁸

V teorii mezinárodních vztahů je moc dominantním tématem zejména pro realistickou školu. Významem moci se zabýval již Edward Hallet Carr, který pojednával o politické moci, která dle něj může být rozdělena v mezinárodní sféře pro účely diskuze na tři kategorie, a to na moc vojenskou, ekonomickou a moc idejí (power over opinion). Všechny tyto kategorie spolu úzce souvisejí a jsou na sobě závislé. Jsou sice oddělitelné teoreticky, těžko si však lze

³⁵ GILPIN, Robert. *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 13.

³⁶ LOCKE, John. *Two treatises of Government*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, s. 111.

³⁷ FLANDEROVÁ, Linda. *Soft power: mít či nemít?* [online] Mezinárodní politika 9/2013 [cit. 10. října 2015]. Dostupné na <<http://www.iir.cz/article/soft-power-mit-ci-nemit>>.

³⁸ GOLDSTEIN, Joshua. *International relations*. New York: Pearson, 2001, s. 73.

představit zemi, která by disponovala jednou z těchto mocí a manipulovala by s ní odděleně od zbylých dvou částí. Dle Carra je tedy moc v podstatě nedělitelným celkem.³⁹ Další realista Hans Morgentau se podrobně věnoval definici konceptu moci. Chápe moc subjektu jako kontrolu nad myslí a činy jiných subjektů. Moc je dle něj psychologickým vztahem mezi těmi, kdo moc vykonávají a těmi, vůči nimž je vykonávána. Důležitým přínosem je fakt, že Morgentau odděluje moc od síly, která se týká výkonu fyzického násilí. Možnost použití síly je však důležitým zdrojem moci. Vojenskou sílu dokonce považuje za nejdůležitější materiální zdroj moci státu v mezinárodních vztazích. Vymezuje i další zdroje moci, které jsou seřazeny dle míry jejich neměnnosti. Jedná se o zeměpisnou polohu, přírodní zdroje, průmyslovou základnu, vojenskou připravenost, počet obyvatel, národní charakter, rozhodnost a vytrvalost národa a kvalita diplomacie. Zvláštní role je pak přičtena diplomacii a vojenské síle, kdy ostatní faktory jsou pro mezinárodní vztahy relevantní pouze v té míře, v jaké jsou promítnuty do těchto dvou faktorů. Zabývá se i národním zájmem, který je chápán jako shromažďování moci a je objektivním faktem nikoliv konstrukcí založenou na subjektivních preferencích aktérů. Mezinárodní politika je pak střetem různých národních zájmů, což vede k nevyhnutelným válkám. Systém je však stabilizován mocenskou rovnováhou prostřednictvím alianční politiky.⁴⁰ Z dalších autorů např. R. Aron vymezuje moc v mezinárodním prostředí jako schopnost politické jednotky vnútit svou vůli i jednotkám jiným.⁴¹

Vzhledem k tomu, že tato kapitola se bude zabývat koncepty soft power a hard power, s kterýmžto rozdělením přišel Joseph Nye, sluší se uvést i jeho definici moci, kterou chápe jako schopnost ovlivnit chování druhých dle vlastních přání.⁴² Především (ovšem nejen) s myšlenkami Josepha Nye, považovaného za zakladatele konceptu soft power, bude v rámci této kapitoly dále pracováno.

Vymezit jednoduchým způsobem, co je soft power a hard power je vskutku obtížným úkolem. Tyto pojmy spolu velmi úzce souvisejí, a to zejména tím, že jak jeden, tak i druhý mají možnost ovlivnit chování toho, vůči němuž je ten který druh moci uplatňován.⁴³ Kdybychom chtěli rozdíl mezi těmito dvěma mocemi definovat, co možná nejjednodušeji,

³⁹ CARR, Edward Hallett. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939. An Introduction to the Study of International Relations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001, s. 99 -102.

⁴⁰ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1. Vydání. Praha: nakladatelství Portál, 2003, s. 58-59.

⁴¹ ARON, Raymond. *Peace and War. A Theory of International Relations*. New York: Doubleday, 1967, s. 47.

⁴² NYE, Joseph S. *Soft power: The means to Success in World politics*. New York: Oxford University Press, 2004, s. 1; NYE, Joseph S., *The Powers to Lead*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2008, s. 27.

⁴³ PINAR, Bilgin; BERIVAN, Elis. *Hard power, Soft power: Toward a More Realistic Power Analysis* [online]. Insight Turkey, 2008 [cit. 12. října 2015]. Dostupné na <<http://pbilgin.bilkent.edu.tr/Bilgin-Elis-IT-2008.pdf>>.

vyšlo by nám, že hard power je tlakem a soft power tahem.⁴⁴ Hlavními prvky hard power jsou vojenské intervence, vyjednávání a donucování ostatních skrze tlak či ekonomické sankce, a tím dochází k prosazování především národních zájmů. Soft power je určitou cestou, díky níž dosáhneme výsledků nikoliv nátlakem a přesvědčováním, ale prostřednictvím určité vlastní „atraktivity“ pro ostatní mezinárodní aktéry.⁴⁵

Jak bylo zmíněno výše, s rozdělením na soft a hard power přišel Joseph Nye, a proto se na jeho teorie podíváme trochu blíže. Moc má dle něj tři složky – vojenskou a ekonomickou, jež dohromady tvoří onu hard power. Další složkou je tzv. síla idejí, kterou ztotožňuje se soft power. Pomocí měkké síly jsou preference ostatních měněny, tak aby ostatní aktéři chtěli přesně to, co chceme my. Tento diplomatický přístup k získání cílů uplatňuje spíše spolupráci a přesvědčování než ekonomický vliv a politickou dominanci.⁴⁶ Typickým znakem v chování vůči druhé straně je u hard power vyhrožování a přesvědčování, zatímco u soft power je typické přitahování a svobodné rozhodnutí další strany, o tom, že chce kráčet v našich stopách. Za zdroje hard power tedy Nye považuje hrozby, zastrašování, případně odměny a platby. U soft power jsou to určité vlastnosti jako např. charisma a komunikační prostředky – přesvědčování, rétorika.⁴⁷

Ačkoliv obě dvě moci souvisejí a navzájem se ovlivňují, popírá Nye, že by byla soft power na hard power zcela závislá. Za příklad uvádí některé země, které požívají politické váhy, která zcela neodpovídá velikosti její ekonomické a vojenské moci. Atraktivita je získávána prostřednictvím poskytování hospodářské pomoci či angažovaností v peacekeepingu. Konkrétním příkladem takovéto země budiž Norsko.⁴⁸

Spoléhat se pouze na hard power ignorující přitom dopady použití takového prostředku na soft power, může vést k situaci, že ostatní aktéři mezinárodních vztahů, budou takovému nasazení tvrdé moci bránit. Typickou situací, kdy se přesně tento efekt projevil, je pozice Spojených států amerických v čele s prezidentem Georgem Bushem ml. po invazi do Iráku v roce 2003.⁴⁹ Dále Nye uvádí, že soft power sice není úspěšná sama o sobě a také není vždy lepší než hard power a v extrémních případech může působit jako propaganda⁵⁰

⁴⁴ NYE: *The Powers to Lead...*, s. 30.

⁴⁵ NYE: *The Future of Power*. New York: Public Affairs, 2011, s. 81.

⁴⁶ NYE: *The Powers to Lead...*, s. 27-29.

⁴⁷ Tamtéž, s. 40.

⁴⁸ NYE: *Soft power: The means to Success...*, s. 9-10.

⁴⁹ NYE: *The Powers to Lead...*, s. 43.

⁵⁰ Tamtéž

Ideálním případem by tedy bylo skloubit obě moci – hard power i soft power do jednotné efektivní strategie, kterou Nye nazývá tzv. „smart power“.⁵¹ Samotná existence zdroje soft power státu je sice dobrá věc, avšak země potřebuje mít i zdroj hard power, aby svůj „měkký potenciál“ mohla přeměnit v opravdovou „měkkou moc“.⁵² Na druhou stranu lze souhlasit i s názory některých autorů, kteří tvrdí, že soft power podporuje uplatnění ekonomické a vojenské moci, ale přílišně arogantní či neoprávněné užití hard power poškozuje i soft power, přičemž ztráta soft power (čili jakési reputace) je mnohem hůře obnovitelná než při ztrátě hard power, k jejíž obnově stačí pouze politická vůle.⁵³ Na již zmíněném příkladu invaze do Iráku je vidět, že je důležité užití obou mocí vybalancovat. Je také neotřelým faktem, že země, které disponují značnou soft power, jsou mocné i ekonomicky, případně navíc i vojensky.

V politologii platilo po dlouhou dobu přesvědčení, že hlavními a také jedinými aktéry mezinárodních vztahů byly národní státy. Moc byla ztotožňována s hard power tedy kontrolou nad územím a obyvatelstvem.⁵⁴ Vlivem Josepha Nye a jeho definice moci a soft power se ovšem v poslední době stávají stále významnějšími aktéry mezinárodních vztahů kromě států také rozličné mezinárodní organizace. Tento trend souvisí s tím, že stále více kompetencí nejen vnitřní, ale také zahraniční politiky je přenecháno na supranacionální úroveň vládnutí, tedy na organizace, jako jsou Evropská unie, NATO či Světová obchodní organizace.⁵⁵

Tvůrcem jak soft či hard power je tedy nejen vláda (i když její podíl na vytváření tvrdé či měkké moci převládá), ale i ostatní vnitrostátní aktéři⁵⁶. Budeme-li se bavit o soft power, tou, jak bylo naznačeno výše, může disponovat také i řada nestátních aktérů. Těmi jsou tedy zmíněné obchodní společnosti; dále nevládní organizace a občanská společnost; mezinárodní organizace, jako OSN, Světová obchodní organizace, Mezinárodní měnový fond či Světová banka; regionální ekonomická uskupení typu Evropské unie či ASEAN a v neposlední řadě bohužel i různé teroristické skupiny a zločinné kartely.⁵⁷ Je důležité si ovšem uvědomit, že jediným originárním nositelem obou mocí zároveň je pouze stát, který může ostatní aktéry ve využívání moci omezovat.

⁵¹ Tamtéž, s. 42.

⁵² FAN, Ying. Soft power: Power Of Attraction Or Confusion?. *Place Branding and Public Diplomacy*, 2008, roč. 4, č. 2, s. 156

⁵³ TREVERTON, Gregory F. *Measuring National Power* [online]. RAND Corporation, 2005 [cit. 8. října 2015], s. 13, Dostupné na <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/conf_proceedings/2005/RAND_CF215.pdf>.

⁵⁴ MEARHEIMER, John. *The Tragedy of Great Power Politics*. London/New York: W.W. Norton and Company, 2001, s. 55.

⁵⁵ NOVOTNÝ, Lukáš. *Veřejná diplomacie a politická komunikace v mezinárodních vztazích* [online]. Orbis Communications, 2010 [cit. 16. října 2015] Dostupné na <<http://orbis.ujak.cz/verejna-diplomacie.php>>.

⁵⁶ Dle Nye např. obchodní společnosti, tajné služby, armáda atd.

⁵⁷ TREVERTON: *Measuring National Power...*, s. 15 – 16.

Co je indikátory či zdroji hard power bylo, již naznačeno výše a kromě sankcí, o kterých bude pojednáno v závěru této kapitoly, se jimi nebudeme hlouběji zabývat, protože každý si tyto prostředky jistě umí vybavit. Jaké jsou však zdroje soft power, tak jasné být nemusí, a proto se o nich níže zmíníme trochu více.

Jak již víme z předchozího textu, působit na mezinárodním poli a prosazovat své zájmy lze nejen vlivem ekonomickým či vojenským, ale právě i prostřednictvím soft power. Čili bez přímého nátlaku, skrze určitou atraktivitu pro ostatní. Existují tři hlavní zdroje, kterými je tato atraktivita zvyšována. Jsou jimi kultura (a její atraktivita pro ostatní), politické hodnoty (jimiž se aktér řídí doma i v zahraničí) a zahraniční politika (považována ostatními za legitimní a mající morální autoritu). Všechny tři se navzájem prolínají a v čase se mění.⁵⁸

Kultura je definována jako soubor praktik a hodnot společných pro určitou společnost.⁵⁹ Nye jasně odlišuje tzv. populární kulturu, která je zaměřena na širokou veřejnost a dále specifikuje i tzv. vysokou kulturu, kterou je myšleno zejména literatura, kultura a vzdělání.⁶⁰ Konkrétním příkladem budiž studentské výměny, podpora vzdělání, jazykové instituty (Goethe Institut, British Council, Konfuciova akademie atd.) či filmová a hudební produkce.⁶¹ Soft power se zvyšuje spolu s univerzalitou hodnot, které aktér vyznává a šíří na mezinárodním poli a sdílí-li takovéto hodnoty většina aktérů, je pro ně daný aktér atraktivní. Vlivem těchto sdílených hodnot aktéři nejsou předem v rozporu a budou následovat a prosazovat na mezinárodní scéně podobné cíle. Pro aktéra, který je takto následován, pak bude snazší prosadit svou politiku a cíle.⁶² Kulturní hodnoty jsou šířeny např. médií, pomocí vzájemného obchodu, osobních kontaktů či prostřednictvím vzdělávacích a výzkumných programů, které jsou podporované tímto aktérem.

Zdroje politické hodnoty a zahraniční politika jsou do velké míry propojené, protože politické hodnoty, které jsou součástí vnitřní politiky, by měly být zachovány i v zahraničních vztazích a naopak propagujeme-li něco v zahraniční politice, měli bychom se stejnými principy řídit i na domácí scéně. Jsou-li hodnoty pouze proklamovány a v praktické rovině nedodržovány, atraktivita čili měkká moc nemůže vzrůst.⁶³

Vytváření soft power a tím přátelského prostředí je během na dlouhou trať a chtějí-li politici rychlé výsledky, uchýlí se spíše k jiným typům moci – ekonomické či vojenské.

⁵⁸ NYE: *Soft power: The means to Success...*, s. 11.

⁵⁹ Tamtéž

⁶⁰ Tamtéž

⁶¹ FLANDEROVÁ: *Soft power: mít...*

⁶² NYE: *Soft power: The means to Success...*, s. 11 – 12.

⁶³ FISH, Steve. *Projecting What We're Not: Sustaining the Cult of Whiteness and Forfeiting Cultural Power in Indonesia*[online]. Institute of East Asian Studies, 2007 [cit. 16. října 2015]. Dostupné na <http://ieas.berkeley.edu/events/pdf/2007.10.05_Fish.pdf>.

Nezbytnou podmínkou pro úspěšnou aplikaci soft power je také podobné chápání a přijímání kulturních hodnot napříč celou společností, vůči které je tato moc uplatňována. Nestačí tedy, aby soft power působila jen na společenské elity, ale i na širé vrstvy obyvatelstva, jež mají značný vliv na politická rozhodnutí.⁶⁴

Mezi hard power a soft power je tedy rozdíl ne v cílech zahraniční politiky, ale v nástrojích, jímž je tato politika prosazována. Hard power typicky při prosazování svých zájmů sází na tlak, hrozby sankcemi, násilím či poskytnutí/neposkytnutí výhod těm, kteří je podporují, zatímco soft power sází na sílu argumentů a přesvědčování a stává se poslední dobou stále silnějším nástrojem mezinárodních vztahů. Různorodé ekonomické, politické, sociální a kulturní vazby mezi aktéry dnes dělá nasazení síly zcela kontraproduktivním prostředkem vzájemného řešení sporů (na rozdíl od ekonomických a jiných sankcí, které se ukazují být stále účinnějšími).⁶⁵ Aktérům mezinárodních vztahů se tak vyplatí investovat svůj politický kapitál spíše do přesvědčování a diplomatických služeb, než-li do násilí. Úzce souvisejícím pojmem usnadňující uskutečňování soft power je tzv. veřejná diplomacie.⁶⁶ Tu chápeme jako proces komunikace se zahraničím zaměřený na vytváření pozitivního vnímání dané země či mezinárodní organizace a všech s ní spojených záležitostí za použití široké palety komunikačních nástrojů.⁶⁷

Na tomto místě bude pojednáno o jednom z nástrojů hard power, a sice o sankcích. Lze se domnívat, že při řešení kosovského konfliktu bylo tohoto prostředku hojně využíváno, tudíž teoretické zakotvení je více než žádoucí. Sankce jako jednu ze součástí hard power lze zařadit do širší skupiny tzv. donucovacích prostředků, jejichž obecné využití je regulováno mezinárodněprávními obyčejí. Ty definují donucovací prostředky jako „*cílený nátlak na subjekt mezinárodního práva*“ a považuje ho za jeden z klíčových institutů.⁶⁸ Obvykle se donucovací prostředky člení na retorce a represálie, přičemž první uvedené jsou mírnější formou a naopak represálie mají samy o sobě povahu porušení mezinárodního práva, avšak vzhledem k okolnostem, že jde o jednání vedoucí k donucení, je zde vyloučena protiprávnost takového opatření.⁶⁹

⁶⁴ NYE: *Soft power: The means to Success...*, s. 16.

⁶⁵ KEOHANE, Robert; NYE Joseph, S. Power and Interdependence in the Information Age. *Foreign Affairs*, 1998, roč. 77, č. 5, s. 90.

⁶⁶ NOVOTNÝ, Lukáš. *Veřejná diplomacie a politická komunikace v mezinárodních vztazích* [online]. Orbis Communications, 2010 [cit. 16. října 2015] Dostupné na <<http://orbis.ujak.cz/verejna-diplomacie.php>>.

⁶⁷ PETERKOVÁ, Jana. *Veřejná diplomacie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 11-12.

⁶⁸ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. Brno: Doplněk – Masarykova univerzita, 1993, s. 187.

⁶⁹ DRULÁKOVÁ, Radka; TRÁVNIČKOVÁ, Zuzana; ZEMANOVÁ, Štěpánka. Ekonomické sankce na počátku 3. tisíciletí. *Mezinárodní vztahy*, 2009, roč. 44, č. 1, s. 68.

Samotný termín sankcí je v právní vědě chápán jako donucovací opatření, která nezahrnují použití síly a nejsou vyvíjena pouze jedním státem, ale jsou realizována určitou částí mezinárodního společenství (multilaterální akce). Politologie ovšem v tomto není až tak důsledná, protože pracuje s pojmy jak multilaterální, tak unilaterální sankce. Obě vědní disciplíny se ovšem shodnou na tom, že jde o jednostranný nesilový prostředek donucení.⁷⁰ V současnosti se sankce používají jako jistá alternativa k vojenským zásahům a jsou považovány za projev tlaku k přítomnosti etiky v zahraničně-politických otázkách.⁷¹

Cíle sankčních opatření můžeme rozdělit do pěti hlavních skupin. Prvním cílem je změna politiky cílové země v omezeném rozsahu – např. zanechat porušování občanských a politických práv v určité zemi, přestat tolerovat obchody s narkotiky atd. Druhým cílem je změna vládnoucího režimu v cílové zemi – tohoto bylo hojně využíváno během studené války ze strany Spojených států vůči zemím, které se v politice přikláněly k sovětské linii; v současnosti je demokratizace velmi rozšířeným cílem sankcí, jež jsou vyhlášovány Evropskou unií. Třetím cílem je narušení vojenské výbojnosti země. Dále následuje cíl vedoucí ke snížení vojenského potenciálu dané země – opět využívány zejména za studené války, v současnosti vůči zemím, které v rozporu se svými mezinárodněprávními závazky usilují o vývoj jaderných zbraní. Poslední skupinu, kterou můžeme označit za tzv. zbytkovou, je jiná změna chování cílové země – typicky sankce uvalené na Irák v souvislosti s jeho invazí do Kuvajtu. Cíle sankcí se v souvislosti s politickým vývojem mohou v průběhu jejich uplatňování měnit.⁷²

Sankce můžeme klasifikovat různě, nejčastěji v praxi používané prostředky jsou následující:

1. Zbrojní embargo, jehož smyslem je obvykle zabránit eskalaci konfliktu odříznutím agresora od dodávek zbraní a vojenského materiálu.
2. Ekonomické sankce, jejichž účelem je zamezit využívání hospodářství k vedení války. Hlavními typy ekonomických sankcí jsou především částečná a úplná embargo, bojkoty strategických komodit, jestliže vývoz takovýchto komodit je důležitým zdrojem finančních prostředků, které jsou využívány k vedení války (příkladně ropa, diamanty,...) a zmrazení finančních prostředků – aktiva na účtech v zahraničí, omezení investic atd.
3. Ostatní sankce jsou navíc i určitým podpůrným prostředkem, který lze aplikovat pro zvýšení efektivnosti předchozích dvou druhů sankcí. Můžeme jmenovat různá

⁷⁰ Tamtéž, s. 69.

⁷¹ HILL, Christopher. *The Changing Politics of Foreign Policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003, s. 149.

⁷² DRULÁKOVÁ; TRÁVNÍČKOVÁ; ZEMANOVÁ: *Ekonomické sankce...*, s. 69.

diplomatická omezení jako odvolání státní návštěvy, odvolání vlastních diplomatů, přerušení diplomatických styků, dále zákazy cestování atd.

Sankce mohou být jednostranné – vyhlášené jedním státem nezávisle na ostatních nebo mnohostranné – uvalované mezinárodními organizacemi jako OSN, Evropská unie, OBSE. Sankce mohou být uděleny i na více států najednou (typicky sankce Spojenců proti zemím tzv. Osy).⁷³

Nejrozšířenějším typem sankcí jsou ty ekonomické, postihující jednak obchod a také finanční toky.⁷⁴ Typicky obchodní sankce jsou embargo (zákaz vývozu do donucované země), bojkot (zákaz dovozu výrobků z donucované země), zvýšení cel, odvolání doložky nejvyšších výhod nebo odmítání udělení dovozních a vývozních licencí. Opatření postihující finanční toky jsou ukládána většinou dohromady s opatřeními postihující obchod. Jsou totiž lépe kontrolovatelná a vynutitelná, protože finanční toky jsou soustředěny v rukou několika velkých bank a finančních společností, kontrola je pak efektivnější a obcházení zákazu složitější. Za finanční sankce lze považovat zmrazení aktiv donucovaného státu a jeho státních příslušníků v zemi udělující sankce, pozastavení podpory, vyvlastnění majetku donucovaného státu či diskriminační zdanění aktiv.⁷⁵

Hospodářské sankce byly od 90. let předmětem mnoha výzkumů, které je nehodnotí příliš příznivě z toho důvodu, že tato opatření postihují nejen přímé původce bezpečnostních hrozeb, ale i již tak trpící civilní obyvatelstvo. Politické elity, jež krizovou situaci vyvolaly, většinou sankcemi osobně nijak netrpí, nedostatek léků a potravin a dalších životně důležitých komodit dopadá na vrub těch nejchudších.⁷⁶

S ekonomickými sankcemi vyvstane logicky zásadní otázka a sice, kdy jsou sankce účinné (za jakých podmínek)? Z politologického hlediska jsou úspěšné tehdy, když bylo dosaženo jejich cíle, tedy byla odstraněna situace, která podnítila uložení sankce. Z hlediska ekonomie se považují za úspěšné, pokud donucovaný stát poškodily co nejvíce.⁷⁷ Změřit účinnost ekonomických sankcí vzhledem k nedostatku přesných vstupních údajů je rovněž problémem, který se stal předmětem výzkumu. Tímto se zabývali odborníci Petersonova institutu pro mezinárodní ekonomii ve Washingtonu. Důležité pro naši práci je jejich názor, že sankce jsou

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ HILL, Christopher. *The Changing Politics of Foreign Policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003, s. 151.

⁷⁵ DRULÁKOVÁ; TRÁVNIČKOVÁ; ZEMANOVÁ: *Ekonomické sankce...*, s. 70.

⁷⁶ Tímto výzkumem se zabývali zejména Manuel Bessler, Richard Garfield a Gerard Mc Hugh, viz BESSLER, Manuel; GARFIELD, Richard; MC HUGH, Gerard. *Sanctions Assessment Handbook. Assessing the Humanitarian Implications of Sanctions* [online]. United Nations, Inter-Agency Standing Committee (IASC), 2004 [cit. 16. října 2015]. Dostupné na

<<http://www.seco.admin.ch/themen/00513/00620/00639/00641/index.html?lang=en>>.

⁷⁷ DRULÁKOVÁ; TRÁVNIČKOVÁ; ZEMANOVÁ: *Ekonomické sankce...*, s. 71.

účinné tehdy, pokud vedou ke změně chování donucovaného státu.⁷⁸ Autoři v této studii docházejí k několika zajímavým závěrům. A sice, že sankce jsou účinnější, jsou-li mezi spornými státy intenzivní obchodní styky a dříve přátelské styky zahraniční a své chování pod vlivem sankcí změni spíše stát demokratický než státy s autokratickými režimy.⁷⁹

Vlivem snahy o jakousi větší „spravedlivost“ sankcí se objevují tzv. cílené sankce - „smart sanctions“. Ty se projevují zejména u embarg a bojkotů, které mají omezit potřeby nejbohatších členů společnosti a politických elit. Je tak cíleno především na vojenský materiál, luxusní zboží atd., tedy komodity, jejichž nedostatek nedopadne na řadové občany donucované země. Od přesného zacílení sankcí je rovněž očekáváno snížení administrativních nákladů na kontrolu dodržování opatření, protože se bude jednat o menší počet komodit a okruh aktérů. Typickou cílenou sankcí je zmrazení aktiv, zákaz investovat či odepření úvěru. S proměnou mezinárodního prostředí a zvyšujícím se počtem tzv. vnitrostátních konfliktů jsou cílem sankcí nejen ostatní státy, ale terčem jsou i nestátní subjekty – typicky teroristické skupiny a osoby s nimi spojené, těm jsou nejčastěji zmrazena aktiva či uložena cestovní omezení. Teritoriálně se sankce dělí na blanketní, které se vztahují na celou zemi, selektivní zaměřené pouze na určité regiony či konkrétní subjekty a globální sankce postihující osoby či skupiny, nacházející se v kterékoliv části světa.⁸⁰

⁷⁸ Tamtéž, s. 72.

⁷⁹ HUFBAUER, Gary, Clyde; SCHOTT, Jeffrey J; ELLIOT, Kimberly, Ann; OEGG, Barbara. *Economic Sanctions Reconsidered*. Washington: Peterson Institute for International Economics, 2007, s. 160-177, Dostpné na <<http://bookstore.petersoninstitute.org/book-store/4082.html>>.

⁸⁰ DRULÁKOVÁ; TRÁVNÍČKOVÁ; ZEMANOVÁ: *Ekonomické sankce...*, s. 72-74.

3. Představení konfliktu na Kosovu

3.1. Historické souvislosti kosovského konfliktu

Předtím než se začneme zabývat samotným kosovským konfliktem, je velmi důležité se ponořit do minulosti, protože tam je většinou třeba hledat původ veškerých pŕetek a třenic, a ani konflikt na Kosovu není výjimkou. Nestačí se tedy seznámit s pár fakty z nedávné minulosti a současnosti. Pro možnost komplexního náhledu na předkládaný problém a lepší pochopení vzniklé situace budeme seznámeni s důležitými historickými souvislostmi, které konflikt formovaly. V této kapitole dojde k představení od prapočátků soužití Albánců a Srbů na Kosovu až do současnosti, přičemž poslední vývoj nebude popsán nikterak do přílišných podrobností, protože to bude součástí podkapitoly 3.3. Ve zmíněné podkapitole 3.3. budou relevantní události týkající se průběhu kosovského konfliktu zasazeny do dříve vymezeného teoretického rámce dynamiky a fází konfliktu.

Kosovo je územím, na které si dělá nárok jak srbská, tak albánská strana. Oba znesvářené tábory k tomu mají pádný důvod, protože má pro ně toto území historický význam. Albánci se považují za potomky ilyrských kmenů, jež se na Balkáně objevují někdy kolem roku 1000 př. n. l. a usazují se na jih od řek Drávy a Sávy a podél jaderského pobřeží. Můžeme tedy směle tvrdit, že západní část Balkánského poloostrova – tedy zhruba území dřívější Jugoslávie – byla ilyrská. Toto výhodné geografické postavení Ilyrům zajistilo ochranu před možnými vpády ostatních nájezdníků po celá dvě následující tisíciletí.

Vše se změnilo v polovině 14. století. Roku 1352 vpadli na Balkán Turci a jejich vítězství nad Bulharskem v roce 1371 a právě nad Srbskem vedeným knížetem Lazarem na Kosově poli v roce 1389, znamenalo počátek pět set let trvajících nadvlády Osmanské říše.⁸¹ Průvodním jevem turecké nadvlády byl nerovný přístup k lidem žijícím na Balkáně. Ačkoliv Turci nijak striktně netrvali na tom, aby lidé na obsazeném území povinně vyznávali pouze islám, ti kteří ho vyznávali, však byli zvýhodňováni například prostřednictvím snížených daní nebo jim byly nabízeny nesčetné možnosti ke zlepšení jejich politicko-společenského postavení.⁸² Nejprve se nejednotná Albánie tureckému vlivu bránila, dokonce pod vedením Skanderbega povstala proti turecké nadvládě a svou kulturní identitu si víceméně udržovala. Ovšem od 17. a především v průběhu 18. století začali Albánci z výše uvedených důvodů konvertovat k islámu. Protože byli Albánci velmi dobří vojáci, mnozí udělali v turecké armádě úspěšnou

⁸¹ BELL, Andrew. *Etnické čistky: Bosna, Kypr, Karabach, Kosovo, Palestina, bývalý Sovětský svaz, Rwanda a Burundi, Srí Lanka, Transylvánie, Ulster*. Praha: Práh, 2003, s. 75.

⁸² ŠESTÁK, Miroslav; TEJCHMAN, Miroslav; HAVLÍKOVÁ, Lubomíra; HLADKÝ, Ladislav; PELIKÁN, Jan. *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2. vydání, Praha: Nakladatelství lidových novin, 2009, s. 121.

kariéru a někteří nejvyšší velitelé v Turecku byli albánského původu. Konverze k islámu zajistila také mnohým vysoké posty na místech politických. Odhadem 2/3 Albánců konvertovalo k islámu a nejvíce počátkem 20. století, což je ironií, protože v této době začala moc Osmanské říše v oblasti již prudce ochabovat. Toto mělo později hrozné důsledky pro albánský boj za nezávislost a územní integritu.⁸³

Během turecké nadvlády se albánské obyvatelstvo neustále rozšiřovalo na sever a na jih do původně nemuslimských oblastí. Byli v tom velmi podporováni tureckými úřady, pro něž se jevilo výhodné mít v těchto oblastech nábožensky spřízněné „spojence“. Tomuto dosti napomohl exodus srbského obyvatelstva ze starého srbského území v jižním Srbsku. Při mohutném srbském stěhování v roce 1690 bylo dle různých odhadů až 300 000 Srbů přesídleno do Vojvodiny v dnešním severním Srbsku (dříve jižních Uhrách). Na uvolněné srbské území tak přicházejí Albánci, kteří se dostali až do Niše, starobylého srbského hlavního města. Etnická struktura Kosova se začíná pozvolně měnit. Albánci se také v jistém smyslu navracejí na území, které obývali jejich předkové Ilyrové. Velké albánské enklávy můžeme nalézt také v Řecku na Atice a Peloponésu.⁸⁴ Tyto migrační vlny a rostoucí vliv islamizace můžeme považovat za jedny z předních indikátorů, jež přispěly k vyhocení vztahů mezi Srby a Albánci.

Roku 1878 po porážce Turecka ve válce s Ruskem, se vzedmulo první větší nacionalistické hnutí Albánců – tzv. Prizrenská liga. Toto hnutí však nemělo podporu záštitu žádného většího státu, jak to tomu bylo například v případě slovanského Bulharska, jež mělo silnou podporu Ruska. V důsledku toho byla etnicky albánská území postoupena Řecku, Černé Hoře a Srbsku. Srbsko se takto nově nabytá území snažilo etnicky vyčistit a tisíce Albánců bylo vytlačeno na jih do Kosova. Jakmile bylo uzavřeno příměří, Prizrenská liga byla Turky potlačena.⁸⁵

První balkánská válka v roce 1912 a podpora Itálie a Rakouska-Uherska umožnily Všealbánskému kongresu ve Vloře vyhlásit 28. listopadu 1912 albánskou nezávislost, která byla potvrzena na konferenci velvyslanců v Londýně. Hranice nového státu však zdaleka neodpovídaly etnickým regionům a nezahrnovaly mnoho oblastí, kde byli Albánci zastoupeni většinou. To byl případ i Kosova, kde se místní Albánci rozhněvaní svým oddělením od Albánie vzbouřili, ale srbská armáda si s tímto vzdorem hravě poradila. Po první světové válce pařížská konference k nelibosti kosovských Albánců potvrdila předválečné hranice, a

⁸³ Srov. BELL: *Etnické čistky...*, s. 175.; PELIKÁN, Jan. *Dějiny Srbska*. 2. Vydání. Praha: Nakladatelství lidových novin, 2013, s. 144.

⁸⁴ BELL: *Etnické čistky...*, s. 175 - 176

⁸⁵ Tamtéž

Kosovo tak zůstalo pod kontrolou Srbska. Do roku 1924 dokonce tamní Albánci vedli proti nově vzniknuvší Jugoslávii partyzánskou válku, která byla znovu potlačena. Mezi válkami se jugoslávská vláda snažila albánský prvek na Kosovu potlačit a zakazovala používání albánštiny a skrze zemědělské reformy přivedla na Kosovo přes 40 000 nových slovanských osadníků. Vzhledem k těmto špatným vztahům mezi ústřední vládou a místními Albánci se tak stalo, že při obsazení Jugoslávie a připojení Kosova k tzv. „Velké Albánii“ byli Italové vítáni jako osvoboditelé s vidinou, že Kosovo zůstane po válce albánské.⁸⁶

Po skončení války se do čela Jugoslávie dostal Tito, který nejprve doufal, že albánský problém vyřeší začleněním celé Albánie do Jugoslávie, avšak tyto plány vzaly za své po Titově roztržce se Stalinem, když se Albánie stala spojencem SSSR. Z obav před nespokojeností kosovských Albánců je jugoslávská vláda vyzývala k emigraci především do Turecka, a tak skutečně do roku 1966 došlo k masivní emigraci cca 250 000 Albánců, kteří se vydávali za etnické Turky. Avšak ani tento exodus nezastavil zvyšující se počet Albánců v oblasti Kosova. Vysoká porodnost kosovských Albánců v porovnání oproti naopak nízké porodnosti Jugoslávčů zapříčinila, že rostl počet kosovských Albánců mnohem rychleji a jejich počet se během posledních sedmdesáti let zčtyřnásobil. V roce 1971 měli Albánci cca 70 % a v devadesátých letech již přes 90 % podílu na kosovském obyvatelstvu.⁸⁷ Rychlý nárůst počtu obyvatel albánského původu a nevyhovující politický systém dával tušit, že časem budou chtít Albánci větší autonomii a z oblasti se pomalu stávala časovaná bomba.

Již v roce 1968 docházelo v Kosovu k demonstracím požadující albánskou republiku v rámci Jugoslávie. To však bylo o rok později odmítnuto. Přesto však Tito těmto snahám vyšel částečně vstříc, když udělil Kosovu širokou autonomii, jež byla ještě rozšířena v letech 1971 a 1974. Za vlády Tita, který byl v této otázce velmi smířlivý, se dařilo v oblasti udržovat relativní klid. Po jeho smrti se však situace zhoršuje.⁸⁸

Pro představu by ještě bylo vhodné zastavit se u Ústavy z roku 1974, jejíž cestou Tito za cenu autonomních ústupků, chtěl udržet vratké mnohonárodnostní společenství pohromadě. Ve vztahu ke Kosovu je důležité, že Ústava stanovuje za součást Srbska kromě šesti socialistických republik i dvě „*autonomní oblasti, které jsou součástí socialistické republiky Srbska*“⁸⁹, jsou jimi Kosovo a Vojvodina. Federace byla koncipována velmi moderně a národy si měly rozhodovat o svých záležitostech samostatně, avšak v duchu socialismu si byly vědomy, že v určitých zájmech (např. obrana) je třeba se podřídit cílům federace.

⁸⁶ GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. Praha: Libri, 2006, s. 29-31.; BELL, Andrew. *Etnické čistky...*, s. 176 – 177.

⁸⁷ BELL: *Etnické čistky...*, s. 178.

⁸⁸ Tamtéž

⁸⁹ CHOVANEC, Jaroslav. *Ústava Socialistické federativní republiky Jugoslávie*. Praha: SPN, 1979, s. 39.

Ústavou dostaly tyto autonomní oblasti velmi silné pravomoci. Článek 206 dokonce říká, že vlastní ústavy mají nejen jednotlivé republiky, ale i autonomní oblasti, které disponují také vlastní soustavou nejvyšších orgánů (parlament, vláda, soudy).⁹⁰ Ústřední moc si nárokuje personálně kreovat posty na určitých klíčových ministerstvech (např. zahraničí), v Kosovu byl specifický fakt, že i tato měla tato provincie částečně ve svých rukou. Rajko Doleček tak ve své knize trefně charakterizoval Kosovo v rámci Srbska dle této Ústavy jako „republiku v republice“.⁹¹ Není tedy divu, že když se Ústava v roce 1989 měnila a postavení republiky v republice bylo ztraceno, nehodlali se s tímto Albánci smířit a začali pořádat masové demonstrace, i když jim stále ještě byla garantována ekonomická, kulturní a v jisté míře i politická samostatnost.

V této době se již ujímá otěží jugoslávské politiky Slobodan Milošević a kompromisní národnostní politika nastolená za jeho předchůdce pozvolna končí. Předzvěstí utužování politiky vůči kosovským Albáncům a naopak výrazná sympatie Miloševiče se srbskou menšinou na Kosovu, se stal jeho výrok „*už nikdy se nikdo neopováží vás bít.*“⁹² Dvě stěžejní události vyhrotily situaci a od politiky kompromisu bylo přesedláno k politice nacionalismu.

První událostí byl mítink na Kosově poli v roce 1989 u příležitosti výročí bitvy proti Turkům, kde byly shromážděny zhruba dva miliony rozvášněných Srbů. Milošević hlásal následující: „*Není to ozbrojený boj, i když ani ten nemůžeme vyloučit (...) Teprve až naše věc zvítězí, tak se šavle vrátí do pochvy.*“⁹³ Není s podivem, že toto vystoupení vyvolalo vlnu násilí.

Druhou událostí, která podnítila k aktivitě naopak Albánce, bylo vydání nové Ústavy v roce 1990, která zrušila určité prvky státu pro Kosovo, ale zůstala mu plná autonomie dle Ústavy z roku 1963.⁹⁴ V reakci na to začali Albánci pořádat masivní demonstrace ve snaze získat postavení z dob Titovy federativní Jugoslávie. Došlo ke stávkám, studenti přestali chodit do škol, horníci zůstali v šachtách a odmítali vyfárat atd. Šířily se dezinformace a situace se začala vyhrocovat. Srbské předsednictvo vyhlásilo výjimečný stav, který platil od 27. února. Situace se však stále vyhrocovala a ze strany policie docházelo k zatýkání neukázněných demonstrantů, což vedlo k jejich větší radikalizaci a navíc srbská strana nejevila žádný zájem o komunikaci s protestujícími. Dne 27. března albánský pohár trpělivosti přetekl a došlo k prvnímu ozbrojenému střetu mezi Srby a Albánci, jenž si vyžádal

⁹⁰ Tamtéž

⁹¹ DOLEČEK, Rajko. *Žaluji. Kritické poznámky k mýtům o Evropské unii, NATO a USA v souvislosti s událostmi v Jugoslávii*. 3. vydání. Praha: Futura, 2000, s. 81.

⁹² DODER, Dusko. *Milošević, vítězný architekt války*. Praha: Práh, 2000, s. 11.

⁹³ Tamtéž, s. 13.

⁹⁴ DOLEČEK: *Žaluji. Kritické poznámky...*, s. 82.

11 obětí. Přes objevující se dezinformace je nutno poznamenat, že armáda se do těchto střetů ještě aktivně nezapojila. Rostl nacionalismus mezi vysokými politickými kádry, a to až u srbskými, nebo albánskými. Vyhlášený výjimečný stav měl zajistit stabilitu a zastavit nebezpečné nacionalistické tendence a zprostředkovat jakýsi demokratický dialog a dobrat se určitého kompromisu. Nic z toho se však nepodařilo a Jugoslávie postupně zabředávala do národnostních válek a konfliktů.⁹⁵

Jako protest vůči srbským intervencím kosovští Albánci vystoupili z vlády a vytvořili paralelní struktury s vlastním parlamentem a zvolili si prezidenta, kterým se stal Ibrahim Rugova, jež zaujal „*strategii pasivní resistance gandhiovského stylu*“.⁹⁶ V důsledku neúspěchu politiky pasivní resistance a jako důsledek Daytonských mírových dohod podepsaných 14. prosince 1995, se na scéně objevuje UÇK (Kosovská osvobozenecí armáda) se svou radikální a ozbrojenou formou boje, která tvořila přesný opak umírněné LDK (Demokratická liga Kosova) vedené Rugovou. Daytonské mírové dohody sice pomohly k nastolení míru v Bosně, avšak uznaly současně hranice Svazové republiky Jugoslávie (SRJ) a nevyslyšely tak žádost kosovských Albánců k osamostatnění od Srbska, čímž byl rozpoután konflikt mezi UÇK a srbskými vojenskými jednotkami.⁹⁷

Na přelomu let 1997 a 1998 napadá UÇK ve zvýšené míře srbské jednotky, na což reaguje v únoru 1998 Milošević zahájením rozsáhlé vojenské operace, které se zúčastnily kromě srbských policejních sil a armády i paramilitární oddíly. Akce měla za cíl definitivně vyčistit Kosovo od UÇK a vlastně i etnických Albánců vůbec. Krize ještě více eskalovala a počet uprchlíků rostl, mrtví přibývali. Důležitým byl v této době postoj mezinárodního společenství, kdy Rada bezpečnosti OSN a Kontaktní skupina pro bývalou Jugoslávii zaujaly vůči vládě SRJ energičtější postoje a NATO pohrozilo vzdušnými údery, neustoupí-li Bělehrad od politiky etnických čistek a nestáhne z Kosova armádu. V říjnu bylo uzavřeno příměří a Miloševićem byla povolena přítomnost civilní pozorovatelské mise OBSE. Na dohodu však nechtěli přistoupit kosovští Albánci, v jejichž středu sílila radikální moc UÇK, a v prosinci 1998 tak boje vypukly nanovo. Pod tlakem mezinárodního společenství (zejména Kontaktní skupiny)⁹⁸ byla svolána mírová konference do francouzského Ramboulet. Výsledkem byla

⁹⁵ DIZDAREVIČ, Raif. *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie*. Praha: Vašut, 2002, s. 286 – 291.

⁹⁶ LARYŠ, Martin. Kosovský konflikt. In: ŠMÍD, Tomáš; VAŽURA, Vladimír (ed). *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 120.

⁹⁷ *Kosovo - Svědomí Evropy*[online]. 2008 [cit. 20. října 2015] Dostupné na <<http://kosovo.ic.cz/archiv.html>>.

⁹⁸ Tato Kontaktní skupina byla složená ze zástupců USA, Velké Británie, Francie, Itálie, Ruska a Německa.

dohoda z Rambouliet (Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo), kterou nakonec podepsala pouze kosovská strana.⁹⁹

Odmítnutí mírového řešení sporu ze strany Srbska a s tím spojené nepodepsání Dohody z Rambouliet, jakož i pokračování stupňujícího se úsilí o vyhlazení UÇK a snahy etnicky vyčistit Kosovo, donutily NATO k zásahu s cílem vynutit na Miloševićovi mír vojenskou silou, když selhaly všechny reálné diplomatické prostředky k odvrácení tragédie na Kosovu. A tak „dne 24. března 1999, poprvé v padesátileté historii (a bez mandátu Rady bezpečnosti OSN), zahájily síly NATO ozbrojený útok na suverénní stát v domnění, že během několika dnů Srbové zastaví svou ofenzívu na Kosovu a Milošević přistoupí na požadavky. Ty obsahovaly konec vojenských operací na Kosovu, stažení vojenských sil, akceptaci mezinárodní vojenské přítomnosti na Kosovu a návrat všech uprchlíků a vysídlených osob do svých domovů. Humanitárním pomocným organizacím měl být umožněn přístup k uprchlíkům a Jugoslávie se měla zaručit za ochotu dosáhnout politického urovnání situace.“¹⁰⁰

Předpoklady se však nenaplnily a srbské síly zahájily ofenzívu, při níž začaly terorizovat kosovské Albánce i za pomoci polovojenských jednotek. UÇK však za nimi určitě nebyly pozadu a obdobné akce prováděly vůči nealbánským obyvatelům Kosova. Do toho stále probíhalo bombardování, které si už však nevybíralo pouze vojenské, ale i civilní cíle.¹⁰¹ Humanitární situace se začala drasticky zhoršovat a to i kvůli obrovskému počtu uprchlíků, kteří byli nuceni opouštět své domovy.

Po řadě zdlouhavých jednání „9.června ukončilo NATO 78 dní trvající válku podpisem dohod v makedonském Kumanovu, jež se fakticky rovnaly kapitulaci Jugoslávie.“¹⁰² Těmito dohodami se „...vytvořil právně organizační základ pro ustavení mezinárodního protektorátu v Kosovu. Téhož dne začalo 3 dny trvající stahování vojenských sil a policie z Kosova. 12. června vstoupily z Albánie na kosovské území jednotky NATO a byl zahájen proces budování mezinárodní civilní a vojenské správy.“¹⁰³ Administrativní správu nad Kosovem převzala mise OSN UNMIK a nad bezpečnostní situací bděly jednotky KFOR.

Mezinárodní organizace se sice snažily o zajištění klidu v zemi, ale s návratem kosovských uprchlíků se situace v zemi opět zhoršila. Byli však tentokrát tyranizováni srbští a další nealbánští obyvatelé Kosova, objevovaly se i spory o nemovitosti. Vznikala tak území, kam se stahovalo nealbánské obyvatelstvo ze strachu před Albánci. Tato území byla a stále

⁹⁹ ZÁVĚŠICKÝ, Jan. *První válka NATO*[online]. Listy, 2005 [cit. 20. října 2015]. Dostupné na <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=052&clanek=020511>>.

¹⁰⁰ LARYŠ: *Kosovský konflikt...*, s. 126–127.

¹⁰¹ ŠTĚPÁNEK, Václav: *Zápisky z doby bombardování*. Brno: Společnost přátel jižních Slovanů, 1999, s. 20.

¹⁰² GIRGLE: *Kosovo...*, s. 111.

¹⁰³ Tamtéž, s. 112.

jsou chráněna mezinárodními jednotkami. UČK byla oficiálně rozpuštěna, avšak chopila se moci v zemi včleněním se do nově budovaných samosprávných a policejních struktur. Stále v tomto období probíhaly drobné násilné akce ze strany kosovských Albánců vůči nealbánským obyvatelům Kosova, nejvíce Srbům.¹⁰⁴

Kosovo se dočkalo a 17. února 2008 jednostranně vyhlásilo nezávislost na Srbsku.¹⁰⁵ „Kosovo sice má svoji ústavu, vlajku i hymnu a vystupuje jako plnohodnotný stát, ale jeho samostatnost stále uznalo jen 65 zemí světa, dalších 127 států OSN stále váhá. Mezi nimi je i pět členů evropské sedmadvacítky - Kypr, Řecko, Rumunsko, Slovensko a Španělsko.“¹⁰⁶

Jak je dobře patrné z výše uvedeného textu, problematika Kosova a vůbec národnostní soužití na tomto území je velmi komplexní oblastí, která prošla velice složitým vývojem, který vyústil až do současné podoby, kdy na Kosovu převládl albánský národnostní prvek. Nutno však říci, že nároky Srbů na toto území jsou rovněž nesporné. Jak se bude situace vyvíjet v budoucnosti, ukáže jen čas. Pokud se dočkáme mírového soužití obou národů, tedy jak Srbů, tak Albánců na Kosovu, bude to ideální situace. K tomuto stavu, ale dle mého názoru potřebuje situace opravdu ještě dozrát a je nutno říci, že jizvy z války jsou na obou stranách ještě dosti bolestivé. Většina obyčejných lidí v oblasti je již půtkami unavená a jistě si raději přeje mírové soužití než pokračování konfliktu, který se opět jednoho dne může probudit v krvavou lázeň. Kosovo bude vždy kompromisem a školou tolerance, kde bude třeba, aby každá strana částečně potlačila svoje ego a uměla druhému odpustit.

3.2. Aktéři konfliktu

Při konfliktu na Kosovu se do něj zapojovali rozliční aktéři. Nejednalo se pouze o přímé účastníky tohoto konfliktu, dle teorie tedy volně řečeno aktéři, jejichž zájmy v oblasti národních hodnot a témat se překrývají a jsou neslučitelné a alespoň jednou ze stran je organizovaný stát a mají vůli dosáhnout svých cílů (vnitrostátní aktéři), ale zapojili se i další externí aktéři, kteří měli snahu tento konflikt aktivně řešit ať už preventivně před vypuknutím ozbrojeného násilí, nebo se podíleli na různých důležitých postkonfliktních aktivitách. Charakteristika a role vybraných aktérů konfliktu bude popsána v textu níže. Je nutné poznamenat, že v této části práce nebude věnována přílišná pozornost externím aktérům EU a

¹⁰⁴ GIRGLE: *Kosovo...*, s. 114.

¹⁰⁵ PROKOP, Dan; DRATANOVÁ, Adéla; KRATOCHVÍL, Luboš. *Kosovo vyhlásilo nezávislost a už létají kameny*[online]. iDNES.cz, 17. února 2008 [cit. 20. října 2015]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/kosovo-vyhlasil-nezavislost-a-uz-letaji-kameny-f6q-/zahranicni.aspx?c=A080217_111054_zahranicni_klu>.

¹⁰⁶ ŠTEFAN, Petr. *Dvouleté Kosovo neuznává 127 států světa. Postrčí je Haag?*[online]. iDnes.cz, 17. února 2010 [cit. 20. října 2015]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/dvoulete-kosovo-neuznava-127-statu-sveta-postrci-je-haag-piv-/zahranicni.aspx?c=A100217_135701_zahranicni_stf>.

NATO, protože jejich role, jakožto hlavní téma diplomové práce, je zhodnocena ve čtvrté kapitole této práce.

3.2.1. Interní aktéři

Jak již rámcově víme, permanentní napětí panovalo v Kosovu od 80. let minulého století a nakonec po generální stávce v roce 1989 byla této provincii dokonce odebrána autonomie. Přesto byl cca do poloviny 90. let v oblasti relativní klid.

V první polovině 90. let byla hlavním aktérem konfliktu Liga pro demokratické Kosovo (dále jen LDK), kterou vedl Ibrahim Rugova. Rugova a další intelektuálové vybudovali na Kosovu paralelní struktury zahrnující vlastní státní úřady, školy a daňový systém. Rugova prosazoval tzv. politiku pasivní rezistence. Konečným cílem LDK bylo získat nezávislost pro Kosovo za pomoci delegitimizace jugoslávských státních institucí, protože to byla dle Rugovy jediná možná cesta k prosazení požadavků kosovských Albánců. Dle něj Srbové chtěli Albánce na Kosovu zcela zničit a pouze čekali na vhodnou záminku. Od poloviny 90. let začíná vliv tohoto umírněného hnutí kosovských Albánců upadat, což je způsobeno i tím, že kosovská otázka nebyla zařazena na program mírové konference v Daytonu, která ukončila válku v Bosně.¹⁰⁷

Patová situace na Kosovu Srbům dlouho vyhovovala a soustředili se na jiné problémy v Jugoslávii. Rostla dynamika srbské vnitřní politiky a rostl vliv srbských extrémně nacionalistických sil ve vedoucích pozicích, a tak jakýkoliv ústupek kosovským Albáncům by mohl ohrozit Miloševičovu pozici. Represe vůči Albáncům se začaly zostřovat, avšak albánská gerila byla v této době ještě slabě organizovaná a prováděla spíše menší útoky rušivého charakteru.¹⁰⁸

Konflikt se začal vyostřovat a změnila se jeho dynamika, když se k LDK vytvořila politická alternativa, a sice UÇK (tzv. Kosovská osvobozenecká armáda). Tak se stalo, že mezi lety 1996 a 1997 se z politických radikálů (především bývalí marxisté, studenti a obdivovatelé protisrbského odboje a místních zbojnických tradic) a kriminálních složek (pašeráci, obchodníci s bílým masem a drogami) kosovsko-albánské společnosti a také albánské zahraniční diaspory začala utvářet UÇK. Do čela organizace se postupně propracoval Hashim Thaci, absolvent mezinárodních vztahů na curyšské univerzitě. Chabé výsledky mezinárodního společenství při řešení kosovské otázky výrazně napomohly růstu vlivu UÇK a její strategie ozbrojeného boje, která se tak v kosovské společnosti stala více

¹⁰⁷ KŘÍŽ, Zdeněk. *Severoatlantická aliance a řešení ozbrojených konfliktů. Komparace angažmá v Kosovu a Libyi*. Brno: Masarykova Univerzita, 2012, s. 43.

¹⁰⁸ The Independent International Commission on Kosovo. *The Kosovo Report*. New York: Oxford University Press, 2000, s. 52-54.

přitažlivou.¹⁰⁹ Jednalo se o organizaci vzniknuvší v komunitě kosovských Albánců v zahraničí a v Kosovu a dle posledních poznatků nebylo její založení iniciováno žádnou cizí mocností. Až do poloviny roku 1998 byla UÇK Západem vnímána jako teroristická organizace, i když její reálné aktivity do této doby nebyly tak rozsáhlé jako v pozdější době. Vůdcové UÇK byli názorově rozdělení, když část usilovala pouze o nezávislé Kosovo, zatímco další preferovali vznik „Velké Albánie“.¹¹⁰

Dle oficiálního vyjádření NATO vznikla UÇK jako přímý produkt srbské represivní politiky na Kosovu.¹¹¹ S tímto tvrzením se dá částečně souhlasit, když pozorujeme, že ve svých počátcích měla UÇK relativně málo příslušníků provádějících spíše marginální útoky na srbské cíle. Avšak po vojenské odpovědi Srbska na jaře 1998 se UÇK transformovala do partyzánské ozbrojené složky, která již měla vlastní velení, uniformy a politický program. Západ se sice chtěl držet od UÇK stranou a byla zde snaha nepovažovat toto uskupení za legitimního mluvčího kosovských Albánců, avšak toto se nezdařilo, proto zejména kvůli kreditu, který si UÇK mezi kosovskými Albánci získala, ji tedy bylo nemožné nadále ignorovat. Vyzbrojení UÇK napomohlo také zhroucení státního aparátu v Albánii v roce 1997, kdy byly vyrabovány vojenské sklady.¹¹²

UÇK zahájila na přelomu let 1997 a 1998 ozbrojenou kampaň proti jugoslávským bezpečnostním silám v oblasti Drenica, kterou se podařilo vybudovat zásobovací koridor do Albánie, avšak počátkem jara 1998 zahájil Milošević intenzivní vojenské operace postihující kromě UÇK i albánské civilisty. Během léta a podzimu 1998 se jugoslávským silám podařilo UÇK vytlačit z oblastí obsazených na jaře 1998.¹¹³ Dle statistik si boje vyžádaly cca 1000 civilních obětí a cca 400 000 lidí uprchlo nebo bylo vyhnáno z domovů.¹¹⁴ Ačkoliv tato kampaň byla pro SRJ vojensky úspěšná, politicky Miloševičovi spíše uškodila, protože od této chvíle začal být Západem vnímán jako hlavní viník eskalace konfliktu. A mnozí odborníci upozorňují v této fázi na jednostrannost médií, která demonizovala Miloševiče a záměrně přeháněla srbské zločiny.¹¹⁵

Jak je vidět, tak pohled mezinárodního společenství na interní aktéry kosovské krize nebyl nikterak nestranný. Tomu napomohl i tzv. masakr v Račaku, který sehrál roli symbolu, který

¹⁰⁹ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 44.

¹¹⁰ HENRIKSEN, Dag. *NATO's Gamble. Combining Diplomacy and Airpower in Kosovo Crisis 1998-1999*. Annapolis: Naval Institute Press, 2007, s. 129.

¹¹¹ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 45

¹¹² Tamtéž

¹¹³ MCGWIRE, Michael. Why did we bomb Belegrade? *International Affairs*. 2000, roč. 76, č. 1, s. 15.

¹¹⁴ The Independent International Commission on Kosovo. *The Kosovo Report*. New York: Oxford University Press, 2000, s. 2.

¹¹⁵ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 46.

světovému veřejnému mínění ukázal bezbrannou oběť (kosovské Albánce) a všeho schopného pachatele (Srby). Přestože už v té době bylo některými evropskými státy zaujato podezření, že UÇK se snaží svými provokacemi přinutit Bělehrad k neadekvátní reakci. Probíhají různá jednání s představiteli jak Miloševičova režimu, tak i UÇK a začíná převládat donucovací postup v řešení kosovské krize a jsou eskalovány hrozby zejména vůči Miloševičovu režimu.¹¹⁶ Jak probíhala dále dynamika konfliktu, bude předmětem jiných kapitol. Musíme však zmínit, že nároky interních aktérů se během konfliktu měnily a to s čím by byli aktéři spokojeni v počátcích konfliktu, je v žádném případě neuspokojilo ve vrcholné fázi soupeření. To se projevilo na jednání v Rambouliet v roce 1999. Vzhledem ke zrušení albánské kosovsko-albánské autonomie koncem 80. let a uchopení kosovského problému srbskými nacionalisty, jež se dostávají do popředí, bylo pro Miloševiče stěží přijatelné svolání mezinárodní konference o budoucím statusu Kosova, kde by mohlo dojít k vyvázání Kosova ze SRJ, proto byl postoj Bělehradu k této otázce neústupný. Na jednání se tak projevil vylučující se požadavky stran konfliktu. Kosovští Albánci, dávno nepožadovali pouze obnovení autonomie, ale chtěli nezávislost na základě práva národa na sebeurčení. Srbové však nabízeli maximálně autonomii s odkazem na historické nároky a princip neměnnosti hranic silou dle litery Helsinského závěrečného aktu.¹¹⁷ Změnilo se i to, že UÇK považována dříve za teroristickou organizaci začala být postupem času vnímána díky své popularitě mezi kosovskými Albánci, za jejich legitimního mluvčího a v albánských delegacích začaly převažovat zástupci UÇK a jí blízkých politických formací.

3.2.2. Externí aktéři

Do kosovského konfliktu se zapojila spousta externích aktérů a zabývat se úlohou každého z nich by bylo vysoce nad rámec této práce. Protože se však tato práce chce soustředit na roli mezinárodních organizací, byly v této části vybrány dvě mezinárodní organizace, které sehrály v tomto konfliktu poměrně významnou roli, a sice Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (dále jen OBSE) a Organizace spojených národů (dále jen OSN).

Úloha OSN je od počátku konfliktního vývoje na Balkáně klíčová. Tento fakt je dán tím, že Rada bezpečnosti OSN (dále jen RB OSN) prostřednictvím svých rezolucí definuje roli a stanoví mandát jednotlivým mezinárodním organizacím a určuje i oblast působení těchto organizací. Vojenské záležitosti zajišťuje většinou NATO, od počátku nového tisíciletí v této oblasti roste také vliv EU. Oblasti civilního rázu včetně ochrany lidských práv, vytváření

¹¹⁶ Tamtéž, s. 50.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 52.

demokratických institucí a výcviku policistů jsou svěřeny OBSE, ekonomická obnova a rozvoj pak EU. Konkrétní úkoly OSN jsou plněny i prostřednictvím Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (dále UNHCR) a Úřadu Vysokého komisaře pro lidská práva (dále UNCHR). Vedoucí úloha OSN je však vždy zachována, což se mimo jiné projevuje např. i tím, že mezinárodní civilní správa v Kosovu byla svého času v rukou OSN.¹¹⁸

Nejprve však bude věnována pozornost Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Tato organizace prodělala určitý vývoj a už počátků konfliktů v bývalé Jugoslávii měla snahu nastalé problémy řešit. Organizace měla však omezené možnosti k zabránění tomu, aby etnické konflikty přerostly v ozbrojené srážky, jelikož se orientovala pouze na nevojenské formy řešení. OBSE se tak postupem času začala soustředit na preventivní diplomacii, pomoc při hledání politického řešení problému a na postkonfliktní obnovu následující po dosažení dohody o zastavení bojů. Je tedy patrné soustředění se na civilní oblast. Z tohoto důvodu je důležitá spolupráce OBSE s ostatními aktéry, jež mají mandát a kapacitu vojenskými prostředky vnutit účastnícím se stranám zastavení bojů.¹¹⁹

V souvislosti s Kosovem je důležité zmínit jednu z nových forem preventivní diplomacie využívanou OBSE od roku 1992, jsou to tzv. dlouhodobé mise i krátkodobé mise, které mají civilní charakter a zpravidla pár desítek účastníků a plní různé úkoly sahající od monitorování voleb přes budování důvěry mezi účastníky sporu až po pomoc při organizování návratu uprchlíků.¹²⁰ První dlouhodobá mise OBSE byla vyslána do oblasti Kosova, Sandžaku a Vojvodiny již v červenci 1992. Jsou často slyšet názory, že mezinárodní společenství zpočátku ignorovalo napjatou situaci v Kosovu, a právě tato dlouhodobá mise OBSE tato tvrzení vyvrací. Mise však působila na místě pouhý rok.¹²¹ S misemi OBSE jsou však určité problémy. Prvním je skutečnost, že OBSE nedisponuje donucovacími mechanismy, a druhým problémem je fakt, že vyslání mise vyžaduje souhlas hostitelského (přijímacího) státu a mise je schvalována členskými státy zastoupenými ve Stálé Radě OBSE.¹²² Jugoslávští zástupci však souhlas s pokračováním mise OBSE v Kosovu podmínili

¹¹⁸ MATĚJKA, Zdeněk. Úloha OSN při stabilizaci Balkánu. In HAD, Miloslav (ed). *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006, s. 45.

¹¹⁹ MATĚJKA, Zdeněk. Úloha OBSE při stabilizaci Balkánu. In HAD, Miloslav (ed). *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006, s. 63 – 64.

¹²⁰ OSCE Annual Report 2014[online]. [cit. 24. října 2015]. Dostupné na <<http://www.osce.org/secretariat/169971?download=true>>.

¹²¹ Tamtéž

¹²² WAISOVÁ: *Řešení konfliktů...*, s. 95

návratem země do této organizace¹²³, to se jim však nepodařilo, a tak misi v červenci 1993 jednoduše vyhostili.¹²⁴

Ve své době největší dlouhodobou misí OBSE měla být právě mise v Kosovu. Monitorovací mise s názvem Kosovo Verification Mission měla být vyslána do oblasti na základě rezoluce RB OSN č. 1203 koncem roku 1998, přičemž předpokládaný počet členů byl 2000, z toho značná část místních. Tato mise měla sledovat naplňování závazků stanovených předchozí rezolucí RB OSN č. 1199, především dohlížet na klid zbraní. Komplikace přišly těsně před spojeneckým bombardováním v březnu 1999, kdy byli účastníci této mise dočasně staženi, avšak po skončení bojových operací, se mise na místo na základě rezoluce RB OSN č. 1244 vrátila. Dokonce byly plány, že OBSE po jejich dobrých zkušenostech s misemi v Albánii, převezme koordinační a vedoucí úlohu v Kosovu, avšak proti tomu se na zasedání skupiny G-8 v červnu 1999 společně postavili ruský i americký prezident. Mezinárodní správa Kosova tak byla vedena OSN, avšak mise OBSE je jedním z významných pilířů této správy a vedoucí mise OBSE je zástupcem zvláštního představitele generálního tajemníka OSN.¹²⁵

V rámci mise má OBSE v Kosovu spoustu úkolů. Zodpovídá především za budování a činnost demokratických institucí a dodržování lidských práv. V souladu s obvyklými úkoly, které mise OBSE mívají, nejprve organizovala volby do samosprávných orgánů provincie a monitorovala jejich průběh za pomoci mezinárodních pozorovatelů. Pomáhala vytvářet politické strany a další prvky občanské společnosti. Podílela se na vytvoření institutu obhájce lidských práv (ombudsmana), jehož úkolem je zmírnit či nejlépe odstranit etnickou nenávisť. V roce 2000 byl s pomocí OBSE založen institut pro civilní správu mající vychovávat nezávislé odborníky pro sektor veřejné správy. Mise zakládala nové nezávislé a pluralitní sdělovací prostředky (televizní a rozhlasové stanice, noviny), které předávala později do místních rukou. Velmi důležitou činností, kterou OBSE vykonávalo v Kosovu, byla pomoc při ustavení, vybavení a tréninku policistů, kdy vznikla tzv. Kosovská policejní škola OBSE zajišťující školení místních policistů. OBSE se podílí i na monitorování kosovského soudního systému a v roce 2000 buduje tzv. Justiční institut, v němž je formou přednášek a seminářů zvyšována kvalifikace soudců a žalobců.¹²⁶

Všemi těmito formami se pokoušela OBSE přispět k demokratizaci Kosova, i když ne vždy byly tyto snahy úspěšné, celkové výsledky působení OBSE jsou nesporně pozitivní. Jako významný nástroj postkonfliktní rekonstrukce působí mise OBSE v Kosovu dodnes a

¹²³ V souvislosti s balkánskou krizí bylo v červenci 1992 členství SRJ v OBSE (tehdy KBSE) pozastaveno.

¹²⁴ MATĚJKA: Úloha OBSE..., 2006, s. 65.

¹²⁵ Tamtéž, s. 67

¹²⁶ Tamtéž, s. 68.

patří mezi největší a většina finančních prostředků je vynakládána do oblasti Balkánu. Preventivní diplomacie, na kterou se OBSE zaměřuje, je tak velmi efektivním nástrojem soft power. V oblasti Balkánu a Kosova zvláště působí jako jeden z nástrojů preventivní diplomacie od roku 1993 Vysoký komisař OBSE pro národnostní menšiny, který se zaměřuje na situaci albánské a maďarské menšiny prostřednictvím diskrétního dialogu s vládami, nevládními organizacemi a příslušnými menšinami a navrhuje vládám a příslušným mezinárodním organizacím řešení.¹²⁷ Ačkoliv není role OBSE pro obvyčejného člověka příliš viditelná, její pozitivní role v kosovském konfliktu je neoddiskutovatelná.

Nyní se již zaměříme na roli OSN, která je, jak bylo uvedeno v úvodu kapitoly pro oblast Balkánu a konkrétně i Kosovo klíčová. Jak již víme, RB OSN svými rezolucemi definuje roli a stanovuje mandát ostatních mezinárodních organizací. Je patrná vedoucí a rozhodující úloha této organizace, protože misí UNMIK, která v Kosovu působí od roku 1999 je správa v rukou OSN. V rámci terminologie OSN je mezinárodní správa Kosova označována jako „mise pro budování míru“ (Peace-building mission).¹²⁸

Nutno říci, že OSN byla v počátcích konfliktů na Balkáně prakticky jedinou mezinárodní organizací, která byla ochotná účinně zasáhnout, a k tomuto zásahu měla i potřebné mezinárodně-právní zmocnění. Ovšem snaha nastalou situaci řešit byla značně brzděna politickou vůlí členských států a zejména některých stálých členů RB OSN, kdy se mezi některými z nich objevily vážné rozpory.

OSN se na Balkáně začala přímo angažovat v roce 1991, když vyhlásila sankce proti Svazové republice Jugoslávie (dále SRJ), dále byly vytvářeny tzv. Ochranné síly OSN (UNPROFOR) z počátku pouze pro Chorvatsko. Jakmile se v roce 1992 válka rozšířila i do Bosny, RB OSN vyhlásila hospodářské sankce proti SRJ a v roce 1993 zřídila poprvé v historii i Mezinárodní trestní tribunál pro vyšetřování válečných zločinů v bývalé Jugoslávii. Jelikož se však chceme zaměřit na problém Kosova, nebudeme se podrobněji zabývat jinými balkánskými konflikty v devadesátých letech. Zmiňme, že hojně byly využívány sankce. Byly to především sankce proti SRJ, zřízen byl dokonce zvláštní sankční výbor pro bývalou Jugoslávii.¹²⁹

Ve spojitosti s tím jak se začala vyhrcovat situace na Kosovu, přišla v roce 1998 nová vlna rezolucí Rady bezpečnosti, což bylo způsobeno zejména narůstajícím počtem teroristických akcí UČK. Teroristické akce začaly zejména po tom, co se v roce 1997

¹²⁷ Tamtéž, 70.

¹²⁸ MATĚJKA: Úloha OSN..., s. 45.

¹²⁹ Tamtéž, s. 47.

v Albánii zhroutil státní aparát, a došlo k rozkradení vojenských skladů, které vyzbrojily UÇK. RB OSN rezolucí č. 1160 z 31. března 1998 vyzvala strany konfliktu k politickému řešení, odsoudila násilné činy všech stran konfliktu, uvalila embargo na SRJ i gerilové teroristické skupiny v Kosovu, byla potvrzena teritoriální integrita SRJ a vyzvala k poskytnutí široké autonomie pro kosovské Albánce. Touto rezolucí bylo odsouzeno jednak nepřiměřené užívání síly proti Albáncům ze strany ozbrojených složek SRJ, ale i teroristické akce páchané UÇK a byla zdůrazněna nutnost používat při řešení sporu nenásilné prostředky. Rezoluce důsledně zdůraznila, že kosovská otázka musí být řešena při dodržování územní integrity SRJ, zároveň bylo také uvedeno, že práva kosovských Albánců musí být chráněna a má jim být umožněna participace na kosovské správě.¹³⁰ V této rezoluci nebyla situace v Kosovu ještě označena jako hrozba mezinárodnímu míru a bezpečnosti, avšak zbrojní embargo bylo uvaleno.¹³¹

V reakci na vojenskou kampaň SRJ proti UÇK z jara 1998 reagoval Západ zvýšeným diplomatickým úsilím, jež vyvrcholilo v rezoluci RB OSN č. 1199 z 23. září 1998, kde byly odsouzeny všechny akty násilí a vyhnání 230 000 obyvatel Kosova a konstatovalo se zhoršování situace na Kosovu, požadovalo se ukončení nepřátelství, zastavení palby, řešení sporů nenásilnými prostředky atd. Situace v Kosovu je vykládána jako bezprostředně hrozící humanitární katastrofa. Ještě ovšem chybí v rezoluci zmocnění jakékoliv mezinárodní instituce přijmout vynucovací opatření proti SRJ. Řešení krize je navrženo prostřednictvím dialogu kosovských Albánců s ústřední vládou SRJ.¹³² Pod hrozbou aliančního leteckého úderu jugoslávská delegace souhlasila s podmínkami této rezoluce a omezila v Kosovu své vojenské operace i přítomnost svých sil, čímž umožnila návrat domu stovkám rodin přežívajících do té doby v horách. UÇK ovšem vzniklé mocenské vakuum ihned zaplnila svou přítomností.¹³³

Rezoluce RB OSN č. 1203 z 24. října 1998 vyslala do Kosova Verifikační misi OSN (resp. OBSE), která měla kontrolovat klid zbraní. Je zde zdůrazněna implementace předešlých rezolucí a v podstatě opakuje požadavky předchozích rezolucí. Na rozdíl od předchozích dvou rezolucí však nemluví o aktech terorismu ze strany UÇK, ale obecně o aktech teroru jako takových. Zde můžeme názorně vidět změnu vnímání UÇK jako teroristické organizace. Ani

¹³⁰ Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1160 ze dne 31. března 1998.

¹³¹ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 24.

¹³² Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1199 ze dne 23. září 1998.

¹³³ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 46.

v této rezoluci však není zmocnění vyvozující právo zasáhnout vojensky k vynucení požadavků.¹³⁴

Všechny tři zmíněné rezoluce obsahují určité společné body, které je nutno vzít v potaz. Jsou jimi – zodpovědnost SRJ za humanitární katastrofu v Kosovu, odsouzení nadměrného užívání násilí ozbrojenými složkami SRJ i teroristických aktivit UÇK, výzva k zastavení bojů adresovaná všem zúčastněným, konstatování porušování lidských práv, jež není pouze vnitrostátní záležitostí SRJ. V rezolucích také není přímo zmocnění k užití hrozby vojenskou silou či přímé užití vojenské síly.¹³⁵

Závěry těchto rezolucí, ač situaci v Kosovu označují za ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti, nejsou samy o sobě dostatečnou legitimizací k zahájení vojenské operace, jakou byla následná spojenecká operace NATO Allied Force.¹³⁶

Je sice zřejmé, že dle uvedených rezolucí nebylo útočeno bezdůvodně na nějakého bezúhonného člena mezinárodního společenství, avšak RB OSN odmítla poměrem hlasů 12 ku 3 odsoudit tyto alianční útoky, když rezoluci odsuzující tyto útoky navrhlo Bělorusko, Rusko a Indie. Členské státy NATO se snažily operaci ospravedlnit, přičemž používaly argumentaci v rovině humanitárně-lidskosprávní a mezinárodně právní. Kritika vojenského zásahu také není součástí žádné rezoluce RB OSN související s Kosovem. Je to dáno do jisté míry patrně tím, že tři členové RB OSN jsou zároveň členy NATO, navíc s právem veta, tudíž zde je možnost, aby odsuzující rezoluci zabránili v přijetí. Z poměru hlasů proti přijetí odsuzující rezoluce je jasně vidět, že alianční zásah nebyl mezinárodním společenstvím odsouzen. Tehdejší generální tajemník OSN Kofi Annan sice kritizoval absenci zmocnění NATO k zásahu, avšak nerozporoval potřebnost operace jako takové a OSN nadále kooperovala s NATO při řešení této krize.¹³⁷

RB OSN politice NATO poskytla nepřímou legitimitu až dodatečně, když vydala rezoluci č. 1244 z 10. června 1999, což někteří autoři považují za souhlas OSN s intervencí.¹³⁸ Dle Kříže ale s takovým tvrzení nelze souhlasit, protože z mezinárodní praxe a charty OSN jasně vyplývá, že v případě, kdy nejde o sebeobranu, se legalita užití síly odvozuje od mandátu RB OSN, a to pouze za účelem zajištění mezinárodní bezpečnosti.¹³⁹

¹³⁴ Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1203 ze dne 24. října 1998.

¹³⁵ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 25.

¹³⁶ DUURSMA, Jorri. Justifying NATO's Use of Force in Kosovo?. *Leiden Journal of International Law*, 1999, roč. 12, č. 2, s. 294 – 295.

¹³⁷ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 27.

¹³⁸ BJOLA, Corneliu. Legitimation of Use of Force in International politics: A communicative Action perspective. *European Journal of International Relations*. 2005, roč. 11, č. 2, s. 284.

¹³⁹ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 28.

Pozornost bude nyní zaměřena na již dříve okrajově zmíněnou tzv. Dočasnou správní misi OSN v Kosovu. (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo – dále jen UNMIK). UNMIK je typickou mírovou misí třetí generace. Hlavním cílem těchto misí je zajištění bezpečného prostředí pro široké vrstvy obyvatelstva, distribuce humanitární pomoci a politická ekonomická a sociální rekonstrukce společnosti i státu. Misi tvoří jak vojenský tak civilní personál, často úzce specializovaný. Tyto mise se snaží zapojit velký počet účastníků – státy OSN, agentury OSN (UNHCR, UNCHR), regionální organizace typu EU a i nevládní organizace. S tímto souvisejí stále zvyšující se náklady na takové mise a složitost koordinace.¹⁴⁰ Tato mise působí v Kosovu na základě rezoluce Rady bezpečnosti č. 1244 z 10. června 1999, kde jsou stanoveny úkoly a mandát mise. Rezoluce požadovala ukončení násilí a represí v Kosovu, stažení vojenských, polovojenských a policejních sil SRJ z Kosova, mezinárodní vojenskou přítomnost v Kosovu, zajištění bezpečného návratu všech uprchlíků, demilitarizaci UÇK a vznik přechodné administrativní správy.¹⁴¹ Rezoluce byla dojednána ještě během bombardování Jugoslávie a na jejím znění se podílely i Rusko a Čína, tedy stálí členové Rady bezpečnosti, kteří se vyslovili proti bombardování a souhlas rezolucí vyslovil dokonce i tehdejší jugoslávský prezident Slobodan Milošević. Důvodem souhlasu těchto tří aktérů byla vložená formulka, jež pravila, že Kosovo zůstává nedílnou součástí SRJ.¹⁴²

Misi UNMIK byla svěřena odpovědnost za výkon všech legislativních, výkonných i soudních pravomocí na Kosovu. Nad Kosovem byl v důsledku této rezoluce vyhlášen mezinárodní protektorát. De iure bylo Kosovo kontrolováno Bělehradem, de facto v něm ale získal moc UNMIK.¹⁴³ Civilní správa je ponechána v rukou OSN, zajištění bezpečnosti má na starosti NATO, humanitární činnost zajišťuje Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky; ochranu lidských práv, budování demokracie, výcvik policistů atd. vykonává OBSE a hospodářská obnova je zajišťována EU.¹⁴⁴

Účinkování UNMIKu na Kosovu je velmi rozporuplné a nedá se hodnotit jednoznačně pozitivně či negativně. Z hlediska návratu uprchlíků je úspěchem rychlý návrat většiny z cca 850 000 albánských uprchlíků, avšak klíčovým požadavkem byl návrat i cca 250 000 uprchlíků nealbánského původu, kteří byli vyhnáni až po příchodu jednotek KFOR, tito se však do svých obydlí již nevrátili. Bezpečnost byla zajištěna rozmístěním 3000 mezinárodních policistů a budováním multietnické kosovské policie. Soudní systém byl

¹⁴⁰ WAISOVÁ: *Řešení konfliktů...*, s. 142 – 145.

¹⁴¹ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 29.

¹⁴² MATĚJKA: *Úloha OSN...*, s. 48

¹⁴³ WARBRICK, Colin. Kosovo: The Declaration of Independence. *International and Comparative Law Quarterly*. 2008, roč. 58, č. 3, s. 677.

¹⁴⁴ MATĚJKA: *Úloha OSN...*, s. 49

zajištěn jmenováním mezinárodních žalobců a soudců. Zpočátku byla rovněž patrná neochota mezinárodního společenství poskytnout významnější materiální a finanční prostředky na obnovu válkou postižené Jugoslávie, když byl „Západ“ některými trefně kritizován za to, že „probombardoval miliardy a na obnovu dává jen miliony“.¹⁴⁵ Použité finanční prostředky pak dokonce většinou nebyly využity k hospodářskému rozvoji, ale pohltit je státní aparát.¹⁴⁶

Značně kriticky se staví k působení mezinárodní správy na Kosovu Jiří Diensbier, který ve své knize *Daň z krve* popisuje souvislosti své práce, kdy působil v letech 1998 - 2001 jako zvláštní zpravodaj Komise OSN pro lidská práva pro Bosnu a Hercegovinu a SRJ. Píše doslova: „*Mise UNMIK a KFOR v Kosovu nebyla schopna dosáhnout jediného reálného cíle: ani bezpečí lidí, ani svobodného pohybu, nemluvě už o vytváření podmínek pro rozvoj demokratických institucí v multietnické společnosti.*“¹⁴⁷

Jiří Dienstbier kritizuje především přílišný appeasement k agresivnímu postupu UÇK, která správu OSN sice slovně přijala, avšak pod dozorem dočasné správy OSN území etnicky vyčistila a převzala kontrolu nad většinou Kosova. Ačkoliv volby vyhrála umírněná Demokratická liga Kosova vedená Ibrahimem Rugovou, skutečná moc spočívala v rukou mafie, jež byla úzce napojená na UÇK. Dle Dienstbiera ve snaze ukázat se v pozitivním světle mezinárodní společenství zavírá oči před působením drogových mafií, jež jsou úzce spojeny s politickými strukturami a to nejen na Kosovu. UÇK provádějící teror vůči nealbánskému obyvatelstvu nebyla skutečně odzbrojena, ale většina z nich se zapojila do nově budovaného tzv. Kosovského ochranného sboru. Za peníze ze zahraniční pomoci se obnovují desetitisíce albánských domů, zatímco pro Srby je takto opraveno domů jen pár desítek. V oblasti mezietnických vztahů k výraznému pokroku taky nedošlo a Srbové fakticky mohou po Kosovu cestovat jen pod ochranou KFOR.¹⁴⁸

Určité problémy zmiňuje i dr. Ivo Šanc, který byl v roce 2002 administrátorem oblasti Prištiny. Mezi hlavní problémy dle něj patří sporadické dodávky elektrického proudu, korupce, nezaměstnanost až 70 %, přetrvávající etnická nenávisť k Srbům, nerespektování rozhodnutí úřadů, neplacení daní, nelegální stavby. Mezinárodní správa je místy neúčinná i z toho důvodu, že v místech působí lidé z rozdílných socio-kulturních společenství od Indie po USA a každý nastalé problémy řeší rozdílně.¹⁴⁹ Objektivně se v souvislosti s představenými problémy však sluší zmínit, že nešlo ani tak o obnovu dřívějších politických a ekonomických

¹⁴⁵ DIENSTBIER, Jiří. *Daň z krve*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2002, s. 225.

¹⁴⁶ MATĚJKA: Úloha OSN..., s. 49

¹⁴⁷ DIENSTBIER: *Daň z krve*..., s. 229.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 240–250.

¹⁴⁹ ŠANC, Ivo. Některé problémy místní samosprávy v poválečném Kosovu. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 3, s. 15 - 17.

struktur, ale o vytváření nových pro Balkán zcela nezvyklých struktur sahající od politické plurality k tržnímu hospodářství.¹⁵⁰ V dalších letech po vojenském zásahu v Kosovu jsou pozornost a aktivity OSN soustředěny kromě již dříve stanovených cílů dále i na dohodu o konečném statutu Kosova. Jelikož toto již není předmětem této práce, nebude věnována tomuto problému v přílišné hloubce další pozornost, i když je nesporné, že vyřešení konečného statutu Kosova i jeho uznání, má výrazný vliv na mírový proces.

Na příkladu angažmá OSN v Kosovu je vidět použití nejvýraznějšího nástroje pro řešení konfliktů, které OSN má a to je donucení, jehož použití se řídí pravidly vycházejícími z kapitoly VII Charty OSN. O aplikaci těchto prostředků rozhoduje dle čl. 39 Charty OSN opět Rada bezpečnosti, která rozhodne, zda došlo k ohrožení či porušení míru atd. a jaká budou učiněna opatření, aby byl obnoven či udržen mezinárodní mír a bezpečnost. Dále dle čl. 41 Charty OSN Rada bezpečnosti může také rozhodnout, kterých opatření nezahrnující použití ozbrojené síly má být použito, aby jejím rozhodnutím bylo dodáno účinnosti. Opatření mají formu např. částečného přerušování hospodářských či diplomatických styků. Rada bezpečnosti může takové akce podniknout leteckými, námořními nebo pozemními silami, jaké považuje za nutné k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti. Tyto akce mohou zahrnovat blokádu, demonstrace a jiné operace leteckými, námořními nebo pozemními silami, což je obsahem článku 42 Charty OSN.

Jako nástroje donucení, které neslouží pouze k odstrašení, tedy embarga, sankce, přerušování diplomatických styků a přímá vojenská intervence nevyžadují souhlas dotčeného státu či aktéra. Strategie donucení tkví v tom, že se pokoušejí přimět oponenty zastavit či přerušit určité aktivity, tím, že je vytvořeno očekávání budoucí ztráty či potrestání. Nástroje donucovací diplomacie jsou zpravidla předstupněm přímé (donucovací) vojenské intervence. Je důležitým rysem, že donucení či přímé použití vojenské síly, je založeno na kolektivní akci, kdy je označen agresor (narušitel norem) a společenství států chce jeho chování zastavit.¹⁵¹ Cílů donucení je mnoho a v souvislosti s kosovským konfliktem můžeme mluvit především o cílech odvrácení či potrestání agrese; ochrana obyvatelstva před genocidou nebo jinými násilnými činy, snaha zabránit šíření zbraní do oblastí konfliktů a snaha zabránit získávání zdrojů, které umožňují stranám konfliktu vést boje (ekonomické sankce). Jelikož však OSN nedisponuje vlastními vojenskými silami, nástroje donucení včetně přímé vojenské intervence jsou závislé na vůli členských států ke spolupráci s RB OSN a na poskytnutí

¹⁵⁰ MATĚJKA: Úloha OSN..., s. 50

¹⁵¹ WAISOVÁ: Řešení konfliktů..., s. 155

vlastních vojenských sil.¹⁵² Toto se ukázalo jako rozhodující faktor při kontroverzním zásahu NATO v oblasti Kosova, kdy došlo k donucení za použití vojenských sil, a to dokonce i bez mandátu Rady bezpečnosti. V souvislosti s donucovacími nástroji dle kapitoly VII Charty OSN se také vedou určité diskuze, které souvisejí s konfliktem na Kosovu, a obsahem těchto diskuzí je princip suverenity. Používání donucovacích opatření se stalo výzvou pro princip suverenity a to zvláště ve vnitrostátních konfliktech typu kosovského konfliktu. Je zasahováno do tzv. vnitřní suverenity, tj. princip nezasahování do vnitřních záležitostí států, které je omlouváno bezprostředně hrozící humanitární katastrofou – státní instituce neposkytovaly svým občanům základní statky – bezpečnost a pořádek. V případě kosovského konfliktu byla hrozící humanitární katastrofa označena za ohrožení mezinárodního míru a následně bylo přistoupeno k donucovacím akcím dle č. 39 Charty OSN. Můžeme tedy pozorovat zvláštní trend, kdy právo vnitřní suverenity státu je oslabováno ve prospěch uznání univerzální platnosti lidských práv.¹⁵³

OSN se snaží své mírové operace na Balkáně omezovat a působení v této oblasti předat regionálním organizacím, zejména EU, protože ve světě narůstá počet konfliktů i v jiných oblastech a situace na Balkáně zaznamenala výrazný pokrok. Angažovanost EU v oblasti vzrostla nejvíce koncem roku 2008, kdy byla zahájena mise EULEX, která má zajistit naplňování rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1244 a převzít většinu pravomocí od mise UNMIK.

Můžeme tedy vidět, že aktivity OSN v oblasti Kosova jsou velmi komplexní a role této organizace je především zastřešující či vedoucí a koordinační a dává také všem aktivitám souvisejících s kosovským konfliktem jisté mezinárodně-právní posvěcení, i když v případě některých aktivit je legitimita diskutabilní, protože například vojenský zásah NATO v oblasti Kosova nebyl Radou bezpečnosti takto posvěcen a přesto k němu došlo. OSN používá širokou paletu nástrojů, v nichž však převažují takové, kde pozorujeme jisté donucení, což je známka hard power, avšak menšinová část jejich aktivit by mohla být považována i za nástroje měkké moci. Zhodnotíme-li úspěšnost vytyčených cílů, můžeme říci, že některých cílů se podařit dosáhlo, avšak u jiných je jejich naplnění jakýmsi „během na dlouhou trať“.

¹⁵² Tamtéž, s. 156

¹⁵³ Tamtéž, s. 159

3.3. Fáze a dynamika kosovského konfliktu

V této podkapitole bude popsána dynamika a jednotlivé fáze kosovského konfliktu. Jak již víme z teoretické části, tak při posuzování konfliktu zde hraje roli mnoho faktorů, které budou zahrnuty do podkapitol níže. Z některých výše zmíněných informací týkající se historických souvislostí kosovského konfliktu a rolí určitých aktérů v tomto konfliktu, můžeme obecně určit některé specifikace konfliktu již nyní.

Kosovský konflikt byl konfliktem, jenž byl původně vnitrostátní, protože se zpočátku odehrával uvnitř jednoho státního útvaru a určitá nevládní/opoziční skupina se stavěla proti vládě státu. Dále se do konfliktu začala aktivně diplomaticky a ekonomicky (sankce, embarga atd.), ne však vojensky zapojovat určitá vnější síla (mezinárodní společenství), a tento konflikt se přetransformoval do tzv. vnitřního konfliktu s vnějším vlivem. Nakonec se situace přeměnila v mezinárodní konflikt, když zde byla silící angažovanost mezinárodního společenství vlivem politické, diplomatické a vojenské pomoci. Důsledkem konfliktu bylo také silné uprchlictví do sousedních států. V neposlední řadě přispěla ke „zmezinárodnění“ konfliktu vojenská intervence NATO vůči SRJ z března 1999. Přelévání konfliktů z vnitrostátního do mezinárodního a zpět je velmi časté a kosovský konflikt není výjimka.

Co se týče použitých prostředků, tak v počátcích konfliktu (Rugova a pasivní rezistence) můžeme mluvit o nenásilném konfliktu, ale jakmile se v polovině 90. let na scéně objevuje UÇK a začínají ozbrojené srážky, konflikt se stává násilným. Z příčin konfliktu, kterých bylo samozřejmě více, tedy bylo zde více zájmů, můžeme uvést, že se jednalo o teritoriální konflikt, mocensko-politický konflikt i tzv. boj za nezávislost. Při popisu jednotlivých fází si výše zmíněné faktory zasadíme do celkového kontextu kosovského konfliktu.

3.3.1. Latentní konflikt

Jak víme z kapitoly popisující historické souvislosti kosovského konfliktu a kapitol následujících, ze kterých budeme v hojné míře vycházet, soužití Srbů a Albánců v oblasti Kosova, prošlo dlouhým a složitým vývojem, který zapříčinil, že toto území je nárokováno jak Srby, tak i Albánci, a tudíž zde můžeme určit první neslučitelný zájem mezi oběma aktéry sporu, a sice území. S tím jak se začala měnit skladba obyvatelstva Kosova a Albánci byli postupně zastoupeni většinově, tak dalším neslučitelným zájmem byla autonomie, kterou do budoucna jistě Albánci budou požadovat.

Po druhé světové válce si maršál Tito uvědomoval, že v oblasti Kosova dřímá jistý latentní konflikt. Proto volil v otázce Kosova a k požadavkům kosovských Albánců velmi umírněnou a smířlivou politiku a v oblasti se mu dařilo udržovat relativní klid. Ústavou z 60.

let 20. století udělil Kosovu širokou autonomii, která byla ještě rozšířena ústavami v letech 1971 a 1974. To zajistilo, že vratké národnostní uskupení, jakým byla Jugoslávie, se Titovi dařilo udržet pohromadě. Situace v provincii Kosovo se začala postupně zhoršovat po Titově smrti v roce 1980.

3.3.2. Manifestace konfliktu

Smířlivý postoj, který zastával Tito, byl definitivně ukončen, když se k moci dostal koncem 80. let 20. století Slobodan Milošević. Ten zrušil výdobytky zaručující autonomii, jichž Albánci dosáhli za vlády Tita, avšak stále byly jim ponechány určité omezené ekonomické, sociální i politické atributy autonomie.

Lze říci, že fáze manifestace konfliktu, čili kdy alespoň jeden z aktérů artikuluje své neslučitelné zájmy a projeví zájem je chránit na úkor druhé strany – zatím však především nenásilně, začala již v 60. letech za Tita. V roce 1968 docházelo v Kosovu k demonstracím požadující albánskou republiku v rámci Jugoslávie, avšak to bylo odmítnuto, ale jak víme, v pozdějších letech byla autonomie této provincie zavedena. Když byly tyto výdobytky ztraceny, kosovským Albáncům se to samozřejmě nelíbilo a začali požadovat navrácení svých autonomních práv přiznaných jim za Tita a rozhořely se protivládni demonstrace.¹⁵⁴ Konflikt se tak dostává do fáze eskalace.

3.3.3. Eskalace konfliktu

Na stadium manifestace navazuje eskalace konfliktu. Typickým rysem této fáze je proměna vztahů mezi účastníky sporu na základě principu akce a reakce. Každý z účastníků chce dosáhnout svých cílů a nechtějí ustoupit ze svých maximálních požadavků a pro tyto své záměry hledají podporu u dalších aktérů, jež nejsou přímo účastni sporu. Jedním z možných faktorů zapříčiňujících vyhocení konfliktu do fáze eskalace je polarizace politických elit, což je přesně případ SRJ v době, kdy se k moci dostal Slobodan Milošević. Z dalších faktorů, které mohly ovlivnit eskalaci konfliktu, jmenujme frustraci a nespokojenost sporných stran, silovou nerovnováhu mezi protivníky, existenci určitých negativních stereotypů o protivníkovi a ze strany SRJ i jistý strach ze ztráty prestiže.¹⁵⁵

Jak již víme z teoretického úvodu, fáze eskalace zahrnuje další čtyři fáze, kterými jsou diskuze, polarizace, izolace a destrukce. A tyto „podfáze“ lišící se interakcí mezi stranami konfliktu, způsobem komunikace a vzájemného vnímání, pojetím vzájemného vztahu,

¹⁵⁴ BELL: *Etnické čistky...*, s. 178.

¹⁵⁵ Srov. REYCHLER: *Conceptual Framework...*, s. 8.

chápaním možného výsledku a preferovanou strategií jednání v konfliktu,¹⁵⁶ budou dále zasazeny do souvislostí kosovského konfliktu.

První fází je tzv. diskuze. Můžeme směle říci, že fáze diskuze probíhala na Kosovu od konce 60. let již od dob Tita. Po určitou dobu byl v Kosovu klid, a aktéři sporu se navzájem vnímali s relativní důvěrou, nebyla narušena vzájemná komunikace a vedlo se vyjednávání, které vyústilo v Titovy autonomní ústupky vůči kosovským Albáncům.

S nástupem Miloševiče lze tvrdit, že spor se dostává do podfáze zvané polarizace, protože se začíná snižovat vzájemný respekt a důvěra mezi kosovskými Albánci a ústřední jugoslávskou vládou. Začínají převažovat negativní představy a určité stereotypní vykreslování protivníka. Tím, že Miloševič Ústavou z roku 1990 omezil autonomní práva kosovských Albánců, jistě napjatou situaci nezlepšil, ba právě naopak. Reakcí na tuto Miloševičovu, v té době můžeme říci postupně se zvyšující národnostně represivní politiku vůči Kosovu, která vyvrcholila rozsáhlými protivládními demonstracemi, kdy byl dokonce vyhlášen výjimečný stav, jež měl zajistit stabilitu a zastavit nebezpečné nacionalistické tendence a zprostředkovat demokratický dialog a dobrat se určitého kompromisu,¹⁵⁷ bylo to, že v 90. letech vytvořili Albánci na Kosovu paralelní struktury k centrální státní moci SRJ. Do roku 1995 byl v Kosovu relativní klid, protože ústřední vláda věnuje v té době pozornost jiným částem země a nechává Kosovo relativně žít svým životem. Když však po uzavření Daytonských smluv ukončujících válku v Bosně nebyly vyslyšeny požadavky kosovských Albánců, a politika pasivní rezistence se tedy ukazuje jako neúčinná, přichází postupně ke slovu UÇK¹⁵⁸, čímž se fáze eskalace dostává do podfáze zvané izolace.

Od této fáze izolace se již konflikt stává otevřeně násilným a aktéři se k sobě začínají chovat převážně nepřátelsky s cílem poškodit protivníka a ke slovu se dostává rovněž propaganda. Můžeme pozorovat i mobilizaci ozbrojených sil a deklarovanou ochotu tyto prostředky použít. A tak během roku 1997 v Kosovu vzrostlo napětí a počty násilných útoků vůči srbské správě. V listopadu 1997 se srbská policie pokoušející se proniknout za účelem výběru daní do vesničky Vojnik v západním Kosovu střetla s ozbrojenci UÇK a při vzájemné potyčce byl neúmyslně zabit albánský učitel Halit Geci, jehož pohřeb se stal masovou demonstrací Albánců, již se zúčastnili i členové UÇK. Tímto začal otevřený boj UÇK proti srbským silám.¹⁵⁹ Srbské policejní síly však stále více nedokázaly vzdorovat útokům

¹⁵⁶ FISHER, Ronald, J. *Beyond Confrontation. Learning Conflict Resolution in the Post-Cold War Era*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1995, s. 49.

¹⁵⁷ DIZDAREVIČ, Raif. *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie*. Praha: Vašut, 2002, s. 286–291.

¹⁵⁸ *Kosovo - Svědomí Evropy*[online]. 2008 [cit. 20. října 2015] Dostupné na <<http://kosovo.ic.cz/archiv.html>>.

¹⁵⁹ GIRGLE: *Kosovo...*, s. 97.

Albánců. SRJ v čele se Slobodanem Miloševićem ale stále váhalo s nasazením armády, protože tím by přiznaly vyhocenost situace na Kosovu, která byla do té doby bagatelizována, a také byla obava, že by vojenská intervence mohla vyprovokovat mezinárodní společenství.¹⁶⁰ Strategie UÇK naopak spočívala v podněcování násilí v oblasti, s cílem vynutit si brutální zásah srbských sil v zájmu udržení klidu. UÇK také předpokládala, že rozšiřující se konflikt si vynutí zásah Západu ve prospěch požadavků nezávislosti kosovských Albánců.¹⁶¹ Fáze izolace se v rámci kosovského konfliktu v teoretické rovině do velké míry překrývá s fází destrukce a tyto fáze lze jen velmi těžko výrazně oddělit, a proto dále bude eskalace konfliktu popsána v rámci své intenzity jako destrukce, i když by mohla být zařazena i do fáze předchozí.

Ve fázi destrukce je komunikace mezi SRJ a kosovskými Albánci vedena převážně prostřednictvím násilných a ozbrojených střetů a cílem je dosažení vlastních maximálních požadavků. Konfliktní strany hledají podporu u vnějších spojenců. Tímto již kosovský konflikt přestává být pouze vnitrostátní. V případě kosovských Albánců je spojencem Západ, jehož se snaží přesvědčit o oprávněnosti svých požadavků. Nástrojem, který bývá v této fázi obvykle používán k jeho vyřešení, je peacekeeping a vynucení míru.

Na přelomu let 1997 a 1998 napadá UÇK ve zvýšené míře srbské jednotky, na což reaguje v únoru 1998 Milošević zahájením rozsáhlé vojenské operace, které se zúčastnily kromě srbských policejních sil a armády i paramilitární oddíly. Akce měla za cíl definitivně vyčistit Kosovo od UÇK a vlastně i od etnických Albánců vůbec. Krize ještě více eskalovala a počet uprchlíků rostl, mrtví přibývali. V tuto dobu zuří již regulérní občanská válka. V této době byl velmi důležitý postoj mezinárodního společenství, které se začíná aktivně zapojovat do řešení kosovské krize.

OSN vydává v souvislosti s vyostřením situace celou řadu rezolucí, o kterých bylo v textu pojednáno výše, a to včetně požadavků, kterým mělo být vyhověno, když první rezolucí vztahující se čistě na Kosovo, tedy rezolucí č. 1160 bylo uvaleno zbrojní embargo na obě strany konfliktu. Následovaly ještě další rezoluce, avšak konflikt se stále neuklidňoval, ba naopak se situace v provincii nadále zhoršovala a dále pokračovaly boje, kdy se válečných zločinů, masakrů i tzv. etnického čištění dopouštěly obě strany konfliktu.

Západní mocnosti se do konfliktu snažily vstupovat jak prostřednictvím tzv. Kontaktní skupiny, tak i bilaterálně. Jelikož se násilí stále vyostřovalo, americký velvyslanec Richard

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 98.

¹⁶¹ THOMAS, Nigel; MIKULAN, Krunoslav. *Válka v Jugoslávii: Bosna, Kosovo a Makedonie 1992-2001*. Praha : Grada, 2008, s. 47.

Holbrook vyjednal v květnu 1998 schůzku mezi Miloševićem a Rugovou v Prištině k zahájení jednání o řešení kosovské krize. Jelikož však stále pokračovala srbská ofenziva proti UÇK, albánská strana se stáhla a koncem června 1998 dokonce došlo k tajné schůzce Holbrooka se členy UÇK. O tomto setkání se však dozvěděl Milošević, a tím byla značně oslabena jeho důvěra vůči USA.¹⁶² Další pokrok přineslo jednání Holbrooka s Miloševićem v říjnu 1998, které bylo podporované OBSE. Tato diplomatická iniciativa, do které se jen minimálně zapojili ostatní členové Kontaktní skupiny, vyústila v dohodu o zahájení dialogu mezi Srby a kosovskými Albánci, omezení srbských bezpečnostních sil na 20 000 mužů a rozmístění 2000 neozbrojených pozorovatelů OBSE v rámci tzv. Kosovské verifikační mise.¹⁶³ Nutno doplnit, že NATO v této době k podpoře požadavků OSN přitvrdilo svůj postup, když přijalo tzv. „aktivační rozkazy“ ke vzdušným útokům, které byly platné až do zahájení ofenzivy NATO v roce 1999, která by měla začít o 4 dny později, pokud by SRJ nepřistoupila na požadavky rezoluce č. 1199 RB OSN.¹⁶⁴ Pod touto hrozbou SRJ omezila své bojové operace v Kosovu i přítomnost svých bezpečnostních sil, což napomohlo k návratu uprchlíků před zimou z hor zpět do svých domovů, avšak okamžitě po stažení srbských složek zaujalo jejich místo UÇK.¹⁶⁵

Konflikt se však i přes výše popsané snahy nepodařilo utišit, když UÇK začala na nově obsazených územích uplatňovat snahy o etnické čištění a vládu tvrdé ruky, a na to samozřejmě reagovala SRJ, když po opakovaných útocích vyslala do oblasti armádu.¹⁶⁶ Počátkem roku 1999 se také odehrál masakr ve vesnici Račak, jehož průběh nebyl přesně zdokumentován, a kde bylo dle tvrzení Albánců pobyto 45 civilistů albánského původu. S tímto však nesouhlasily srbské orgány, které tvrdily, že byla těla bojovníků UÇK upravena tak, aby vypadaly jako mrtvolky civilistů.¹⁶⁷ S rezignací na posouzení, jak se incident v Račaku skutečně odehrál, můžeme tvrdit, že ve své době sehrál roli propagandistického symbolu, po němž bylo pro západní mocnosti jasné, že viníkem eskalace konfliktu je SRJ a domnívali se na základě zkušeností z Bosny, že pokud Milošević nerozumí jazyku diplomacie, bude rozumět jazyku síly. Proto začíná od Račaku převládat donucovací postup ke krizi v Kosovu a bylo tedy přistoupeno k další eskalaci hrozeb.¹⁶⁸ Vlivem zvýšené angažovanosti

¹⁶² GIRGLE: *Kosovo...*, s. 102.

¹⁶³ KŘÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 46.

¹⁶⁴ Tamtéž

¹⁶⁵ MCGWIRE, Michael. Why did we bomb Belegrade? *International Affairs*. 2000, roč. 76, č. 1, s. 15.

¹⁶⁶ THOMAS, Nigel; MIKULAN, Krunoslav. *Válka v Jugoslávii...*, s. 49.

¹⁶⁷ LARYŠ: *Kosovský konflikt...*, s. 125.

¹⁶⁸ KŘÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 47.

mezinárodního společenství se konflikt dostává prakticky do fáze mrtvého bodu, kdy ani jeden z aktérů nemá sám o sobě dostatek sil k prosazení svého vítězství.

3.3.4. Mrtvý bod konfliktu

V tzv. mrtvém bodu konfliktu je tedy ideální příležitost k zahájení jednání mezi protivníky, tedy centrální vládou SRJ a kosovskými Albánci. Fáze mrtvého bodu je obvykle prvním krokem k deeskalaci konfliktu, avšak v případech, kdy do konfliktu zasáhne někdo třetí, což je příklad i Kosova, a je využito donucení a protivníci pak jsou násilím přinuceni akceptovat navržené podmínky řešení či příměří, význam fáze mrtvého bodu klesá. O tom však bude pojednáno později a nyní se naše pozornost bude soustředit na důležité jednání mezi znesvářenými stranami. Důležitou roli v této situaci sehrává opět Holbrooke, který jednal s Miloševićem a výsledkem bylo zahájení jednání Kontaktní skupiny v Rambouillet.

Tato klíčová jednání o řešení krize proběhla na pozadí opakovaných hrozeb vojenskou silou proti SRJ na počátku roku 1999. Na zámku Rambouillet ve Francii se sešli zástupci Kontaktní skupiny s představiteli zneprátelených stran a od 6. února do 23. února 1999 vyjednávali o komplexním vyřešení otázky Kosova. Návrhy západních vyjednávačů byly ovšem kritizovány, jak srbskou delegací, tak i zástupci kosovských Albánců.¹⁶⁹ Velmi kontroverzní je fakt, že vedoucím delegace kosovských Albánců byl Hashim Thaci z UÇK a delegaci tvořili i další zástupci spojení s podobně radikálními albánskými formacemi.¹⁷⁰

Delegacím byl navržen k podepsání dokument s názvem „*Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo*“, jenž obsahoval tyto klíčové body: okamžitý klid zbraní, mírové řešení konfliktu, tříleté přechodné období před stanovením definitivního statusu Kosova, zaručení teritoriální integrity SRJ, samospráva Kosova, prosazení lidských práv a svobod, ochrana menšin, svobodné volby pod dohledem OBSE, amnestie pro činy související s konfliktem stažení podstatné většiny jugoslávských ozbrojených sil a mezinárodní vojenská přítomnost pod velením NATO v Kosovu.¹⁷¹

Po prvním kole jednání byly výsledky dohody interpretovány rozdílně, když Albánci ji byli ochotni podepsat, avšak srbská strana ji ještě nepovažovala za konečnou. Druhé kolo rozhovorů konající se v Paříži bylo srbskou stranou prodlužováno a přitom SRJ využila času ke konsolidaci vojenských pozic v Kosovu a předkládala ostatním jen těžko přijatelné návrhy. Početní stav jugoslávských sil na Kosovu rychle rostl. USA na obě strany vyvíjely určitý

¹⁶⁹ The Independent International Commission on Kosovo. *The Kosovo Report*. New York: Oxford University Press, 2000, s. 151 – 152.

¹⁷⁰ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 50.

¹⁷¹ Rambouillet Accords: Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo. S/1999/648 ze dne 7. června 1999.

rozdílný tlak k podepsání této dohody. Během jednání bylo dokonce M. Albrightovou naznačeno albánské straně, že nebude vyvíjen nátlak na srbskou stranu kvůli podpisu. Ovšem vůči albánské straně padly výhrůžky, že když dohodu nepodepíše, tak NATO intervenci nezahájí a naopak zmrazí konta albánské diaspory v zahraničí a UÇK bude opět přidána na seznam teroristických organizací.¹⁷² Dohodu tedy pod diplomatickým tlakem USA pak podepsali jen zástupci kosovských Albánců. Ani albánská strana však nebyla s výsledky dohody spokojena, protože tato dohoda jim nezaručovala možnost získání samostatnosti, protože odkazovala na princip neměnnosti hranic jinak než mírovou cestou a se souhlasem dotčených stran dle Helsinského závěrečného aktu. Toto, pro Albánce neuspokojivé řešení, měla vyvážit obsáhlá vojenská přítomnost NATO v Kosovu. A právě tento aspekt byl nepřijatelný pro Bělehrad, který navrhoval rozmístění pouze lehce vyzbrojených a nepočetných jednotek OSN.¹⁷³

Ačkoliv Albánci v této fázi již odmítali cokoli menšího než nezávislost, na podmínky Ramboulietu přistoupili z toho důvodu, že chtěli dosáhnout vojenské přítomnosti NATO a udržet si podporu Západu ve prospěch jejich cílů. Pro Jugoslávii byly naopak podmínky této dohody zcela nepřijatelné a zejména ty v dodatku B. Podmínky v dodatku B se dle jugoslávského mínění rovnaly souhlasu s okupací či přinejmenším souhlasu s dlouhodobým pobytem cizích vojsk na teritoriu celé SRJ a nikoliv jen Kosova. Často je vyvozováno, že jugoslávské delegaci byly kladeny záměrně takové podmínky, které pro ni byly nepřijatelné, aby byla získána záminka k vojenskému útoku.¹⁷⁴

Po neúspěchu jednání v Rambouliet se ke slovu dostává třetí strana, a to konkrétně NATO, které násilím přinutí SRJ akceptovat navržené podmínky řešení.

3.3.5. Deeskalace konfliktu

Protože je toto mírové řešení ze strany SRJ odmítnuto a pokračuje stupňující se úsilí o vyhlazení UÇK a etnické čistky Kosova, je NATO donuceno k zásahu s cílem vynutit na Miloševićovi mír vojenskou silou, když všechny reálné diplomatické prostředky k odvrácení humanitární tragédie na Kosovu selhaly. A tak „dne 24. března 1999, poprvé v padesátileté historii (a bez mandátu Rady bezpečnosti OSN), zahájily síly NATO ozbrojený útok na suverénní stát v domnění, že během několika dnů Srbové zastaví svou ofenzívu na Kosovu a Milošević přistoupí na požadavky. Ty obsahovaly konec vojenských operací na Kosovu, stažení vojenských sil, akceptaci mezinárodní vojenské přítomnosti na Kosovu a návrat všech

¹⁷² GIRGLE: *Kosovo...*, s. 105.

¹⁷³ KŘÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 51.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 52.

*uprchlíků a vysídlených osob do svých domovů. Humanitárním pomocným organizacím měl být umožněn přístup k uprchlíkům a SRJ se měla zaručit za ochotu dosáhnout politického urovnání situace.*¹⁷⁵

Tímto vstupem třetí strany do konfliktu měla začít prakticky fáze deeskalace konfliktu, kdy by mělo dojít ke snižování intenzity konfliktu a postupnému obnovení diplomatických vztahů a také ke snaze najít řešení sporu přijatelné pro všechny. K deeskalaci by obvykle mělo dále napomoci i omezení rozsahu sporných témat, zvýšení lokálních mírových kapacit, další specifikace požadavků protivníků a toto vše by mělo vyústit k dohodě o příměří, kontrole zbrojení a odzbrojení.¹⁷⁶ Tyto předpoklady se však nenaplnily a srbské síly dokonce zahájily ofenzívu, při níž začaly terorizovat kosovské Albánce i za pomoci polovojenských jednotek. UÇK však za nimi určitě nebyla pozadu a obdobné akce prováděla vůči nealbánským obyvatelům Kosova. Do toho stále probíhalo bombardování, které si už však nevybíralo pouze vojenské, ale i bohužel i civilní cíle, což však nebylo úmyslem.¹⁷⁷ Humanitární situace se začala drasticky zhoršovat a to i kvůli obrovskému počtu uprchlíků, kteří byli nuceni opouštět své domovy.

Následovalo zdlouhavé jednání o příměří, které vyústilo dne 9. června 1999 k zastavení letecké kampaně NATO a podepsání mírových dohod v makedonském Kumanovu, kdy tímto došlo vlastně ke kapitulaci SRJ.¹⁷⁸ Mírové dohody daly právní rámec pro ustavení mezinárodního protektorátu v Kosovu a bylo započnuto stahování srbských ozbrojených sil z Kosova a 12. června 1999 z Albánie na toto území vstoupily jednotky KFOR, čímž začalo budování mezinárodní civilní a vojenské správy.¹⁷⁹ Administrativní správu nad Kosovem převzala mise OSN UNMIK a nad bezpečnostní situací bděly jednotky KFOR.

3.3.6. Řešení konfliktu

S fází deeskalace konfliktu souvisí, a také na ni úzce navazuje, fáze řešení konfliktu, ve které se budeme soustředit na formy řešení, které byly užity pro řešení kosovského konfliktu. Z výše uvedených informací je zřejmé, že v Kosovu došlo ke kombinaci více druhů řešení konfliktu, které měly různé důsledky.

Z toho co víme je zřejmé, že nejpreferovanější formou řešení kosovského konfliktu v jeho násilné fázi, kterou můžeme časově zaznamenat zhruba od druhé poloviny 90. let, byl donucovací zásah třetí strany, kdy se jednalo o, nám již dobře známé, vynucení míru, které

¹⁷⁵ LARYŠ: Kosovský konflikt..., s. 126–127.

¹⁷⁶ WAISOVÁ: *Řešení konfliktů...*, s. 54.

¹⁷⁷ ŠTĚPÁNEK, Václav: *Zápisky z doby bombardování*. Brno: Společnost přátel jižních Slovanů, 1999, s. 20.

¹⁷⁸ GIRGLE: *Kosovo...*, s. 111.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 112.

mělo v počátečních fázích formu sankcí a embarg. Ve vrcholné fázi pak došlo k vynucování vojenskou cestou. Vynucení míru vojenskou cestou podléhá dle kapitoly VII Charty OSN schválení RB OSN, což se při vojenském zásahu NATO v březnu 1999 bohužel nestalo. Důležité je rovněž poznamenat fakt, že NATO přistoupilo k užití vojenské síly až poté, co se výrazně zhoršila humanitární situace v Kosovu, která byla velmi zoufalá, ale jak se později ukázalo v době započetí útoku, nebyla až tak kritická, jak se Západ domníval, protože zprávy o rozsahu humanitární katastrofy byly značně nepřesné.¹⁸⁰

Je zajímavé se v této souvislosti pozastavit nad tím, jakou úlohu sehrála v této situaci propaganda. Víme, že po zahájení letecké kampaně NATO etnické čistky zintenzivněly a proudy uprchlíků narůstaly, i když uprchlická vlna se vzedmula již půl roku před akcí NATO. Počty uprchlých a vnitřně přesídlených kosovských Albánců astronomicky narůstaly a dle zpráv UNHCR byl počet takovýchto osob do 20. dubna 1999 přes 650 000 a do konce kampaně se celkový počet vnitřně vysídlených osob a uprchlíků vyšplhal až na 1,5 milionu. Někteří autoři toto vyhánění považují za přípravu na většinové znovuosídlení Kosova Srby, kteří se nebyli ochotni usazovat na většinově albánském území.¹⁸¹ Objevuje se koncept, který jako příčinu této masivní uprchlické vlny, vidí právě v leteckých útocích NATO a aktivit UÇK. Avšak tento koncept je představen v Moskvě již 25. března 1999, tedy pouhý den po zahájení operace NATO, kdy tyto operace nemohly mít ještě žádný vliv na počty uprchlíků. Pro pečlivě naplánovanou propagandistickou kampaň mluví i to, že podobné útoky NATO prováděné v Libyi, Iráku či Bosně, žádnou podobně velkou uprchlickou vlnu nevyvolaly.¹⁸²

Když se vrátíme k další formě řešení zvolené v kosovské krizi, vyvstane nám možnost tzv. „přenechání kontroly třetí straně“ neboli mezinárodní protektorát. Po skončení letecké kampaně NATO a následného podepsání mírové smlouvy v Kumanovu, je nad Kosovem vyhlášen mezinárodní protektorát. Tento protektorát je ustaven rezolucí RB OSN č. 1244, ve které najdeme mandát a úkoly mise UNMIK. Více o tomto protektorátu a dalších okolnostech je pojednáno v rámci kapitoly 3.2.2., jež se zabývá externími aktéry konfliktu. Jen můžeme zmínit jeden, z této rezoluce plynoucí důležitý fakt, že ačkoliv operace Allied Force, tedy letecká kampaň NATO proti SRJ z března 1999 neměla mandát RB OSN, následná vojenská přítomnost NATO a jejich mezinárodních mírových jednotek KFOR, jež měly zajistit pořádek a dosáhnout trvalého míru a stability v oblasti Kosova na základě rezoluce č. 1244, již toto

¹⁸⁰ KŘÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 53.

¹⁸¹ MCGWIRE: *Why did we...*, s. 10.

¹⁸² KŘÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 55.

„posvěcení“ měly, tudíž se zde nemusely řešit kontroverzní otázky týkající se legitimacy akce NATO, jež jsou častým předmětem bádání v souvislosti s operací Allied Force.

3.3.7. Postkonfliktní urovnání vztahů (budování míru)

Jak je nám známo z teoretické části, poslední fází konfliktu je tzv. postkonfliktní urovnání vztahů a budování míru. Mělo by dojít k obnově diplomatických, ekonomických, kulturních a sociálních vztahů mezi stranami konfliktu a na konci by ideálně měli dřívější nepřátelé dlouhodobě spolupracovat. Cílem je vybudování stabilního míru a takového prostředí, které by zajistilo, aby žádný podobný spor již nevznikl. Z logiky věci plyne, že vzhledem k rozsahu činností bývá tato fáze obvykle nejnáročnější a nejdéle trvající fází řešení konfliktů.¹⁸³

Protože popsat do podrobností jak probíhala postkonfliktní rekonstrukce v Kosovu, by bylo vysoce nad rámec tématu této práce, na následujících řádcích bude tedy tento proces popsán jen velmi zevrubně, přičemž ambice a dosažené úspěchy vybraných dvou externích aktérů, tedy EU a NATO v úvodu práce určeném období nezahrnující přímo aktivity související s postkonfliktní rekonstrukcí, budou předmětem čtvrté kapitoly, přičemž role některých dalších aktérů byla popsána v kapitole 3.2.2.

Postkonfliktní rekonstrukce je velmi specifický komplex aktivit, jejichž snahou je po skončení válečného konfliktu obnovit sociální strukturu společnosti a tím vytvořit podmínky pro mírovou společnost, kde bude vládnout právo. Jde o velmi široký pojem zahrnující obnovu státu, politického a ekonomického systému, infrastruktury, zdravotnictví, soudnictví atd. Na této obnově se obvykle podílejí jak státy zasažené konfliktem, tak vnější mezinárodní aktéři. Úspěch akcí do značné míry závisí na zdrojích vnějších aktérů, ale do velké míry hlavně na vlastní vůli aktérů postižených konfliktem. Vnějších aktérů je obvykle velký okruh zahrnující mírové (vojenské) síly, mezinárodní, regionální a lokální vládní i nevládní organizace, soukromé firmy i vlády jednotlivých států.¹⁸⁴

Tento proces trvající od okamžiku ukončení násilí až do jakési „normalizace“ situace, kdy již není potřeba vnějšího vlivu a vše funguje, jak by mělo, lze rozdělit na tři fáze. Jsou jimi:¹⁸⁵

1. Počáteční fáze vstupu vnějších aktérů a formulace strategií rekonstrukce a mechanismů rekonstrukce (použita vojenská síla k zajištění bezpečnosti a stability)

¹⁸³ WAISOVÁ: *Řešení konfliktů...*, s. 55-59.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 100.

¹⁸⁵ *Post-Conflict Reconstruction. A joint project of the Center for Strategic and International Studies (CSIS) and the Association of the United States Army (AUSA)*[online]. 2002, s. 4. [cit. 7. listopadu 2015]. Dostupné na <<http://csis.org/files/media/csis/pubs/framework.pdf>>.

2. Fáze transformace, v níž dojde k posílení legitimacy a kapacit rekonstruovaných oblastí (obnovena jest ekonomika, soudní systém, usmíření společnosti a vytvoření mechanismů vládnutí)
3. Podpora a udržení procesů a výsledků předchozích fází (zachování funkčnosti vybudovaných struktur a dochází k postupnému oslabení vlivu vnějších hráčů)

Postkonfliktní rekonstrukce je tak velmi komplexní a složitou oblastí, která zahrnuje čtyři tematické oblasti, které ač budou pro přehlednost dále představeny odděleně, jsou v realitě obvykle vzájemně provázané a podmíněné. Například zajištění bezpečnosti je důležitou podmínkou k vytvoření funkčního právního systému a usmíření mezi znesvářenými skupinami. Jednotlivými oblastmi jsou tedy bezpečnost, spravedlnost a usmíření, sociální a ekonomický blahobyt a také vládnutí a politická účast.¹⁸⁶

Co se bezpečnosti týče, tak v souvislosti s touto oblastí je klíčové zajistit bezpečnost obyvatelstva jako celku i jednotlivců. Dále rozvoj legitimních a stabilních bezpečnostních institucí a teprve až se tato oblast podaří zajistit, může být dosaženo úspěchu v ostatních třech oblastech.¹⁸⁷ Z předchozího textu již víme, že v oblasti bezpečnosti se od počátku postkonfliktní rekonstrukce Kosova angažuje především NATO.

Oblast spravedlnosti a usmíření souvisí s vytvářením nestranného právního systému a vyrovnání se s tzv. temnými stránkami minulosti. V případě Kosova lze v této souvislosti mluvit o etnických čistkách, nuceném přesídlování atd. Vytváření efektivního právního vynucení a obecně systému respektujícího lidská práva, snižuje pravděpodobnost obnovení násilných střetů a má i odstrašující efekt pro budoucí zločiny.¹⁸⁸ V kosovském konfliktu se v této oblasti angažovalo jak OSN, kdy byli jmenováni mezinárodní žalobci a soudci a již dříve byl zřízen Trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii, tak OBSE, a v poslední době se svou misí EULEX především Evropská unie.

Sociální a ekonomická opatření jako součást postkonfliktní rekonstrukce jsou taktéž velmi důležitým nástrojem vedoucí k úspěšné transformaci společnosti po válečném konfliktu. Poškozená společnost by měla získat mimořádnou pomoc, měly by být obnoveny základní služby obyvatelstvu a položeny základy pro nastartování nově fungujícího ekonomického systému. Jestliže se podaří zajistit stabilní ekonomický a sociální rozvoj, je toto prvek, který výrazně přispěje k usmíření společenských skupin.¹⁸⁹ Jak bylo naznačeno v textu výše plnění zrovna tohoto okruhu postkonfliktní rekonstrukce bylo zpočátku velmi laxní a státy nechtěly

¹⁸⁶ WAISOVÁ: *Řešení konfliktů...*, s. 100.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 101.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Tamtéž.

příliš finančně a materiálně přispívat na obnovu válkou poničeného hospodářství SRJ. Na tento stav bylo trefně poukázáno prohlášením, že „Západ probombardoval miliardy a na obnovu dává jen miliony“.¹⁹⁰ Na této oblasti se podílejí přímo jednotlivé státy, OSN a zejména je nutné v této souvislosti vyzdvihnout roli EU a tzv. Pakt Stability pro Jihovýchodní Evropu a Stabilizační a asociační proces pro západní Balkán a také misi EULEX.

Posledně zmíněná bude oblast vládnutí a politické účasti, ovšem ne snad z důvodu, že by byla nejméně významná. Tato oblast se soustředí na určitou proměnu předchozí politické architektury a vytváření nových a legitimních demokratických institucí, jejich stabilizaci, a aby byly vytvořeny příznivé podmínky umožňující různým skupinám účastnit se na politických procesech a rozhodování, tvorbě vlády a zejména místní samosprávy (především volby).¹⁹¹ V Kosovu byly úkoly v této oblasti tradičně svěřeny zejména OBSE, i když samozřejmě i ostatní aktéři se v této oblasti více či méně angažovali. Zde musíme zmínit, že tak jako i v jiných oblastech postkonfliktní rekonstrukce i zde můžeme v posledních letech pozorovat trend, že tuto roli postupně přebírá EU.

¹⁹⁰ DIENSTBIER, Jiří. *Daň z krve*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2002, s. 225.

¹⁹¹ WAISOVÁ, Šárka. *Řešení konfliktů...*, s. 101.

4. Komparativní analýza role NATO a EU

4.1. Role NATO v kosovském konfliktu

V této kapitole bude věnována pozornost roli NATO v řešení kosovského konfliktu. Dojde k představení nástrojů, které zde NATO použilo. Nejprve budou vymezeny určité hlavní cíle a očekávání, které si tato organizace předsevzala, a ty pak budou následně konfrontovány s reálným naplněním těchto cílů v určeném období, tedy zhruba od přelomu let 1997 a 1998 po ustavení mezinárodního protektorátu nad Kosovem 12. června 1999. V souvislosti s výzkumným rámcem práce bude také věnována pozornost tomu, jsou-li nástroje použité k naplnění určených cílů, „měkkého nebo tvrdého“ charakteru. Role NATO pak bude následně srovnána s rolí EU a dojde k odpovědím na výzkumné otázky a potvrzení či falzifikaci v úvodu uvedených hypotéz.

Budeme-li se zabývat rolí NATO v kosovském konfliktu, je nutné upozornit na určité kompetenční problémy, které v souvislosti s angažovaností NATO nastaly na počátku krize na Balkáně v 90. letech. Šlo o to, že podle textu Washingtonské smlouvy z roku 1949, která je zakládající listinou NATO, může Aliance působit jen na území členských států v případě napadení jednoho z nich. Počátkem 90. let v rámci vypuknutí bojů se tehdejší Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) opakovaně obracela na NATO jako na vojenskou alianci s požadavkem zásahu. NATO však v otázce eventuálního zásahu mimo území svých členů, nebyla schopna docílit konsenzu. V červnu 1992 na zasedání NATO na ministerské úrovni však byly položeny politické základy pro účast NATO na řešení konfliktů na Balkáně, když byla vyjádřena připravenost podpořit mírové operace z pověření KBSE a v prosinci téhož roku potvrdili ministři zahraničí NATO ochotu podpořit mírové operace s mandátem RB OSN. Po vyřešení těchto problémů se začalo NATO v Jugoslávii nejen vojensky angažovat.¹⁹² NATO tedy po skončení studené války přijalo určité další agendy, které mu byly dříve cizí, a v Jugoslávii plnilo nově například roli vymahatele embarg a ochránce sil OSN.¹⁹³

Při řešení ozbrojených konfliktů může být využíváno ze strany NATO řady nástrojů. Dle míry donucení lze postupně užít diplomatický tlak, různé sankce, hrozby použití vojenské síly, demonstrace vojenské síly, omezené a následně neomezené užití vojenské síly.¹⁹⁴ Že je NATO tyto prostředky skutečně schopno použít, uvidíme na příkladu Kosova.

¹⁹² MATĚJKA, Zdeněk. Úloha Severoatlantické aliance při stabilizaci Balkánu. In HAD, Miloslav (ed). *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006, s. 52.

¹⁹³ KŘÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 9.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 13.

4.1.1. Hlavní cíle/požadavky a očekávání

Na úvod této kapitoly je vhodné poukázat na nesporný fakt, že činnost mezinárodních organizací a dalších aktérů angažujících se v kosovském konfliktu byla nesmírně propojená. Z tohoto úhlu pohledu lze nahlížet i na cíle a očekávání NATO. Na základě poznatků z předchozích kapitol můžeme prohlásit, že cíle NATO byly většinou úzce provázány s cíli a požadavky mezinárodního společenství, které byly často zhmotněny i v rezolucích vydaných RB OSN. V souvislosti s cíli a očekáváním NATO, můžeme tyto cíle pojmut ve dvou rovinách či obdobích. Mluvíme o cílech, kterých mělo být dosaženo před uskutečněním vojenským zásahem NATO a jejichž částečné nenaplnění vyústilo až v tento zásah a pak jsou zde i cíle a očekávání, kterých mělo být dosaženo bombardováním, a určité cíle se také v průběhu vojenského zásahu modifikovaly nebo se přidávaly cíle nové, kterými pak byla také ospravedlňována i jistá mezinárodně-právní kontroverznost zásahu NATO, tedy šlo o určité alibi, proč došlo k bombardování.

Jak již bylo výše naznačeno, tak NATO zpočátku neformulovalo své vlastní cíle, ale hrálo spíše roli vojenského garanta k vynucení požadavků, jež byly stanoveny v rezolucích RB OSN. Rezoluce RB OSN vydané v souvislosti s Kosovem a jejich obsah jsou předmětem jiné kapitoly této práce věnující se externím aktérům. Avšak v této souvislosti můžeme společné body těchto rezolucí považovat za cíle NATO. Je vhodné také na úvod této podkapitoly zmínit, že v kosovské krizi můžeme pozorovat dva stupně přímé angažovanosti NATO. První formu angažování NATO se stal diplomatický nátlak, pro který se vytvořilo příznivé mezinárodní prostředí poté, když se na odsouzení ukrutností Miloševičova režimu v Kosovu shodli nejdůležitější aktéři mezinárodních vztahů, a to OSN (rezoluce RB č. 1199), NATO, Kontaktní skupina, OBSE, Rusko a EU. Stinnou stránkou tohoto diplomatického nátlaku, který vyvrcholil v jednání v Rambouillet, byl dle některých¹⁹⁵ také fakt, že NATO jej chápalo jako příležitost dokázat svou pokračující užitečnost a potenciál po skončení studené války a schopnost čelit novým hrozbám vůči sdíleným zájmům a hodnotám. Druhou formou angažovanosti byl samozřejmě po neúspěchu diplomatického nátlaku, dobře známý vojenský zásah.¹⁹⁶

Nyní tedy bude pozornost zaměřena na cíle NATO, respektive nejprve cíle zakotvené v rezolucích RB OSN. Že byla situace od počátku roku 1998 velmi kritická, už víme. Probíhala mnohá jednání, která měla situaci uklidnit, avšak většinou nikam nevedla. Rada NATO 11. června 1998 dokonce rozhodla zahájit plánování celé řady vojenských možností.

¹⁹⁵ Viz např. MCGWIRE: Why did we..., s. 19.

¹⁹⁶ EICHLER, Jan. Evropská stabilita a bezpečnost po Kosovu. *Mezinárodní vztahy*, 2000, roč. 35, č. 4, s. 19-20.

Byl dokonce porušen princip, že s teroristy se nejedná a velvyslanec Gelbard v Ženevě a koncem června i Richard Holbrooke v násilně okupované kosovské vesnici Junik se sešli se zástupci UÇK a vyjednávali s nimi. Ve dnech 19. – 22. července Rada NATO konstatovala silící vliv UÇK, který má i silnou podporu ze zahraničí a také zvyšující se počet jejich jednotek v oblasti. Mezinárodní společenství určilo v této době za strategický cíl zachování celistvosti SRJ a posílení autonomie Kosova. Bezprostředním cílem mělo být zastavení bojů a zahájení jednání. Vyjednávání pokračovala na mnoha úrovních, ale ozbrojené srážky mezi UÇK a srbskými silami pokračovaly.¹⁹⁷

RB OSN vydává 23. září 1998 rezoluci č. 1199, která požadovala ukončení nepřátelské činnosti, zastavení palby, stažení jugoslávských ozbrojených sil z Kosova, řešení sporů nenásilnými prostředky, povolit uprchlíkům návrat do jejich domovů a umožnit jim přístup k humanitární pomoci, najít politické řešení sporu s albánskou stranou, lepší kooperaci SRJ s mezinárodními organizacemi, umožnit efektivní a dlouhodobý monitoring situace v oblasti, ukončení porušování lidských práv, kterýžto jev není vnímán pouze jako vnitřní záležitost SRJ. V této rezoluci je již situace v Kosovu označena jako bezprostředně hrozící humanitární katastrofa.¹⁹⁸ RB OSN varovala, že nebudou-li ze strany SRJ podniknuta opatření požadovaná touto rezolucí, budou zvažena „dodatečná opatření k udržení nebo obnovení míru a stability v oblasti“.¹⁹⁹ Co bylo touto formulací myšleno, bude zřejmé z níže popsané reakce NATO.

Humanitární situace v oblasti se stále nelepšila a střety pokračovaly. Určitý pokrok přinesla až jednání Richarda Holbrooka s Miloševićem konané od 6. října 1998, které bylo podporované OBSE a jejím tehdejší polským předsedou Geremekem. Na podporu požadavků mezinárodního společenství se NATO rozhodlo přitvrdit svůj postup a 13. října 1998 a přijalo tzv. aktivační rozkazy ke vzdušným útokům.²⁰⁰ Letecký úder měl začít o čtyři dny později, pokud by SRJ nepřistoupila na požadavky uvedené v rezoluci č. 1199. Aktivační rozkazy však byly v platnosti až do zahájení leteckého úderu NATO. Na pozadí těchto silných vojenských hrozeb ze strany NATO tak probíhala výše zmíněná Holbrookova diplomatická iniciativa. Situaci se podařilo uklidnit a výsledná dohoda spočívala v zahájení dialogu mezi kosovskými Albánci a Srby, omezení srbských bezpečnostních sil v Kosovu a rozmístění monitorovací mise OBSE.²⁰¹ Jugoslávie také pod hrozbou leteckých úderů ze strany NATO přistoupila hned druhý den po přijetí aktivačních rozkazů, tedy 14. října 1998, na podmínky,

¹⁹⁷ DIENSTBIER: *Daň z krve...*, s. 25 – 35.

¹⁹⁸ Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1199 ze dne 23. září 1998.

¹⁹⁹ DIENSTBIER: *Daň z krve...*, s. 37.

²⁰⁰ Statement to the Press by Secretary General NATO Following Decision on the ACTORD ze dne 13. října 1998.

²⁰¹ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 46.

kteřé byly stanoveny rezolucí RB OSN č. 1199, a omezila své bojové operace a vojenskou přítomnost v Kosovu, což mělo významný humanitární dopad pro návrat uprchlíků, kteří do této doby přebývali v horách, což by mohlo mít vzhledem k blížící se zimě fatální následky.²⁰²

Důležitým bodem dohody Holbrooka s Miloševićem, jež úzce souvisí s rostoucí angažovaností NATO v kosovském konfliktu, je skutečnost, že se dohodli na přípravě tzv. NATO Air Verification Mission. Zhruba o měsíc později bylo NATO prakticky oficiálně „vtaženo“ do řešení kosovské situace, protože 24. října 1998 byla vydána rezoluce RB OSN č. 1203, a touto rezolucí byla schválena NATO Air Verification Mission, což v praxi znamenalo, že letadla NATO měla povolení k přeletům nad SRJ a monitorovala tamní situaci, avšak použití zbraní zatím povoleno nebylo.²⁰³ Situace tak byla i přes neustálá jednání a pod vlivem hrozeb NATO velmi napjatá. Na počátku roku 1999 se dokonce začala opět rozvíjet akce jugoslávských bezpečnostních složek, někdy interpretována jako systematické etnické čištění Kosova, podle Kříže však šlo spíše o nevybíravě vedenou protipovstaleckou kampaň, kdy u Srbů bylo hluboce zakořeněné vnímání Albánců jako lidí druhé kategorie.²⁰⁴ V této atmosféře se 15. ledna 1999 navíc odehrál masakr v Račaku, který propagandisticky posloužil jako spouštěcí moment událostí, které vyústily až do bombardování.²⁰⁵

NATO tak vlivem situace přistoupilo k další eskalaci hrozeb. Předtím se sice pokusili generálové NATO Wesley Clark a Klaus Naumann přimět Bělehrad k dodržování dohody, ale nakonec tento pokus skončil tak, že tyto vysoké alianční činitele Milošević odmítl přijmout. Hrozby dále eskalovaly, když dne 20. ledna 1999, tedy pouhých pět dnů po Račaku, vrchní velitel NATO v Evropě Wesley Clark rozhodl o zkrácení varování před leteckými útoky z 96 na 48 hodin a americkému námořnictvu byl vydán rozkaz k přesunu z Egejského do Jaderského moře.²⁰⁶ Dne 29. ledna 1999 se sešla v Londýně Kontaktní skupina na úrovni ministrů zahraničí a shodla se na mírovém plánu pro Kosovo. Na tomto setkání se rozhodlo o svolání jednání Srbů a kosovských Albánců do Rambouillet na 6. února 1999 a strany měly mít tři týdny na to, aby se dohodly. V obecné rovině tento plán předpokládal ukončení násilí, teritoriální integritu SRJ, vybudování demokratických institucí na Kosovu, ochranu lidských práv, bezpečný návrat uprchlíků atd.²⁰⁷ Tento plán, jenž obsahoval celkem deset bodů, byl okamžitě světovými médii označen za jakési ultimátum a byl založen také na stažení

²⁰² MCGWIRE: *Why did we...*, s. 15.

²⁰³ GREENWOOD, Christopher. *Humanitarian Intervention: the Case of Kosovo. Finnish yearbook of international law*. 2002, roč. 10, č. 1, s. 146.

²⁰⁴ KŘÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 47.

²⁰⁵ DIENSTBIER: *Daň z krve...*, s. 54.

²⁰⁶ *Tamtéž*, s. 51-52.

²⁰⁷ KŘÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 48.

jugoslávských bezpečnostních složek z Kosova, demilitarizaci UÇK a rozmístění 30 000 vojáků NATO v Kosovu.²⁰⁸

O pouhý den později, tedy 30. ledna se ke slovu dostává opět NATO, když vydává důležité prohlášení Severoatlantické Rady o Kosovu, v němž poskytlo svému tehdejšímu generálnímu tajemníkovi Javierovi Solanovi právo rozhodnout o leteckých útocích bez dalšího jednání, tedy i bez souhlasu Kontaktní skupiny.²⁰⁹ V tomto prohlášení se mimo jiné píše, že NATO požaduje po obou stranách konfliktu v Kosovu plné respektování požadavků mezinárodního společenství a dodržování všech příslušných rezolucí RB OSN k situaci v Kosovu (zejména požadavky v rezolucích č. 1160, 1199 a 1203). NATO poskytlo také podporu strategii Kontaktní skupiny a jejímu jednání o prozatímním politickém urovnání situace. Je žádáno také okamžité vyšetření Masakru v Račaku a postavení viníků před Trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii. Kosovská krize zůstává hrozbou pro mezinárodní mír a bezpečnost a strategií NATO je zastavit násilí a tím odvrátit hrozící humanitární katastrofu. Kroky vedoucí za tímto účelem musí obsahovat souhlas obou stran s předvoláním k zahájení jednání v Rambouillet od 6. února 1999 a dokončení jednání o prozatímním politickém urovnání ve stanovené lhůtě. Dále je požadováno plné a okamžité dodržování příměří oběma stranami a ze strany SRJ dodržování svých závazků vůči NATO, včetně toho, že speciální policejní síly SRJ budou vykonávat dohled nad pořádkem a další aktivity v souladu s dohodou mezi NATO a SRJ ze dne 25. října 1998, a bude ukončeno nadměrné a nepřiměřené užití síly, jež odporuje těmto závazkům. Pokud tyto výše uvedené kroky nebudou přijaty, je NATO připraveno přijmout nezbytná opatření, jež povedou k dodržování mezinárodních závazků a požadavků s cílem odvrátit humanitární katastrofu tím, že bude dosaženo požadavků mezinárodního společenství a bude dosaženo politického urovnání. Rada NATO tedy souhlasila s tím, že Generální tajemník NATO může povolit letecké údery proti cílům na území SRJ. NATO v tomto prohlášení také zmiňuje, že toto rozhodnutí přispěje k vytvoření podmínek pro rychlé a úspěšné jednání o prozatímním politickém řešení statutu Kosova, zachová územní celistvost SRJ a ochrání práva všech etnických skupin.²¹⁰

Dle Kříže si tedy NATO vynucovalo splnění svých požadavků přímou hrozbou užití vojenské síly, a začalo prakticky mluvit jazykem diplomatů z 19. století, kdy byla válka

²⁰⁸ The Independent International Commission on Kosovo. *The Kosovo Report*. New York: Oxford University Press, 2000, s. 82.

²⁰⁹ DIENSTBIER: *Daň z krve...*, s. 58.

²¹⁰ Prohlášení Severoatlantické Rady o Kosovu ze dne 30. ledna 1999.

legálním prostředkem zahraniční politiky. V důsledku to vlastně znamenalo, že NATO porušuje Chartu OSN, která hrozbu použití vojenské síly výslovně zakazuje.²¹¹

Na pozadí těchto hrozeb a ultimát vůči SRJ začalo klíčové jednání o řešení kosovské krize, kdy se zástupci Kontaktní skupiny sešli na zámku Rambouillet ve Francii se zástupci zneprátelených stran a začali od 6. do 23. února vyjednávat o komplexním řešení kosovské otázky, přičemž návrhy západních vyjednávačů byly kritizovány jak ze strany Srbska, tak i kosovských Albánců.²¹² Oběma stranám bylo navrženo podepsání tzv. „Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo“, která obsahovala tyto klíčové body - okamžitý klid zbraní, mírové řešení konfliktu, tříleté přechodné období před stanovením definitivního statusu Kosova, zaručení teritoriální integrity SRJ, samospráva Kosova, prosazení lidských práv a svobod, ochrana menšin, svobodné volby pod dohledem OBSE, amnestie pro činy související s konfliktem, stažení podstatné většiny jugoslávských ozbrojených sil a mezinárodní vojenská přítomnost pod velením NATO v Kosovu.²¹³ Jak již víme z předchozího výkladu, tak Srbové tuto dohodu odmítli podepsat například z důvodu, že v tzv. dodatku B smlouvy deklarovaná budoucí přítomnost vojenských sil NATO by znamenala prakticky okupaci celého území SRJ nejen Kosova a její kapitulaci. Albánci, ačkoliv s některými podmínkami smlouvy též nesouhlasili, byli diplomatickým nátlakem a výhrůžkami ze strany USA donuceni k podepsání, jelikož chtěli dosáhnout podpory pro své požadavky ze strany Západu. Ačkoliv jakési druhé kolo proběhlo v Paříži mezi 15. a 19. březnem 1999, situace se směrem k dohodě mezi všemi stranami neposunula. Početní stav jugoslávských jednotek v oblasti navíc rychle rostl.²¹⁴

Holbrooke se po 19. březnu ještě pokusil s Bělehradem vyjednávat, ovšem jednání selhala a do situace se 23. března vložil Javier Solana, který na tiskové konferenci prohlásil, že NATO zahájí vojenskou akci proti SRJ v důsledku odmítnutí požadavků kladených mezinárodním společenstvím.²¹⁵ Po vyčerpání diplomatického úsilí tedy NATO přistoupilo k použití přímé vojenské síly, která, jak jsme viděli do této doby, sloužila jen jako prostředek podporující diplomatický tlak. Dne 24. března tak NATO přistoupilo k leteckým útokům, které byly připravovány a avizovány již od jara 1998 a měly kódové označení Allied Force a trvaly celých 78 dní, když vyústily v podepsání mírových dohod v Kumanovu.

²¹¹ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 49.

²¹² The Independent International Commission on Kosovo. *The Kosovo Report*. New York: Oxford University Press, 2000, s. 151–152.

²¹³ Rambouillet Accords: Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo. S/1999/648 ze dne 7. června 1999.

²¹⁴ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 50–51.

²¹⁵ Tisková zpráva NATO ze dne 23. března 1999.

Je celkem paradoxní, že NATO, ačkoliv se před zahájením ozbrojené intervence proti SRJ opíralo o hlavní cíle společné západnímu společenství, tedy ukončení násilí a politické řešení kosovské krize, nemělo jako hlavní iniciátor tohoto ozbrojeného útoku určené požadavky, na kterých by se napříč členskou základnou shodlo.²¹⁶ Po zahájení operace americký prezident Bill Clinton prohlásil 24. března za cíle leteckého úderu NATO demonstrovat odhodlání Aliance čelit agresi, odstrašit SRJ od eskalace krize a podlomit její schopnost vést v budoucnu válku.²¹⁷ Jelikož NATO a jeho členské státy neměly stále jasně stanoveny politické cíle, došlo vrcholnými představiteli Severoatlantické Rady 12. dubna 1999 k určení politických cílů leteckých úderů následujícím způsobem: 1. prokazatelné ukončení všech vojenských akcí, násilí, vyhánění a etnických čistek; 2. stažení vojenských, paramilitárních a policejních sil SRJ z Kosova; 3. rozmístění mezinárodních vojenských jednotek v Kosovu; 4. vytvoření podmínek pro návrat uprchlíků a práci mezinárodních organizací; 5. vytvoření politické dohody pro Kosovo na bázi dohody z Rambouillet a v souladu s mezinárodním právem a Chartou OSN.²¹⁸ Jednalo se tak o částečný ústup od požadavků, které byly zakotveny ve smlouvě z Rambouillet a je vidět, že požadavek deeskalace konfliktu měl přednost před demokratizací této srbské provincie.²¹⁹

Pro podporu svých požadavků tedy NATO použilo ozbrojené letecké útoky, které neměly mandát RB OSN a z hlediska mezinárodní práva tedy nebyly legální. Během těchto náletů nejprve věnovalo NATO pozornost ničení hlavních zdrojů Miloševičovy moci, tedy bezpečnostních složek, politického systému, ekonomického systému a médií, kdy tyto cíle tvořily v žargonu NATO tzv. strategickou infrastrukturu (elektrárny, továrny, mosty, atd.). Na tyto cíle se soustředilo NATO také z toho důvodu, že nebylo příliš úspěšné v destrukci jugoslávských policejních, vojenských a paramilitárních sil, což mělo SRJ donutit přijmout alianční požadavky. Volba těchto strategických cílů se ukázala být pro dosažení západních požadavků velmi úspěšná.²²⁰

Pro ospravedlnění leteckého úderu argumentovaly například USA či Rada NATO. Dále budou některé jejich argumenty, které můžeme také považovat za určité alianční cíle, představeny, a v další podkapitole bude konečně poukázáno na to, jestli došlo k úspěšnému naplnění nejen těchto cílů, čili jestli nastala situace, která byla naplněním cílů předpokládána. Rada NATO předložila důvody k zásahu i bez mandátu OSN, které zněly zhruba následovně –

²¹⁶ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 89.

²¹⁷ The Independent International Commission on Kosovo. *The Kosovo Report*. New York: Oxford University Press, 2000, s. 85.

²¹⁸ MATĚJKA: *Úloha Severoatlantické aliance...*, s. 57.

²¹⁹ KRÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 90.

²²⁰ Tamtéž, s. 74.

vláda SRJ nedodržela předešlé rezoluce RB OSN; OSN důrazně varovalo před hrozcí humanitární katastrofou v Kosovu, ke které by mohlo dojít v důsledku jednání SRJ, která odmítala hledat mírové řešení konfliktu a konflikt byl hrozbou pro mír a bezpečnost v regionu. Dle Rady NATO by SRJ pokračovala v teroru vůči albánskému obyvatelstvu, kdyby Aliance nezasáhla.²²¹ USA viděly jako důvod k zásahu humanitární katastrofu, která postihla stovky tisíc obyvatel Kosova, z nichž se stali uprchlíci v důsledku masivních represí ze strany SRJ. Jednání SRJ bylo v důsledku toho hrozbou i pro sousední státy, protože se masivně zvedla vlna uprchlíků. Dalším cílem mělo být ukončení masivního porušování lidských práv včetně vražd, znásilňování a vysídlování Albánců z Kosova.²²²

4.1.2. Reálné naplňování cílů

V předchozí podkapitole došlo k představení cílů, které mělo NATO v určeném období v kosovském konfliktu a taky jakými prostředky/nástroji těchto cílů chtělo dosáhnout. Obsahem této podkapitoly bude zhodnocení toho, zda-li tyto cíle, respektive výsledky, které byly těmito cíli předpokládány, byly dosaženy a mohla tak být zhodnocena úspěšnost angažovanosti NATO při řešení kosovského konfliktu vzhledem k stanovené výzkumné otázce.

Zhodnocení úspěšnosti cílů, kterých NATO a mezinárodní společenství vůbec dosáhlo při řešení kosovského konfliktu v určeném výzkumném období je velmi ošidné, protože každý autor tuto problematiku hodnotí jinak, a je přirozené, že určité „samohodnocení“ organizacemi, jichž se toto „měření úspěšnosti“ týká, bude optimističtější než hodnocení jiných nezávislých expertů.

Jistě se všichni shodnou na tom, a z předchozího výkladu je nám jasné, že až do zahájení leteckých úderů NATO nebylo dosaženo v cílech, které si mocnosti při řešení konfliktu v Kosovu předsevzaly, žádných valných úspěchů. Jistá výjimka, jež toto tvrzení vyvrací, je situace, kdy Miloševićův režim pod hrozbou použití vojenské letecké síly ze strany NATO, přistoupil na požadavky, které byly stanoveny v rezoluci RB OSN č. 1199 a omezil své bojové operace v Kosovu i přítomnost bezpečnostních složek.

Snad nejvýznamnějším cílem byla deeskalace konfliktu, která měla napomoci ke zlepšení humanitární situace v oblasti. Zda-li se toto vlivem bombardování povedlo, je velmi diskutabilní. V této souvislosti se hodí zmínit skutečnost, že hodnotíme-li úspěšnost zásahů taktických vojenských cílů (vojenské základny, technika a stroje pozemních i leteckých sil,

²²¹ ROBERTSON, George. *Kosovo One Year On: Achievement and Challenge*. Brussels: NATO Office of Information Press, 2000, s. 14.

²²² The Independent International Commission on Kosovo. *The Kosovo Report*. New York: Oxford University Press, 2000, s. 230.

příslušníci bezpečnostních sil SRJ,...) leteckými útoky NATO, tak tyto útoky byly v zásadě neúspěšné a způsobily jen minimální škody. A NATO tak nebylo schopno efektivně eliminovat jugoslávské bezpečnostní síly v Kosovu a zbránit jim v provádění etnických čistek, které po zahájení útoku NATO dokonce ještě zintenzivněly a zvedla se i masivní uprchlická vlna a humanitární situace se tak stávala stále více neudržitelnou. Naopak útoky na tzv. strategickou infrastrukturu nakonec úspěšné byly, neboť právě toto donutilo přijmout Miloševići alianční politické požadavky. Dle Kříže tak kampaň Allied Force přesto skončila překvapivým úspěchem, kdy v historii nenajdeme případ, kdy by byla válka rozhodnuta pouze leteckými údery, jež donutily protivníka ke splnění politických požadavků. Neboť právě Milošević musel souhlasit se stažením jugoslávských bezpečnostních sil z Kosova a následnou vojenskou přítomností NATO pod mandátem krytým rezolucí RB OSN č. 1244. Někdy bývá akce NATO označovaná za politickou katastrofu a vojenský úspěch, avšak blíže realitě je konstatování, že NATO bylo vojensky mnohem méně úspěšné, než se soudilo v době provedení úderu, ale i tato dle Kříže vojenská katastrofa nicméně stačila k politickému vítězství.²²³ Pozitivně se přirozeně staví k výsledkům bombardování i členská vláda NATO a jejich orgány, dle jejichž oficiálního hodnocení nakonec bombardování svůj stanovený účel splnilo.²²⁴

S takto optimistickým pohledem na věc se však dá souhlasit opravdu jen stěží a dále budou nastíněny některé problematické aspekty, vlivem kterých lze tuto humanitární intervenci hodnotit z hlediska naplnění cílů již ne v tak pozitivních barvách. Úspěšnost akce není světovou veřejností vnímána bez vážných výhrad. Velmi problematicky se jeví naplnění cílů prokazatelného ukončení všech vojenských akcí, násilí, vyhánění a etnických čistek a vytvoření podmínek pro návrat uprchlíků a řešení humanitární situace vůbec.

Je sice nespornou pravdou, že vlivem bombardování se nakonec podařilo donutit Miloševiće, aby byly z Kosova stáhnuty vojenské, paramilitární a policejní síly SRJ (splnění politického cíle dle bodu 2 dle Rady NATO) a tím zastavit etnické čistky vůči albánskému obyvatelstvu (splněn bod č. 1) a tím umožnit i návrat uprchlého albánského obyvatelstva zpět do svých domovů a v Kosovu začaly v rámci mise OSN UNMIK působit i mezinárodní organizace (splnění bodu č. 4), avšak toto „vyřešení“ situace okamžitě po bombardování vyvolalo odvetu naopak vůči nealbánskému obyvatelstvu Kosova, zejména vůči Srbům, ale i Romům a dalším etnikům, kteří se stali rovněž obětí etnických čistek a vyhánění ze strany radikálních Albánců. Problematickým faktem byla i skutečnost, že bombardováním se

²²³ KŘÍŽ: *Severoatlantická aliance a...*, s. 75 – 76.

²²⁴ MATĚJKA: *Úloha Severoatlantické aliance...*, s. 57.

bojovalo za lidská práva, avšak byli přitom zabíjeni nevinní lidé.²²⁵ To sice nemá přímou souvislost s politickými cíli NATO, ovšem z morálního hlediska je potřebné na tuto skutečnost upozornit. Jak tedy vidíme jedna etnická čistka tak vystřídal druhou, tudíž o splnění deklarovaného cíle, kterým bylo zlepšení humanitární situace, nemohlo být ani řeči, tudíž ani deklarované stability tohoto regionu, tudíž rovněž nebylo dosaženo.

Ačkoliv je působení NATO v kosovském konfliktu vnímáno z mnohých důvodů velmi kontroverzně, tak z hlediska analýzy politických cílů, které si NATO předsevzalo na zasedání Severoatlantické Rady 12. dubna 1999, musíme konstatovat, že tyto cíle byly téměř kompletně naplněny. Čili došlo k ukončení všech vojenských akcí, násilí, vyhánění a etnických čistek (viz bod 1 dle Rady NATO). Sice z předchozího textu víme, že začaly nové etnické čistky vůči nealbánskému obyvatelstvu, ale Rada NATO spojovala etnické čistky pouze s jednotkami Miloševićova režimu, jenž byl považován za hlavního viníka celé situace, které se tímto zastavit podařilo, a tudíž čistky prováděné kosovskými Albánci nebyly brány vůbec do úvahy, i když následně probíhaly. Byly staženy vojenské, paramilitární a policejních síly SRJ z Kosova. V Kosovu byly rozmístěny mezinárodní vojenské jednotky KFOR, jež odpovídaly mimo jiné za bezpečný návrat obyvatel, kteří vlivem války opustili své domovy, a tím došlo k vytvoření podmínek pro návrat uprchlíků a bezpečnou práci mezinárodních organizací (splněn bod 3 a 4 cílů NATO). Dle cíle NATO obsaženého v bodu 5 byla vytvořena politická dohoda pro Kosovo na bázi dohody z Rambouillet a v souladu s mezinárodním právem a Chartou OSN²²⁶, i když oproti původním požadavkům v této dohodě došlo k velkým ústupkům. Dříve deklarovaná demokratizace provincie ustoupila do pozadí vlivem preference deeskalace konfliktu, jednotky NATO se nesměly pohybovat po celém území SRJ, ale jen v Kosovu, Kosovo prakticky v tomto období nemá autonomní postavení, ale je jakýmsi mezinárodním protektorátem a de iure zůstalo součástí SRJ.²²⁷ Ona „báze“ dohody z Rambouillet tedy sice zachována byla, ale Miloševićovi byly poskytnuty určité ústupky. V této souvislosti je však nutné poukázat na velmi problematický jev, a sice to, že tyto cíle byly směřovány především proti SRJ, která byla označena za hlavního viníka celé situace, a cíle byly koncipovány prakticky ve prospěch albánského etnika na Kosovu. Z předchozího výkladu však víme, že situace na Kosovu není tak jednoduchá, protože albánské etnikum na Kosovu nebylo nikdy pouze v roli těch, kdo jsou obětí násilí a útlaku, ale

²²⁵ DIENSTBIER: *Daň z krve...*, s. 229.

²²⁶ Jednalo se tzv. „Vojensko-technickou dohodou mezi NATO a SRJ a Srbskou republikou“ podepsanou dne 9. června 1999 v makedonském Kumanovu. Podmínky této dohody byly promítnuty do rezoluce RB OSN č. 1244 ze dne 10. června 1999.

²²⁷ MATĚJKA: *Úloha Severoatlantické aliance...*, s. 58.

mnohdy sami uskutečňovali teror a svým jednáním tak napomáhali eskalaci konfliktu. Typickým příkladem je situace, když po stažení sil SRJ z Kosova na základě Miloševičova přistoupení na podmínky rezoluce RB OSN č. 1199 koncem roku 1998, UCK ihned zaplnila vzniklé mocenské vakuum a začala uskutečňovat na těchto územích etnické čistky, což následně přirozeně vyvolalo i Miloševičovu reakci. V této souvislosti tak nastává určité morální dilema týkající se ospravedlnění zásahu, kdy je významně straněno jedné straně sporu. Zkoumání tohoto problému však není předmětem této práce.

Aby došlo ke krátkému zhodnocení cílů, které si NATO v daném období předsevzalo, lze tvrdit, že v naplnění cílů, které se v průběhu zkoumaného období průběžně modifikovaly, bylo NATO nakonec v drtivé většině úspěšné. Jako nástroj k prosazení těchto cílů byl nejprve použit diplomatický tlak, který pak přešel k hrozbě použití vojenskou silou (aktivační rozkazy), což mělo tento diplomatický tlak spíše podpořit, dále byla demonstrována síla prostřednictvím tzv. NATO Air Verification Mission a nakonec došlo i na neomezené užití vojenské letecké síly, což jsou všechno nástroje hard power. Jestli tyto cíle ovšem dokázaly vyřešit skutečné nejen lidské problémy, které oblast Kosova skrývá, je ovšem otázkou nad rámec této práce, kterou ať si dle poskytnutých informací zodpoví každý sám. Odpověď je však nasnadě. Mnohdy se lze domnívat, že cíle byly deklarovány a modifikovány tak, aby jejich úspěšné splnění ospravedlnilo samotnou angažovanost NATO v kosovském problému.

4.2. Role EU v kosovském konfliktu

Zkoumat roli v EU v kosovském konfliktu vzhledem k období, které bylo určeno ve výzkumném rámci pro testování výzkumných otázek a hypotéz, tedy počínaje přelomem let 1998 a 1999 a konče nástupem mezinárodního protektorátu OSN UNMIK v oblasti Kosova, sebou nese jistá úskalí, která však budou níže nastíněna a okolnostně zasazena do kontextu řešení kosovského konfliktu v daném období. Můžeme však stručně předeslat, že poučení z „angažovanosti“ EU při řešení kosovského konfliktu do doby, než bylo ukončeno bombardování a nastala mezinárodní okupační správa pod záštitou OSN v Kosovu, bylo pro EU cennou lekcí, která změnila od základů působení a roli EU na Balkáně, kdy byl přehodnocen způsob, jakým zde bude Unie participovat. Z původně dosti podružné role EU, která je charakteristická pro období zkoumané v této práci, se EU stala postupem času lídrem stabilizace západního Balkánu.

4.2.1. Cíle a očekávání EU

Předtím než budou představeny konkrétní cíle a očekávání EU v rámci řešení kosovského konfliktu, bylo by vhodné nastínit rámec, možnosti a nezbytné nástroje, které měla Unie v dané době k dispozici, a to nám může částečně pomoci pochopit, proč EU ve zkoumaném období jednala pouze v té omezené míře, jak bylo naznačeno výše. Ve stručnosti bude tedy popsán relevantní soudobý vývoj Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU (dále SZBP).

V době, kdy započal krizový vývoj na Balkáně v důsledku postupného rozpadu Jugoslávie, nebyla EU dostatečně připravena, aby mohla na tento vývoj efektivně reagovat, jelikož neměla k dispozici právní rámec, především fungující obranou a bezpečnostní politiku, ale ani rozhodovací postupy a instituce.²²⁸

Ačkoliv již od počátku vývoje Evropských společenství (dále ES) se předpokládala určitá společná zahraniční politika, k nějakému většímu rozvoji SZBP dochází až koncem 80. let s přijetím Jednotného evropského aktu, avšak je třeba neopomenout, že určitá spolupráce mezi členskými státy byla zaznamenána již od 70. let v rámci tzv. Evropské politické spolupráce. SZBP byla dále modifikována Maastrichtskou smlouvou, kdy SZBP byla obsažena v druhém pilíři struktury nově vzniklé entity EU, která ovšem na rozdíl od ES neměla mezinárodněprávní subjektivitu, což činilo problémy, protože nemohla uzavírat na rozdíl od ES mezinárodní smlouvy. Pro oblast SZBP je typické, že je ovládána mezivládní formou spolupráce, což rovněž stěžuje manévrovací prostor EU, protože s postupy musí souhlasit všichni členové. Maastrichtská smlouva také vytýčila cíle SZBP.²²⁹ Při formulaci SZBP se také počítalo se zahrnutím otázek týkající se bezpečnosti EU včetně možnosti vytváření společné obranné politiky, která by časem vedla k společné obraně. Byl definován vztah mezi EU a Západoevropskou unií (dále ZEU), která byla označena za integrální součást vývoje EU a umožňovalo požádat ZEU o vypracování a provádění rozhodnutí a akcí v obranné oblasti. Po podepsání Maastrichtské smlouvy došlo dne 19. června 1992 k aktivizaci ZEU, kdy se zástupci členských zemí ZEU sešli v německém Petersbergu, kde byly vyhlášeny tzv. petersberské mise. V nich se členské státy shodly na připravenosti poskytnout konvenční ozbrojené síly pro úkoly pod vedením ZEU, které měly zahrnovat záchranné a humanitární operace, dohled nad dodržováním míru, úkoly bojových uskupení při

²²⁸ HAD, Miloslav. Společná zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie a Balkán. In HAD, Miloslav (ed). *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006, s. 17.

²²⁹ Mezi hlavní cíle SZBP EU patří chránit společné hodnoty, základní zájmy a nezávislost EU; upevňovat bezpečnost EU a jejich členských států; chránit mír a posilovat mezinárodní bezpečnost; podporovat mezinárodní spolupráci; rozvíjet a konsolidovat demokracii, právní normy a dodržování LP a ZS.

řešení krizových situací a to včetně vynucování míru. Státy se rovněž zavázaly podpořit opatření k prevenci konfliktů a mírové operace pod mandátem OSN a KBSE.²³⁰

Systém zavedený Maastrichem se ukázal jako ne příliš funkční, protože byl složitý a nedostatečně pružný, a tím pádem neumožňoval účinně reagovat na dynamický mezinárodní vývoj. Fakt, že existovaly dvě paralelní struktury EU a ZEU, komplikoval rozhodování a oslaboval vliv EU nejen v Evropě, ale i ve světě. Na to reagovala Amsterdamská smlouva podepsaná v roce 1997, která v SZBP zavádí nové nástroje a účinnější postupy rozhodování, kdy je stále požadována jednomyslnost, avšak v případě zdržení se hlasování určitým počtem členů toto není na závadu, a rozhodnutí projde (konstruktivní neúčast). Petersberské mise byly zahrnuty jako součást SZBP, což umožnilo vytvoření Evropské bezpečnostní a obranné politiky. Vyjasněny byly vztahy mezi EU a ZEU, kdy bylo stanoveno, že ZEU tvoří nedílnou součást rozvoje Unie s budoucí možností integrace ZEU do EU, rozhodne-li tak Evropská rada. ZEU měla být také využívána ze strany EU pro implementaci a rozhodnutí Unie, jež mají obranný charakter a Evropská rada získala i pravomoc určovat hlavní politické cíle ZEU. Smlouva také nově definovala nástroje a postupy SZBP, mezi které patří definice celkového směřování a principů SZBP Radou EU, zpracovávání společných strategií a přijímání jednotných akcí a společných pozic.²³¹

Amsterdam tedy umožnil rozvinutí SZBP o novou obrannou dimenzi. K významnému popudu pro konkrétní formulaci obranné politiky EU byl francouzsko-britský summit v St. Malo konaný počátkem prosince 1998, kde se tito vojensky nevýznamnější členové EU, shodli na tom, aby EU disponovala vlastními kapacitami pro autonomní vojenské akce, jakož i strukturami analytickými, zpravodajskými i strategicky-plánovacími. Deklarace vzešlá z tohoto summitu předpokládala, že tyto evropské autonomní vojenské akce však bude možné realizovat pouze v případě, když se nebude ve věci angažovat NATO. Stěžejní rozhodnutí o vytvoření evropských obranných kapacit však přijala Evropská rada až v červnu 1999 v Kolíně nad Rýnem. Zde bylo přijato prohlášení, které kladlo důraz na to, aby EU byla schopna převzít odpovědnost za řešení konfliktů, jakož i prevenci konfliktů, jež vyplývá z tzv. petersberských misí. Členské státy se rovněž zavázaly poskytnout vojenské a policejní jednotky pro společné akce pod hlavičkou EU.²³²

Jak tedy vidíme z výše uvedeného, možnost vojenské angažovanosti ze strany EU v námi určeném výzkumném období, byla ještě v plenkách, tudíž o použití vojenských prostředků

²³⁰ HAD: Společná zahraniční a bezpečnostní..., s. 19.

²³¹ Tamtéž, s. 21.

²³² Tamtéž, s. 22.

v této době ze strany EU jako celku nemůže být řeč. Toto je navíc podepřeno faktem, že v St. Malo bylo dohodnuto, že EU by se vojensky angažovala, až kdyby se do daného řešení situace nezapojilo NATO. Eventuální vojenskou angažovanost EU tedy můžeme již vyloučit předem, protože v kosovské situaci NATO angažováno již bylo. Přes výše nastíněné problémy se však EU jako celek v jisté míře do řešení kosovské krize zapojila, ovšem způsob byl přirozeně ovlivněn možnostmi, které měla k dispozici, což si ukážeme níže.

Jedním z nástrojů sloužící již od Maastrichtské smlouvy k naplnění cílů SZBP a uplatňování společného vlivu byly sankce. Ty se mohly stát předmětem tzv. společných postojů zaujímaných Radou EU, jež specifikovaly cíle a rozsah sankčních opatření a upřesňovaly používané sankční prostředky. Až do přelomu tisíciletí byly sankce směřovány jen vůči třetím zemím. Společné postoje a v nich obsažené sankce vznikaly buď na základě rezoluce RB OSN, nebo z iniciativy členských států. Tyto plošné sankce byly později nahrazeny tzv. inteligentními sankcemi, jež byly cíleny přímo proti konkrétním osobám považovaným za přímé původce jevů, kterým měly sankce bránit. Postup přijímání sankcí prošel od Maastrichtské smlouvy mnoha revizemi, avšak až do současnosti platí, že v drtivé většině případů restriktivní opatření jsou přijímány jednomyslně.²³³

Vzhledem k tomu, že SZBP byla v 90. letech ovládána mezivládní formou spolupráce, bylo pro členské státy velmi obtížné se shodnout na nějakém společném postupu při řešení balkánské krize. Přes jisté počáteční úspěchy v roce 1991, kdy ES přispělo k vyřešení konfliktu mezi Srbskem a Slovinskem, se od roku 1992 vliv ES na krize v Chorvatsku a Bosně významně snížil. Bylo to způsobeno tím, že členské státy měly na konfliktní vývoj různé pohledy a k nástupnickým státům zaujímal různé přístupy, a tak bylo téměř nemožné formulovat společný unijní přístup ke konfliktnímu vývoji na území bývalé Jugoslávie.²³⁴ EU jako celek byla v tomto období spíše pasivní a dostala se do vleku politiky washingtonské administrativy a prováděla pouze občasné pokusy o rozvíjení základní linie amerického přístupu respektující při tom americkou politiku směřující k pragmatickým, pro Západ nejméně bolestným řešením.²³⁵ Když v červnu 1993 odmítli bosenští Srbové mírový plán navržený americkými vyjednavací, tak přirozeně ES/EU nemělo k dispozici žádné alternativní řešení a rozhodující úlohy se opět zhostily USA, které prosadily nasazení sil NATO. To vyústilo v Daytonské mírové dohody, které ač byly nakonec podepsány v prosinci 1995

²³³ DRULÁKOVÁ, Radka; TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana; ZEMANOVÁ, Štěpánka; ROLENC, Martin, Jan. Sankční politika Evropské unie: typy sankčních opatření a vztah k sankcím Rady bezpečnosti OSN. *Současná Evropa*, 2011, roč. 16, č. 2, s. 6-8.

²³⁴ HAD, Miloslav. Evropská unie a Balkán. In HAD, Miloslav (ed). *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006, s. 26-27.

²³⁵ PELIKÁN, Jan. Evropská unie v poločase balkánské krize. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 2, s. 14.

v Paříži, byly prací především USA, a ukazují, že role EU byla v této době na Balkáně velmi podružná. Soustřeďovala se pouze na humanitární pomoc státům zasažených konflikty a na podporu mírového procesu. Vůči Balkánskému regionu byl uplatňován bilaterální přístup k jednotlivým státům, přičemž smluvní vztahy s nástupnickými státy Jugoslávie EU neuzavřela.²³⁶ Bylo přistoupeno také k uplatnění rozličných sankcí, ty ovšem byly prováděny v návaznosti na rezoluce RB OSN.²³⁷

Po uzavření Daytonských dohod v roce 1995 a ukončení války v Bosně se změnil přístup EU k balkánskému regionu. Období je charakteristické zvýšenou aktivitou EU v oblasti. Je zavedena nová politika nazvaná Regionální přístup, která byla vyhlášena na zasedání Rady pro všeobecné záležitosti dne 29. dubna 1997. Cílem EU bylo realizovat závěry z Daytonu, podporovat hospodářskou a politickou spolupráci mezi zeměmi Balkánu, rozvíjet dobré vztahy a umožnit volný pohyb osob, zboží a služeb a vytvářet společné projekty. Důraz byl rovněž kladen na dodržování lidských práv a práv menšin, vytváření právního státu a hospodářské reformy. Finančním nástrojem, který podporoval Regionální přístup, byl program OBNOVA započatý v červenci 1996.²³⁸

Regionální přístup byl založen na přísné kondicionalitě, kdy byly stanoveny velmi přísné hospodářské a politické podmínky, aby byla finanční pomoc poskytnuta, a přitom státům nebyla nijak, a to ani náznakem zaručena alespoň teoretická možnost, že by se mohly v budoucnu stát členy EU. Velmi přísné podmínky tohoto programu způsobily, že pokrok v této oblasti byl až do kulminace kosovské krize v roce 1999 velmi omezený, kdy ES mělo výhrady k údajně nacionalistické politice Chorvatska, tudíž mu byla zastavena finanční pomoc z dalšího programu PHARE a SRJ byla z drtivé většiny unijních programů dokonce vyloučena zcela. V 90. letech byla tedy pomoc Unie soustřeďována na humanitární oblast (návrat uprchlíků, zapojení lidí postižených válkou a vojáků zpět do civilního života,...) a rekonstrukci ekonomiky postižené mezinárodní válkou. Pomoc EU byla zprostředkována převážně prostřednictvím Evropského úřadu pro humanitární pomoc ve spolupráci s UNHCR.²³⁹

V době vrcholu kosovské krize počátkem roku 1999 se EU opět nebyla schopna shodnout na společné akci a její přístup byl tedy spíše pasivní, a tudíž iniciativně rozhodující kroky přicházely opět z Washingtonu resp. od NATO. Jak bylo naznačeno již na počátku kapitoly, výsledkem celkového selhání politiky EU v řešení balkánské krize vedlo k přehodnocení

²³⁶ HAD: Evropská unie a Balkán..., s. 27.

²³⁷ DRULÁKOVÁ; TRÁVNÍČKOVÁ; ZEMANOVÁ; ROLENC: Sankční politika Evropské unie..., s. 10.

²³⁸ HAD: Evropská unie a Balkán..., s. 29.

²³⁹ Tamtéž

přístupu EU k Balkánu a výsledkem bylo zformulování nové politiky vůči tomuto regionu. Byl vytvořen Pakt stability pro jihovýchodní Evropu a komplexní politika EU vůči zemím západního Balkánu s názvem Stabilizační a asociační proces.²⁴⁰ Jelikož však k tomuto došlo až po skončení námi určeného výzkumného období, kdy počátky těchto politik datujeme někdy od července 1999, kdy byl v Sarajevu Pakt stability pro jihovýchodní Evropu vyhlášen, nebudeme se jím zde hlouběji zabývat. Lze jen naznačit, že šlo o rámcový projekt vytvořený z iniciativy EU, který měl stimulovat a koordinovat aktivity na reformních a rekonstrukčních projektech. Tento dočasný nástroj byl po roce 2000 významně ovlivněn stabilizačním a asociačním procesem, kdy můžeme říci, že oba projekty byly následně velmi úspěšné a díky tomu se EU postupně stávala významnějším aktérem v balkánském regionu, v němž je v současnosti jakýmsi lídrem stabilizačního snažení. Státům na území bývalé Jugoslávie byla těmito programy již výhledově zaručena perspektiva členství, tudíž státy snáze přistupovaly na podmínky EU, protože se jim zdá perspektiva členství velmi atraktivní. V tomto lze spatřovat jakési soft power působení EU na Balkáně, bohužel pro účely této práce přišla tato aktivita až mimo zkoumané období.

Nyní se však vraťme ke kosovskému konfliktu a roli EU v námi určeném výzkumném období. Ačkoliv nebyl přístup EU ke kosovskému konfliktu příliš jednotný, poměrně důležitým nástrojem, který EU používala pod vlivem zhoršující se situace v Kosovu, byly sankce, které byly předmětem společných postojů Rady EU, a z těchto společných postojů obsahujících sankce můžeme vyčíst i cíle, které chtěla EU těmito prostředky dosáhnout.

Prvním vybraným společným postojem Rady EU týkající se kosovské krize je postoj ze dne 19. března 1998, který potvrzuje již dříve vydané zbrojní embargo na vývoz zbraní do bývalé Jugoslávie, dále ukládá, že do SRJ nesmí být dodáváno žádné vybavení, který by mohlo být použito k vnitřním represím nebo k terorismu. Uplatněno má být rovněž moratorium na vládou financovanou podporu vývozních úvěrů na obchodní styk se Srbskem a investice v této zemi a vysokým představitelům SRJ a Srbska, kteří jsou zodpovědní za represivní akce bezpečnostních sil v Kosovu, nebudou vydávána víza. Seznam těchto osob je přílohou tohoto postoje a má jim být zabráněn vstup na území členských států EU. V tomto postoji EU reaguje na represe a použití síly vůči kosovským Albáncům, což představuje nepřijatelné porušování lidských práv a ohrožuje to bezpečnost oblastí a EU důrazně odsuzuje i teror páchaný UÇK. Unie se ztotožňuje se zprávou vydanou Kontaktní skupinou 9. března 1998 a požaduje, aby vláda SRJ přijala účinné kroky k zastavení násilí a zavázala se najít

²⁴⁰ Tamtéž, s. 31.

politické řešení otázky Kosova skrze mírový dialog s kosovskými Albánci. EU po SRJ požaduje, aby stáhla své zvláštní policejní jednotky a zastavila bezpečnostní akce, jež zasahují civilisty; aby byl umožněn přístup do Kosova výboru Červeného kříže a dalším zástupcům mezinárodních organizací a aby se zavázala zahájit proces dialogu s vedením kosovských Albánců. Pokud SRJ nepřistoupí na uvedené požadavky a budou pokračovat represe, EU deklaruje, že dojde ke zmrazení finančních aktiv držených vládami SRJ v zahraničí.²⁴¹

Následuje společný postoj ze dne 7. května 1998, který byl předpokládán již ve výše uvedeném postoji, nedojde-li k naplnění požadavků a represe budou pokračovat, což se potvrdilo, a tak aktiva držená vládami SRJ a Srbska v zahraničí byla zmrazena.²⁴² V dalším postoji 725/98/SZBP došlo k zavedení sankcí, jež směřují vůči osobám, které jsou zodpovědné za represe vůči nezávislým sdělovacím prostředkům, kdy EU chce tímto podpořit svobodu projevu, a osobám za toto odpovědným nebudou vydávána víza do EU.²⁴³

V průběhu roku 1999 již byly sankce opravdu velice přísné a vysoký nátlak, který měl být těmito sankcemi nastolen, vyvrcholil v průběhu bombardovací kampaně NATO. Důkazem budiž společný postoj Rady EU ze dne 10. května 1999, který se zmiňuje o extrémně zločinné a nezodpovědné politice SRJ a jejím opakovaném porušování rezolucí RB OSN, která učinila nezbytným a oprávněným použití nejtvrdějších opatření včetně vojenského zásahu NATO. EU podporuje maximální tlak na orgány SRJ, aby přistoupily na podmínky mezinárodního společenství. Již koncem dubna 1999 byl zaveden zákaz prodeje a dodávek ropy a ropných produktů. Tímto postojem byl rozšířen režim sankcí EU proti SRJ týkající se zákazu cestování vysokých představitelů Miloševičova režimu, zmrazení prostředků, zákazu financování vývozu soukromým sektorem, rozšíření zákazu nových investic, rozšíření zákazu vývozu materiálu pro vnitřní represe tak, aby zahrnoval zboží služby, technologie a materiál určený pro obnovu a opravu objektů poškozených leteckými údery, zakázat všechny lety mezi SRJ a EU a také zabránit účasti SRJ na mezinárodních sportovních utkáních. V tomto postoji vyjadřuje EU podporu vládě Černé Hory, která vystupovala proti Miloševičovu režimu.²⁴⁴ Ačkoliv byl tento postoj a sankce v něm uvedené velmi tvrdé, nedá se tvrdit, že by nakonec přímo tyto sankce vedly k uklidnění situace. O tomto svědčí také fakt, že společné postoje, které částečně rušily některá omezující opatření, byly vydávány až od roku 2000, tudíž

²⁴¹ Společný postoj ze dne 19. března 1998 o omezujících opatřeních vůči SRJ, zaujatý Radou na základě článku J.2 Smlouvy o EU; (98/240/SZBP).

²⁴² Společný postoj ze dne 7. května 1998 o zmrazení aktiv držených vládami SRJ a Srbska v zahraničí zaujatý Radou na základě článku J.2 Smlouvy o EU; (98/326/SZBP).

²⁴³ Společný postoj ze dne 14. prosince 1998 o omezujících opatřeních vůči osobám v SRJ jednajícím proti nezávislým médiím, zaujatý Radou na základě článku J.2 Smlouvy o EU; (98/725/SZBP).

²⁴⁴ Společný postoj ze dne 10. května 1999 o dalších omezujících opatřeních vůči SRJ, přijatý Radou na základě čl. 15 Smlouvy o EU; (1999/318/SZBP).

naplnění ne všech požadavků těchto společných postojů se neuskutečnilo již po skončení leteckých úderů NATO.

Velmi důležitým prvkem, jenž se dá považovat z hlediska angažovanosti EU v kosovském konfliktu v námi stanoveném výzkumném období jako úspěšný, je diplomatická role Marttiho Ahtisaariho. Dne 17. května 1999 byl tento člověk jmenován hlavním vyslancem EU pro Kosovo. A byl to právě on společně se zvláštním zmocněncem Ruska Viktorem Černomyrdinem, kdo přiměl Miloševiče, aby 3. června 1999 přijal mírový plán vydaný jménem mezinárodního společenství, který zahrnoval odchod srbských jednotek, mezinárodní bezpečností a civilní přítomnost OSN, která bude podporována NATO, zavedení prozatímní administrativní správy Kosova, bezpečný návrat uprchlíků, demilitarizaci UÇK a zahájení procesu vedoucího k samosprávě Kosova. To vyvrcholilo 9. června podepsáním dohod v makedonském Kumanovu.²⁴⁵

4.2.2. Reálné naplňování cílů EU

Jak tedy zhodnotit reálné naplňování cílů, které si EU při řešení kosovského konfliktu předsevzala? Z výše uvedeného textu je zřejmé, že v 90. letech nebyla angažovanost EU jako celku příliš vysoká. Bylo to způsobeno do jisté míry tím, že SZBP politika EU byla ovládána mezivládní formou spolupráce a byla požadována jednomyslnost, tudíž shoda ke společné akci byla velmi obtížná, navíc, když různé členské státy měly na krizový vývoj na Balkáně rozdílné názory a často sledovaly své vlastní sobecké zájmy. Jmenujme příkladně Německo, které v obavě před masivní vlnou albánských emigrantů, kteří se již soustředili v SRN, bylo ochotno poskytnout dříve tak pranýřované Miloševičově autoritativní vládě rozsáhlé koncese výměnou za zpětné přijetí desetitisíců jugoslávských občanů albánské národnosti zpět do SRJ.²⁴⁶ Společná politika EU tudíž příliš nefungovala a tak se stalo, že EU se dostala do vleku americké politiky, a prakticky prosazovala ne přímo své vlastní cíle, ale cíle mezinárodního společenství, kde byl silný vliv USA.

Přesto EU formulovala v době vrcholu kosovské krize určité cíle, které můžeme najít ve společných postojích Rady EU a které měly být vynucovány širokou škálou sankčních opatření. Vyhlášení sankcí však k cílům deklarovaným ve společných postojích nepřispělo, protože až do zahájení leteckých úderů NATO, neměly tyto sankce EU na uskutečnění těchto cílů prakticky žádný efekt. Lze samozřejmě tvrdit, že většina cílů, které si EU předsevzala, byla naplněna, avšak ne zásluhou sankcí, které byly Unií uvaleny na SRJ. Budeme-li hodnotit

²⁴⁵ WEBER, Mark. The Kosovo War: a Recapitulation. *International Affairs*, 2009, roč. 85, č. 3, s. 452.

²⁴⁶ PELIKÁN, Jan. Evropská unie v poločase balkánské krize. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 2, s. 14-15.

úspěšnost EU z hlediska předsevzatých cílů v rámci řešení kosovské krize, na kterých měla zásluhu přímo EU, pak musíme bohužel tuto angažovanost považovat za neúspěšnou.

Jako jistý malý dílčí úspěch můžeme považovat diplomatickou roli zvláštního velvyslance EU pro Kosovo Marttiho Ahtisaariho, který přímo pomohl přesvědčit Miloševiče ke splnění požadavků mezinárodního společenství. Hodnotit však vlivem tohoto faktu roli EU do června roku 1999 jako úspěšnou by bylo značně přehnané.

Hlavními nástroji používanými EU na Balkáně jsou především podpůrné finanční a ekonomické nástroje soustředící se na pomoc v humanitární oblasti a rekonstrukci ekonomiky, což mělo napomoci stabilitě regionu, aby bylo zabráněno dalším konfliktům. Že tyto nástroje v daném období prakticky k ničemu nevedly a krizi v Kosovu nezabránily, již víme. Stejný, de facto nulový efekt, měly i sankce vyhlášené EU. Užití diplomatické prostředky, na kterých se EU v závěru ozbrojeného konfliktu v Kosovu podílela (role velvyslance EU Marttiho Ahtisaariho), úspěšné sice byly, potenciál EU jako celku však zůstal prakticky nevyužit. Jak tedy můžeme vidět, tak v daném období byly využívány především nástroje, které lze klasifikovat jako hard power.

Předchozí neúspěch tak paradoxně angažovanost EU v oblasti po skončení leteckých úderů NATO posílil a EU realizovala vůči balkánskému regionu včetně Kosova nové, od předchozích zkušeností značně odlišné politiky a přístupy, které již z hlediska naplňování svých cílů byly nesporně úspěšné. Jmenujme například Pakt Stability pro jihovýchodní Evropu, Stabilizační a asociační proces, hlavní úlohu EU v rámci IV. pilíře mezinárodní správy OSN UNMIK v Kosovu mající na starosti postkonfliktní rekonstrukci a hospodářský rozvoj Kosova.²⁴⁷ Byl využit i soft power potenciál EU spojený s tím, že státy Balkánu se chtějí v budoucnu stát členy EU, a tak i bez určitého cíleného nátlaku přistupují na požadavky EU. Od roku 2008 EU dokonce v Kosovu převzala některé činnosti po misi OSN UNMIK a zavádí vlastní civilní misi EULEX.

Na tomto místě dojde ke krátkému srovnání nástrojů, které byly používány EU a Severoatlantickou aliancí v daném období při řešení kosovského konfliktu. U NATO se můžeme všimnout, že postup je při řešení krize ovládan hard power nástroji, kdy počáteční nátlak je uskutečňován pouze formou diplomacie, ovšem když se tato diplomacie ukazuje jako neúspěšná, přiklání se NATO nejprve k demonstraci své síly a následně již k přímé hrozbě použití vojenské letecké síly. Tyto hrozby však ve své době měly jen podpořit vyvíjený diplomatický tlak. Když však ani tyto prostředky k prosazení cílů nepomohly,

²⁴⁷ HAD: Evropská unie a Balkán..., s. 30 – 32.

uchýlilo se NATO k přímému použití vojenské síly a zahájilo bombardování SRJ. Hrozba použití silou a následné skutečné použití síly bylo hlavním příspěvkem NATO v kosovské krizi do roku 1999, a proto můžeme souhlasit s částí hypotézy, která roli NATO vidí především ve vojenské oblasti, která však přímo pomohla diplomatickému úsilí.

Nástroje použité EU v daném období lze také zařadit mezi prostředky hard power, ačkoliv nemají tak tvrdý charakter jako hrozba použití násilí, kterou uplatňovalo NATO. Role ve vojenské oblasti je tedy ve své době v případě EU zcela vyloučena, například z důvodu chybějícího právního rámce pro společnou vojenskou akci pod patronací EU. Jsou použity podpůrné ekonomické a finanční nástroje, které mají buď pomoci k naplnění určitých cílů a podmínek EU, nebo naopak hrozba a následné uskutečnění opatření omezujících ku příkladu investice a obchod, měly odradit SRJ od určitého chování. Jako prostředek nátlaku byly používány rozličné druhy sankcí a to nejen finančního a hospodářského charakteru. Hypotézou předpokládaná diplomatická role EU byla potvrzena pouze částečně, kdy EU vyvinula jistou omezenou diplomatickou aktivitu až v závěru bombardovací kampaně NATO, což nás však nemůže vést ke smělému tvrzení, že role EU byla v kosovském konfliktu spíše diplomatického charakteru. U EU se tedy nepotvrdila ani její role jako reprezentanta diplomacie, ani jako soft power aktéra, protože soft power je založena na dobrovolnosti přijímání námi určených požadavků druhou stranou, což se však do roku 1999 nedělo. A mluvíme-li o diplomatickém úsilí, tak se dá směle tvrdit, že NATO napomohlo tomuto snažení v určené době mnohem větší měrou než EU, od které se to předpokládalo.

5. Závěr

Hlavním cílem této předkládané diplomové práce bylo analyzovat a srovnat roli dvou určených mezinárodních organizací, a sice NATO a Evropské unie při řešení konfliktu na Kosovu. Pozornost byla věnována především tomu, jak úspěšné byly tyto organizace v reálném naplňování cílů, které si předsevzaly pro období od přelomu let 1997 a 1998 až do konce bombardovací kampaně NATO v červnu 1999. Analyzovány byly nástroje, které organizace použily k dosažení těchto cílů, a sice z toho hlediska, jestli jsou to nástroje hard power či soft power. Práce teoreticky vycházela z všeobecné teorie konfliktů v mezinárodních vztazích, kteréžto nastínění bylo nutné pro pochopení komplexnosti každého konfliktu jako jevu, ve kterém sehrávají mezinárodní organizace určitou roli. V návaznosti na výzkumnou otázku a hypotézu bylo také potřebné teoreticky vymezit problematiku hard power a soft power. Teoretická část byla nápomocna k pochopení obecné dynamiky a fází každého konfliktu, což pak následně bylo aplikováno na kosovský konflikt, a pomohlo lépe porozumět jednání jednotlivých aktérů tohoto konfliktu, a tím položit základ pro analýzu a srovnání rolí NATO a EU, a také zodpovědět na výzkumné otázky a potvrdit či falzifikovat v úvodu představené hypotézy.

Pro tuto diplomovou práci bylo nesmírně důležité vymezit z teoretického hlediska problematiku hard power a soft power, jakož i nástroje s touto problematikou spojené, protože toto bylo přímo navázané na znění výzkumné otázky č. 1 a následné hypotézy. Pod pojmem hard power si představíme situaci, kdy je někdo nucen k splnění určitých požadavků nátlakem, zatímco u soft power jsou požadavky plněny dobrovolně vlivem určité atraktivity pro „plnící“ subjekt. Nástroji hard power jsou obvykle vojenské intervence, vyjednávání a donucování ostatních skrze cílený nátlak či různé druhy nejen ekonomických sankcí, ale například i zbrojní embarga nebo diplomatická omezení. Typické je používání výhrůžek, hrozeb, zastrašování, ale případně i odměn a plateb. Soft power naopak využívá k prosazení svých cílů nikoliv přímý nátlak, ale jakousi atraktivitu pro ostatní, díky které ostatní hráči dobrovolně přistoupí na požadavky soft power aktéra. Nástroji soft power, které napomáhají tomuto dobrovolnému přijetí určitých požadavků, jsou kultura a její atraktivita pro ostatní, politické hodnoty a zahraniční politika. Pochopení konceptu hard a soft power nám velmi pomohlo v rámci závěrečné kapitoly práce, která komparovala roli EU a NATO také z hlediska toho, v čem se liší nástroje a postupy těchto organizací v řešení konfliktu a jsou-li tvrdého nebo měkkého charakteru.

Oblast Kosova byla zmítána v historii četnými politickými a societárními změnami, které vyústily až v nedávný vývoj v 90. letech, kterým se zabývá právě tato práce. Komplexní vhled do historických souvislostí doprovázející soužití Srbů a Albánců na Kosovu utvořil střízlivý názor na celou problematiku a ukázal, že nic není tak černobílé, jak se často pokoušeli intervenující vnější aktéři v čele s USA tvrdit.

Z interních aktérů byla pozornost nejprve věnována zástupcům albánského etnika, kdy bylo poukázáno na to, že taktika nenásilné „pasivní rezistence“ upřednostňovaná Ibrahimem Rugovou a jeho Ligou pro demokratické Kosovo (LDK) bohužel k docílení jejich požadavků nevedla, tudíž se na scéně objevilo UÇK, které požadavky Albánců začalo prosazovat násilnou cestou, což velmi „napomohlo“ jednak eskalaci konfliktu, ale také nakonec i k prosazení cílů kosovských Albánců. Ti byli Západem vnímáni jako oběti útisku ze strany SRJ. Na násilné prosazování požadavků musel reagovat i druhý interní aktér sporu, a sice SRJ vedená Miloševićem. Ten ve vrcholné fázi konfliktu samozřejmě na násilí ze strany UÇK rovněž reagoval použitím násilí, avšak na rozdíl od protistrany byla SRJ vnímána jako hlavní viník eskalace a mezinárodním společenstvím s ní podle toho bylo také jednáno. Toto zjištění nám částečně pomohlo vysvětlit motivaci jednání a nástroje použité mezinárodními organizacemi při řešení kosovského konfliktu.

Část práce věnující se ostatním externím aktérům se zaměřila na role OSN a OBSE. Toto bylo nutné zmínit s ohledem na komplexní pochopení působení mezinárodních organizací v kosovské oblasti. Bylo ukázáno, že aktivity OSN v oblasti Kosova jsou velmi komplexní a role této organizace je především zastřešující či vedoucí a koordinační a OSN dává také všem souvisejícím aktivitám na Kosovu jisté mezinárodně-právní posvěcení, i když v případě některých aktivit je legitimita diskutabilní, protože například vojenský zásah NATO v oblasti Kosova nebyl RB OSN takto posvěcen a přesto k němu došlo. OSN používala širokou paletu nástrojů, v nichž však převažují takové, kde pozorujeme jisté donucení, což je známka hard power, avšak menšinová část jejich aktivit by mohla být považována i za nástroje měkké moci. Zhodnotíme-li úspěšnost vytýčených cílů, můžeme říci, že některých cílů se podařit dosáhlo (např. zastavení bojů či návrat albánských uprchlíků do Kosova), avšak u jiných je jejich naplnění „během na dlouhou trať“ (zde míníme především obnovení válkou poničené ekonomiky, celkovou bezpečnost oblasti a dlouhodobými konflikty narušené mezietnické vztahy, což v regionu pořád způsobuje velké napětí). V souvislosti s rolí OSN bylo poukázáno i na postkonfliktní vývoj a některé jeho problematické aspekty, které ač přímo nejsou obsahem výzkumného rámce práce, protože nastávají až po vymezeném výzkumném období, jsou do výkladu zařazeny k dotvoření pohledu na působení mezinárodního společenství na

Kosovu i po skončení ozbrojené konfrontace. Role OBSE sice nebyla pro běžného člověka až natolik viditelná, avšak můžeme ji hodnotit pozitivně, když především prostřednictvím svých dlouhodobých i krátkodobých (pozorovatelských) misí zodpovídala za budování a činnost demokratických institucí, dodržování lidských práv či pomáhala cvičit budoucí kosovské policisty.

Nyní bude pozornost zaměřena na zodpovězení dvojice výzkumných otázek a potvrzení či falzifikaci na ně navázaných hypotéz. Byla provedena analýza nástrojů, které EU a NATO použili v kosovském konfliktu, a to tím způsobem, že byly nejdříve vymezeny hlavní cíle a očekávání, které si tyto organizace předsevzaly, a tyto pak byly následně konfrontovány se skutečně naplněnými cíli při řešení kosovského konfliktu do doby, než došlo k ustavení mezinárodního protektorátu OSN UNMIK nad Kosovem. Pozornost se samozřejmě soustředila i na to, jestli nástroje, jež byly použity k naplnění cílů, jsou nástroji hard či soft power.

Pro lepší přehlednost uvedme, že výzkumná otázka č. 1 zněla: „*V čem se odlišují nástroje a postupy NATO a EU v řešení konfliktů?*“ Na tuto výzkumnou otázku navazující hypotéza tvrdila, že role NATO při řešení kosovského konfliktu je zejména vojenského charakteru, zatímco role EU je spíše diplomatická. A dalším dílčím prvkem této hypotézy byl fakt, že tyto organizace používají odděleně nástroje hard power a soft power, když první uvedené jsou doménou NATO a druhé jsou používány EU.

Druhá výzkumná otázka pak zněla: „*Do jaké míry byli externí aktéři (NATO a EU) úspěšní při řešení kosovského konfliktu?*“ Přičemž hypotézou odvíjející se od této výzkumné otázky bylo, že tito externí aktéři úspěšní nebyli, protože nedokázali naplnit cíle, které si předsevzali.

Co se týče odpovědi na první výzkumnou otázku a srovnání toho v čem se odlišují nástroje a postupy NATO a EU v řešení konfliktu na základě analýzy nástrojů použitých organizacemi v kosovském konfliktu jsme došli k následujícím zjištěním. U NATO si můžeme všimnout, že postup je při řešení krize ovládnut výhradně hard power nástroji, kdy počáteční nátlak je uskutečňován pouze formou diplomacie, ovšem když se tato diplomacie ukazuje jako neúspěšná, přiklání se NATO nejprve k demonstraci své síly a následně již k přímé hrozbě použití vojenské letecké síly. Tyto hrozby však ve své době měly jen podpořit vyvíjený diplomatický tlak. Když však ani tyto prostředky k prosazení cílů nepomohly, uchýlilo se NATO k přímému použití vojenské síly a zahájilo bombardování SRJ. Hrozba použití silou a následné skutečné použití síly bylo hlavním příspěvkem NATO v kosovské krizi do roku 1999, a proto můžeme směle tvrdit, že byla potvrzena část hypotézy, která roli

NATO vidí především ve vojenské oblasti, která však přímo napomohla i diplomatickému úsilí a politickému řešení krize. Rovněž bylo potvrzeno i užití nástrojů hard power ze strany NATO.

Nástroje použité EU v daném období lze také zařadit mezi prostředky hard power, ačkoliv nemají tak tvrdý charakter jako hrozba použití násilí, kterou uplatňovalo NATO. Role ve vojenské oblasti je tedy ve své době v případě EU zcela vyloučena, například z důvodu chybějícího právního rámce pro společnou vojenskou akci pod patronací EU. Jsou použity podpůrné ekonomické a finanční nástroje, které mají buď pomoci k naplnění určitých cílů a podmínek EU, nebo naopak hrozba a následné uskutečnění opatření omezujících ku příkladu investice a obchod, měly odradit SRJ od určitého chování. Jako prostředek nátlaku byly používány rozličné druhy sankcí a to nejen finančního a hospodářského charakteru, ale například i zákazy letů mezi SRJ a EU, zákazy cestování a vydávání víz pro vysoké představitele Miloševičova režimu či dokonce zákaz účasti SRJ při mezinárodních sportovních kláních. Hypotézou předpokládaná diplomatická role EU byla potvrzena pouze částečně, kdy EU vyvinula jistou omezenou diplomatickou aktivitu až v závěru bombardovací kampaně NATO, což nás však nemůže vést ke smělému tvrzení, že role EU byla v kosovském konfliktu spíše diplomatického charakteru. U EU se tedy nepotvrdila ani její role jako reprezentanta diplomacie, ani jako soft power aktéra, protože soft power je založena na dobrovolnosti přijímání námi určených požadavků druhou stranou, což se však do roku 1999 nedělo. A mluvíme-li o diplomatickém úsilí, tak se dá směle tvrdit, že NATO napomohlo tomuto snažení v určené době mnohem větší měrou než EU, od které se to předpokládalo. Část hypotézy hovořící o roli EU jako aktéra, který používá nástroje soft power a jeho role v řešení konfliktu je spíše diplomatického charakteru, se na případu kosovského konfliktu v určeném období nepotvrdila. Překvapivě se však ukázala poměrně silná diplomatická role NATO, která nebyla autorem předpokládána.

V odpovědi na druhou výzkumnou otázku týkající se míry úspěšnosti NATO a EU v řešení kosovského konfliktu a na ni navázanou hypotézu poukazující na neúspěšnost těchto aktérů, protože nedokázali splnit cíle, které si předsevzali, musíme konstatovat, že došlo k částečné falzifikaci této hypotézy. Problematika je trochu složitější tudíž si zaslouží určité vysvětlení.

Při analytickém zhodnocování cílů, které si NATO v daném období předsevzalo a které se v průběhu zkoumaného období průběžně modifikovaly, můžeme tvrdit, že NATO bylo nakonec ve splnění požadavků, které si ono samo předsevzalo úspěšné.

A ačkoliv je tedy působení NATO v kosovském konfliktu vnímáno z mnohých důvodů velmi kontroverzně, tak z hlediska analýzy politických cílů, které si NATO předsevzalo na zasedání Severoatlantické Rady 12. dubna 1999, tedy až po zahájení útoků, což je částečně taky problematický aspekt, musíme konstatovat, že tyto cíle byly téměř kompletně naplněny. Čili došlo k ukončení všech vojenských akcí, násilí, vyhánění a etnických čistek dle bodu 1 Rady NATO. Sice bylo v textu uvedeno, že začaly nové etnické čistky vůči nealbánskému obyvatelstvu, ale NATO spojovalo etnické čistky pouze s jednotkami Miloševićova režimu, jenž byl považován za hlavního viníka celé situace, které se tímto zastavit podařilo, a tudíž čistky prováděné kosovskými Albánci nebyly brány vůbec do úvahy, i když následně probíhaly. Došlo ke stažení bezpečnostních sil SRJ z Kosova. V Kosovu byly rozmístěny mezinárodní vojenské jednotky KFOR, čímž došlo k vytvoření podmínek pro návrat uprchlíků a bezpečnou práci mezinárodních organizací a splnění bodů 3 a 4 cílů NATO. Dle cíle NATO obsaženého v bodu 5 byla vytvořena politická dohoda pro Kosovo na bázi dohody z Rambouillet a v souladu s mezinárodním právem a Chartou OSN. V této souvislosti je však nutné poukázat na velmi problematický jev, a sice to, že tyto cíle byly směřovány především proti SRJ, která byla označena za hlavního viníka celé situace, a cíle byly koncipovány prakticky ve prospěch albánského etnika na Kosovu. Z předchozího výkladu však víme, že situace na Kosovu není tak jednoduchá, protože albánské etnikum na Kosovu nebylo nikdy pouze v roli těch, kdo jsou obětí násilí a útlatku, ale mnohdy sami uskutečňovali teror a svým jednáním tak napomáhali eskalaci konfliktu. V této souvislosti tak nastává určité morální dilema týkající se ospravedlnění zásahu, kdy je významně straněno jedné straně sporu. Zkoumání tohoto problému však není předmětem této práce. Další otázkou je, jestli předsevzaté cíle dokázaly vyřešit skutečné nejen lidské problémy, které oblast Kosova skrývá, to je ovšem otázkou nad rámec této práce. Osobní názor autora zní, že nikoliv. Z hlediska naplnění cílů NATO v určeném období však musíme angažmá této organizace považovat za úspěšné. Mnohdy se však lze domnívat, že cíle byly deklarovány a modifikovány tak, aby jejich úspěšné splnění ospravedlnilo samotnou angažovanost NATO v kosovském problému. K deeskalaci konfliktu, která byla hlavním cílem mezinárodního společenství však došlo. Část hypotézy týkající se NATO a hovořící o neúspěchu při naplňování cílů tedy byla vyvrácena.

Při analytickém zhodnocení úspěšnosti EU bylo toto hodnocení limitováno do značné míry tím, že EU měla vlivem fungování SZBP značně omezené možnosti jak své cíle prosazovat. Tyto omezené prostředky a taky těžkosti související s nejednotností přístupu členských států EU při formulování společných postojů ke kosovské krizi, jakož i cílů, kterých chtěla EU dosáhnout, zapříčinily, že role EU byla až do skončení alianční letecké

kampaně spíše marginální. V době vrcholu kosovské krize EU sice formulovala určité cíle, které můžeme najít ve společných postojích Rady EU a které měly být vynucovány širokou škálou sankčních opatření. Vyhlášení sankcí však k těmto cílům nepřispělo, protože až do zahájení leteckých úderů NATO, neměly tyto sankce EU na uskutečnění cílů prakticky žádný dopad. Lze samozřejmě tvrdit, že většina cílů, které si EU předsevzala, byla naplněna, avšak ne zásluhou sankcí, které byly Unií uvaleny na SRJ. Budeme-li hodnotit úspěšnost EU z hlediska předsevzatých cílů v rámci řešení kosovské krize, na kterých měla zásluhu přímo EU, pak musíme bohužel tuto angažovanost považovat za neúspěšnou, čímž je potvrzena část hypotézy hovořící o neúspěšnosti angažovanosti EU v kosovském konfliktu na základě splnění předsevzatých cílů. Vidíme tedy, že k potvrzení předložené hypotézy došlo v souvislosti s Evropskou unií, zatímco když hovoříme o NATO, tam došlo k její falzifikaci.

S přihlédnutím k výše nastíněným skutečnostem můžeme tvrdit, že cíl diplomové práce, kterým byla analýza a srovnání rolí NATO a EU při řešení kosovského konfliktu, byl splněn. Přitom došlo v rámci odpovědí na představené výzkumné otázky k potvrzení části první hypotézy hovořící o vojenské úloze a používání hard power nástrojů ze strany NATO a naopak překvapivému vyvrácení hypotézy o spíše diplomatické úloze a používání nástrojů soft power Evropskou unií. Druhou hypotézu hovořící o neúspěšnosti aktérů v kosovském konfliktu se rovněž podařilo potvrdit pouze z poloviny, když u NATO byla falzifikována, zatímco u EU překvapivě potvrzena.

Když se ještě zaměříme na roli aktérů v tomto konfliktu, je zajímavé si povšimnout lekce, jakou byla omezená angažovanost v kosovském konfliktu do roku 1999 pro EU. Ta vlivem svého předchozího neúspěchu v řešení krize, přehodnotila svůj přístup k tomuto regionu a od počátku tohoto tisíciletí si postupně vybuodovala v oblasti Balkánu tak silnou pozici, že je v současnosti lídrem stabilizačního snažení v této oblasti. Ustupuje především od hard power nástrojů používaných do roku 1999 a přechází k užívání měkké síly, což se ukazuje jako velmi efektivní. Tento fakt je velmi zajímavý a jistě by bylo vhodné, aby se do budoucna stal předmětem dalších analytických výzkumných prací, kdy by mohla být opět srovnána role NATO a EU ovšem již v postkonfliktní fázi kosovského konfliktu, což by jistě přineslo mnohé zajímavé možná i nečekané poznatky.

6. Seznam použitých zdrojů (bibliografie)

6.1. Primární zdroje

Charta OSN podepsaná dne 26. června 1945

Prohlášení Severoatlantické Rady o Kosovu ze dne 30. ledna 1999

Rambouillet Accords: Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo. S/1999/648 ze dne 7. června 1999.

Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1160 ze dne 31. března 1998.

Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1199 ze dne 23. září 1998.

Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1203 ze dne 24. října 1998.

Společný postoj ze dne 10. května 1999 o dalších omezujících opatřeních vůči SRJ, přijatý Radou na základě čl. 15 Smlouvy o EU; (1999/318/SZBP).

Společný postoj ze dne 14. prosince 1998 o omezujících opatřeních vůči osobám v SRJ jednajícím proti nezávislým médiím, zaujatý Radou na základě článku J.2 Smlouvy o EU; (98/725/SZBP).

Společný postoj ze dne 19. března 1998 o omezujících opatřeních vůči SRJ, zaujatý Radou na základě článku J.2 Smlouvy o EU; (98/240/SZBP).

Společný postoj ze dne 7. května 1998 o zmrazení aktiv držených vládami SRJ a Srbska v zahraničí zaujatý Radou na základě článku J.2 Smlouvy o EU; (98/326/SZBP).

Statement to the Press by Secretary General of NATO Following Decision on the ACTORD ze dne 13. října 1998.

Tisková zpráva NATO ze dne 23. března 1999.

Washingtonská smlouva o založení NATO ze dne 4. dubna 1949.

Konfliktbarometer 2001 Krisen, Kriege, Putsche, Verhandlungen, Vermittlung, Friedensanschlüsse. Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung, 2001, 34 s.

OSCE Annual Report 2014[online]. [cit. 24. října 2015]. Dostupné na <<http://www.osce.org/secretariat/169971?download=true>>.

BESSLER, Manuel; GARFIELD, Richard; MC HUGH, Gerard. *Sanctions Assessment Handbook. Assessing the Humanitarian Implications of Sanctions* [online]. United Nations, Inter-Agency Standing Committee (IASC), 2004 [cit. 16. října 2015]. Dostupné na <<http://www.seco.admin.ch/themen/00513/00620/00639/00641/index.html?lang=en>>.

PROKOP, Dan; DRATANOVÁ, Adéla; KRATOCHVÍL, Luboš. *Kosovo vyhlásilo nezávislost a už létají kameny*[online]. iDNES.cz, 17. února 2008 [cit. 20. října 2015]. Dostupné na < http://zpravy.idnes.cz/kosovo-vyhlasiloz-nezavislost-a-uz-letaji-kameny-f6q-/zahranicni.aspx?c=A080217_111054_zahranicni_klu>.

ŠTEFAN, Petr. *Dvouleté Kosovo neuznává 127 států světa. Postrčí je Haag?*[online]. iDnes, 17. února 2010 [cit. 20. října 2015]. Dostupné na < http://zpravy.idnes.cz/dvoulete-kosovo-neuznava-127-statu-sveta-postrci-je-haag-piv-/zahranicni.aspx?c=A100217_135701_zahranicni_stf>.

6.2.Sekundární zdroje

6.2.1. Monografie (knihy)

ARON, Raymond. *Peace and War. A Theory of International Relations*. New York: Doubleday, 1967. 820 s.

BELL, Andrew. *Etnické čistky: Bosna, Kypr, Karabach, Kosovo, Palestina, bývalý Sovětský svaz, Rwanda a Burundi, Srí Lanka, Transylvánie, Ulster*. Praha: Práh, 2003. 327 s.

CARR, Edward Hallett. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939. An Introduction to the Study of International Relations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001. 243 s.

DIENSTBIER, Jiří. *Daň z krve*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2002. 359 s.

DIZDAREVIČ, Raif. *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie*. Praha: Vašut, 2002. 351 s.

DODER, Dusko. *Milošević, vítězný architekt války*. Praha: Práh, 2000. 273 s.

DOLEČEK, Rajko. *Žaluji. Kritické poznámky k mýtům o Evropské unii, NATO a USA v souvislosti s událostmi v Jugoslávii*. 3. vydání. Praha: Futura, 2000. 303 s.

DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1. Vydání. Praha: nakladatelství Portál, 2003. 220 s.

- FISHER, Ronald, J. *Beyond Confrontation. Learning Conflict Resolution in the Post-Cold War Era*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1995. 239 s.
- GILPIN, Robert. *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, 272 s.
- GIRGLE, Patrik. *Kosovo*. Praha: Libri, 2006. 157 s.
- GOLDSTEIN, Joshua. *International relations*. New York: Pearson, 2001. 697 s.
- HAD, Miloslav. Evropská unie a Balkán. In HAD, Miloslav (ed). *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006, s. 26-32.
- HAD, Miloslav. Společná zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie a Balkán. In HAD, Miloslav (ed). *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006, s. 17-25.
- HENRIKSEN, Dag. NATO's Gamble. Combining Diplomacy and Airpower in Kosovo Crisis 1998-1999. Annapolis: Naval Institute Press, 2007. 304 s.
- HILL, Christopher. *The Changing Politics of Foreign Policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003. 416 s.
- HUFBAUER, Gary, Clyde; SCHOTT, Jeffrey J; ELLIOT, Kimberly, Ann; OEGG, Barbara. *Economic Sanctions Reconsidered*. Washington: Peterson Institute for International Economics, 2007, s. 160-177, Dostupné na <<http://bookstore.petersoninstitute.org/bookstore/4082.html>>.
- CHOVANEC, Jaroslav. *Ústava Socialistické federativní republiky Jugoslávie*. Praha: SPN, 1979. 199 s.
- KŘÍŽ, Zdeněk. *Severoatlantická aliance a řešení ozbrojených konfliktů. Komparace angažmá v Kosovu a Libyi*. Brno: Masarykova Univerzita, 2012. 134 s.
- LARYŠ, Martin. Kosovský konflikt. In: ŠMÍD, Tomáš; VAŽURA, Vladimír (ed). *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 111-145.

- LOCKE, John. *Two treaties of Government*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, 464 s.
- MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. Brno: Doplněk – Masarykova univerzita, 1993. 215 s.
- MATĚJKA, Zdeněk. Úloha OBSE při stabilizaci Balkánu. In HAD, Miloslav (ed). *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006, s. 63–69.
- MATĚJKA, Zdeněk. Úloha OSN při stabilizaci Balkánu. In HAD, Miloslav (ed). *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006, s. 45-51.
- MATĚJKA, Zdeněk. Úloha Severoatlantické aliance při stabilizaci Balkánu. In HAD, Miloslav (ed). *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2006, s. 52-62.
- MEARHEIMER, John. *The Tragedy of Great Power Politics*. London/New York: W.W. Norton and Company, 2001, 555 s.
- MIALL, Hugh; RAMSBOTHAM, Oliver; WOODHOUSE, Tom. *Contemporary Conflict Resolution. The Prevention, management and transformation od deadly conflicts*. Cambridge: Polity Press, 1999. 220 s.
- NYE, Joseph S. *Soft power: The means to Success in World politics*. New York: Oxford University Press, 2004. 191 s.
- NYE, Joseph S. *The Future of Power*. New York: Public Affairs, 2011. 300 s.
- NYE, Joseph S., *The Powers to Lead*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2008. 248 s.
- PELIKÁN, Jan. *Dějiny Srbska*. 2. Vydání. Praha: Nakladatelství lidových novin, 2013. 677 s.
- PETERKOVÁ, Jana. *Veřejná diplomacie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 202 s.
- PFETSCH, Frank R.; ROHLOFF, Christoph. *National and international conflicts 1945-1995. New empirical and theoretical approaches*. New York: Routledge, 2000. 274 s.

REYCHLER, Luc. Conceptual Framework. In REYCHLER, Luc; PAFFENHOLZ, Thania (ed). *Peacebuilding. A Field Guide*. Boulder: Lynne Reinner Publishers, 2001, s. 3-15.

ROBERTSON, George. *Kosovo One Year On: Achievement and Challenge*. Brussels: NATO Office of Information Press, 2000, 28 s.

ŠESTÁK, Miroslav; TEJCHMAN, Miroslav; HAVLÍKOVÁ, Lubomíra; HLADKÝ, Ladislav; PELIKÁN, Jan. *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2. vydání, Praha: Nakladatelství lidových novin, 2009. 756 s.

ŠTĚPÁNEK, Václav: *Zápisky z doby bombardování*. Brno: Společnost přátel jižních Slovanů, 1999. 55 s.

The Independent International Commission on Kosovo. *The Kosovo Report*. New York: Oxford University Press, 2000, 372 s.

THOMAS, Nigel; MIKULAN, Krunoslav. *Válka v Jugoslávii: Bosna, Kosovo a Makedonie 1992-2001*. Praha: Grada, 2008. 64 s.

TREVERTON, Gregory F. *Measuring National Power* [online]. RAND Corporation, 2005 [cit. 8. října 2015], 35 s. Dostupné na <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/conf_proceedings/2005/RAND_CF215.pdf>.

WAIŠOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. 1. vydání. Praha: nakladatelství EUROLEX BOHEMIA, 2003. 255 s.

WAIŠOVÁ, Šárka. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. 1. vydání. Praha: nakladatelství Portál, 2005, 206 s.

WALLENSTEEN, Peter. *Understanding Conflict Resolution. War, Peace and the Global System*. London: SAGE Publications, 2002. 360 s.

6.2.2. Odborné časopisy

BJOLA, Corneliu. Legitimation of Use of Force in International politics: A communicative Action perspective. *European Journal of International Relations*. 2005, roč. 11, č. 2, s. 266-303.

DRULÁKOVÁ, Radka; TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana; ZEMANOVÁ, Štěpánka. Ekonomické sankce na počátku 3. tisíciletí. *Mezinárodní vztahy*, 2009, roč. 44, č. 1, s. 68-85.

DRULÁKOVÁ, Radka; TRÁVNIČKOVÁ, Zuzana; ZEMANOVÁ, Štěpánka; ROLENC, Martin, Jan. Sankční politika Evropské unie: typy sankčních opatření a vztah k sankcím Rady bezpečnosti OSN. *Současná Evropa*, 2011, roč. 16, č. 2, s. 3-19.

DUURSMA, Jorri. Justifying NATO's Use of Force in Kosovo?. *Leiden Journal of International Law*, 1999, roč. 12, č. 2, s. 287–295.

EICHLER, Jan. Evropská stabilita a bezpečnost po Kosovu. *Mezinárodní vztahy*, 2000, roč. 35, č. 4, s. 17 – 28.

FAN, Ying. Soft power: Power Of Attraction Or Confusion?. *Place Branding and Public Diplomacy*, 2008, roč. 4, č. 2, s. 147-158.

FLANDEROVÁ, Linda. *Soft power: mít či nemít?* [online] Mezinárodní politika 9/2013 [cit. 10. října 2015]. Dostupné na <<http://www.iir.cz/article/soft-power-mit-ci-nemit>>.

GREENWOOD, Christopher. Humanitarian Intervention: the Case of Kosovo. *Finnish yearbook of international law*. 2002, roč. 10, č. 1, s. 141-175.

KEOHANE, Robert; NYE Joseph, S. Power and Interdependence in the Information Age. *Foreign Affairs*, 1998, roč. 77, č. 5, s. 81-94.

MCGWIRE, Michael. Why did we bomb Belgrade? *International Affairs*. 2000, roč. 76, č. 1, s. 1-23.

PELIKÁN, Jan. Evropská unie v poločase balkánské krize. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 2, s. 14-15.

PINAR, Bilgin; BERIVAN, Elis. *Hard power, Soft power: Toward a More Realistic Power Analysis* [online]. Insight Turkey, 2008 [cit. 12. října 2015]. Dostupné na <<http://pbilgin.bilkent.edu.tr/Bilgin-Elis-IT-2008.pdf>>.

ŠANC, Ivo. Některé problémy místní samosprávy v poválečném Kosovu. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 3, s. 15 - 17.

WALLENSTEEN, Peter; SOLLENBERG, Margareta. After the Cold War: Emerging Patterns of Conflict 1989-94. *Journal of Peace Research*, 1995, roč. 32, č. 3, s. 345 – 360.

WALLENSTEEN, Peter; SOLLENBERG, Margareta. Armed Conflict 1989–2000. *Journal of Peace Research*, 2001, roč. 38, č. 5, s. 629-644.

WALLENSTEEN, Peter; SOLLENBERG, Margareta. Armed Conflicts, Conflict Termination and Peace Agreements. *Journal of Peace Research*, 1997, roč. 34, č. 3, s. 339-358.

WARBRICK, Colin. Kosovo: The Declaration of Independence. *International and Comparative Law Quarterly*. 2008, roč. 58, č. 3, s. 675-690.

WEBER, Mark. The Kosovo War: a Recapitulation. *International Affairs*, 2009, roč. 85, č. 3, s. 447-459.

6.2.3. Ostatní sekundární zdroje

FISH, Steve. *Projecting What We're Not: Sustaining the Cult of Whiteness and Forfeiting Cultural Power in Indonesia*[online]. Institute of East Asian Studies, 2007 [cit. 16. října 2015]. Dostupné na <http://ieas.berkeley.edu/events/pdf/2007.10.05_Fish.pdf>.

NOVOTNÝ, Lukáš. *Veřejná diplomacie a politická komunikace v mezinárodních vztazích* [online]. Orbis Communications, 2010 [cit. 16. října 2015] Dostupné na <<http://orbis.ujak.cz/verejna-diplomacie.php>>.

ZÁVĚŠICKÝ, Jan. *První válka NATO*[online]. Listy, 2005 [cit. 20. října 2015]. Dostupné na <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=052&clanek=020511>>.

Kosovo - Svědomí Evropy[online]. 2008 [cit. 20. října 2015] Dostupné na <<http://kosovo.ic.cz/archiv.html>>.

Post-Conflict Reconstruction. A joint project of the Center for Strategic and International Studies (CSIS) and the Association of the United States Army (AUSA)[online]. 2002, [cit. 7. listopadu 2015]. Dostupné na <<http://csis.org/files/media/csis/pubs/framework.pdf>>.

7. Shrnutí/Summary

Tato diplomová práce se zabývá rolí NATO a EU v kosovském konfliktu. Dochází ke srovnání rolí, které tyto organizace hrály při řešení tohoto konfliktu v jeho vrcholné fázi, která vyústila až v letecké úderů NATO. Je hodnocena úspěšnost, s jakou se tyto organizace do řešení konfliktu zapojily. Teoretická část představuje teorii řešení konfliktů v mezinárodních vztazích a je také nastíněn koncept hard power a soft power. V další kapitole dojde ke komplexnímu přestavení kosovského konfliktu, kdy je nejprve stručně představen historický vývoj Kosova, pak jsou představeni aktéři konfliktu a nakonec jsou popsány jednotlivé fáze kosovského konfliktu v souladu s poznatky vyplývajícími z teoretické části práce. Poslední stěžejní kapitola se zabývá komparací rolí NATO a EU v kosovském konfliktu. Jsou posuzovány nástroje, které tyto organizace použily k naplnění svých cílů a je hodnocena úspěšnost při naplňování těchto předsevzatých cílů.

This diploma thesis deals with the role of the NATO and EU in the Kosovo conflict. There is a comparison of the roles these organizations play in solving this conflict in its peak phase, which led to the NATO air strikes. It evaluated the success with which these organizations engage in conflict resolution. The theoretical part presents the theory of conflict resolution in international relations, and also outlined the concept of hard power and soft power. In the next chapter will be a comprehensive presentation of the Kosovo conflict, which is at first briefly introduced to the historical evolution of Kosovo, then they are introduced to the actors of the conflict and finally there are describe the various phases of the Kosovo conflict in line with the findings arising from the theoretical part of this thesis. The last fundamental chapter deals with the comparison of roles of NATO and the EU in the Kosovo conflict. They are considered instruments that these organizations use to achieve their goals and evaluated the success in completion of these goals.

8. Klíčová slova/Key words

Kosovský konflikt, řešení konfliktů v mezinárodních vztazích, hard power, soft power, role mezinárodních organizací, NATO, EU

Kosovo conflict, conflict resolution in international relations, hard power, soft power, role of international organizations, NATO, EU